

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**2000 SONRASI YASAL DÜZENLEMELER İLE
DÖNÜŞÜM VE KENTLEŞME PRATİKLERİ
BAĞLAMINDA DEVİNGENLİK OLGUSU: İZMİR
KADİFEKALE KENTSEL YENİLEME PROJESİ
ÖRNEĞİ**

Ceren AĞIN

Şubat, 2022

İZMİR

**2000 SONRASI YASAL DÜZENLEMELER İLE
DÖNÜŞÜM VE KENTLEŞME PRATİKLERİ
BAĞLAMINDA DEVİNGENLİK OLGUSU: İZMİR
KADİFEKALE KENTSEL YENİLEME PROJESİ
ÖRNEĞİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir ve Bölge Planlama Programı

Ceren AĞIN

Şubat, 2022

İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

CEREN AĞIN, tarafından **PROF.DR. HAYAT ZENGİN ÇELİK** yönetiminde hazırlanan “**2000 SONRASI YASAL DÜZENLEMELER İLE DÖNÜŞÜM VE KENTLEŞME PRATİKLERİ BAĞLAMINDA DEVİNGENLİK OLGUSU: İZMİR KADİFEKALE KENTSEL YENİLEME PROJESİ ÖRNEĞİ**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Hayat ZENGİN ÇELİK

Yönetici

Prof.Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Prof.Dr. Dilek YEŞİLTUNA

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Doç. Dr. Gökçen KILINÇ ÜRKMEZ

Jüri Üyesi

Prof.Dr. Koray VELİBEYOĞLU

Jüri Üyesi

Prof.Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Öncelikle hem doktora sürecimde yaptığı değerli yönlendirmeler hem de kişisel hayatımda bulunduğu tavsiyelerle bana yol gösteren, hocalığını ve yaklaşımını rol model aldığım değerli hocam Prof. Dr. Hayat ZENGİN ÇELİK'e gösterdiği tüm destek ve sabır için çok teşekkür ederim. Tez sürecimde bulundukları öneriler ve yönlendirmelerle bana ve çalışmama büyük katkılar sunan Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ'a ve Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Dilek YEŞİLTUNA'ya bu süreçteki katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Varlıklarıyla her zaman bana güç veren ve bugünlere gelmemi sağlayan annem Gülten AĞIN, babam Necmettin AĞIN, kardeşlerim Emre AĞIN ve Mine AĞIN'a ve de minik prenseslerim Öykü ve Ömür'e; hayatıma girdiği günden beri bütün iyi ve kötü anlarımda olduğu gibi bu süreçte de yanımda olan, desteğiyle beni her konuda cesaretlendiren sevgili Alper GÖZÜKIZIL'a; Dokuz Eylül'de akademisyen olarak geçirdiğim yıllar içerisinde, her zaman hatırlayacağım muhteşem anılar biriktirmemi sağlayan değerli arkadaşlarım Senem TEZCAN, Esra KUT GÖRGÜN, İlgi ATAY KAYA, İrem ERİN, Duygu KAHRAMAN, Gözde EKŞİOĞLU ÇETİNTAHRA, Zeynep ELBURZ, Fatma Tuğba CANAN ve Burçin HEPGÜZEL HATİP'e ve de tezim için yaptığım alan çalışmalarında olduğu gibi, yaşadığım her durumda yanımda olan canım dostlarım Esin YAVUZ DEMİREL ve Gökhan DEMİREL'e hayatımda yepyeni bir dönemin başlamasını sağlayan bu büyük adımda yanımda oldukları ve hayatıma güzellik kattıkları için ayrı ayrı sonsuz teşekkürler...

Ceren AĞIN

2000 SONRASI YASAL DÜZENLEMELER İLE DÖNÜŞÜM VE KENTLEŞME PRATİKLERİ BAĞLAMINDA DEVİNGENLİK OLGUSU: İZMİR KADİFEKALE KENTSEL YENİLEME PROJESİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Türkiye kentleri ulus devletin kuruluşundan itibaren farklı göç süreçleri ile biçimlenmiş, fiziksel ve toplumsal strüktürde kendine özgü bir yapılanma ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte oluşan ve gecekondular olarak nitelenen kaçak yapılaşma alanları başlangıçta kent çeperinde yer seçerken, kentlerin gelişmesiyle kent merkezinde kalarak 1980’lerde ortaya çıkan neoliberal politikalarla taşınmaz piyasasının hedef alanları haline almışlardır. 2000 sonrası dönemde, küreselleşmenin hız kazanması ile yeni yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüm olarak adlandırılan operasyonel yenileme uygulamaları gündeme gelmiştir. Kentlerde fiziksel dönüşümü başlatan bu uygulamalar, ağırlıklı kendisine göçle oluşmuş ve sosyo-ekonomik açıdan kentin en zayıf mahalleleri konu alırken, ortaya konan zorunlu mekânsal değişim müdahaleleri ile toplumsal ilişkileri, yaşamı ve kente tutunma mekanizmalarını ve dolayısıyla mevcut devingenlik kanallarını dönüştürmeye ve yeniden biçimlendirmeye başlamıştır. Bu noktadan hareketle tez çalışması 2000 sonrasında kentsel dönüşüm odaklı yeni yasal düzenlemelerin göçle oluşmuş yaşama alanlarındaki toplumsal grupları ve bu gruplardaki devingenlik kanallarını nasıl etkilediğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Zira çalışma, kentsel dönüşüm projelerinde planlamanın öngörüsü dışında ekonomik koşullar ve devingenlik kanallarının biçimlendirdiği farklı yer seçim tercihlerinin ortaya çıktığını söylerken, bu gelişmeleri kentteki göçle oluşmuş, fiziksel yetersizlikleri olan başka bir alana giderek önceki sürecini devam ettiren ‘Ötelenenler’, dönüşüm sürecini baştan sonra kabul ederek planlamanın önerdiği tasfiye alanda konut sahibi olan ‘Kabullenenler’ ve müzakere sürecinde kamulaştırma bedelini alarak kentin farklı bir yerinde ev sahibi olan ‘Ayrılanlar’ yani ‘ÖKA’ olarak ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: 2000 sonrası yasal düzenlemeler, kentsel dönüşüm projesi, devingenlik, İzmir.

**THE PHENOMENON OF MOBILITY IN THE CONTEXT OF
TRANSFORMATION AND URBANIZATION DYNAMICS BROUGHT
ABOUT BY LEGAL REGULATIONS AFTER 2000: IZMİR KADİFEKALE
URBAN TRANSFORMATION PROJECT**

ABSTRACT

The cities of Turkey have been shaped by different migration processes since the establishment of the nation-state and have created a unique structuring in physical and social structure. Illegal settlement areas, which were formed in this process and described as slums, were initially located on the city periphery, but with the development of the cities they remained in the city center and became the target areas of the real estate market with the neoliberal policies that emerged in the 1980s. After 2000, by the acceleration of globalization, new legal regulations and urban transformation practices came to the fore. These practices, which started the physical transformation and displacement in the cities, focused on the socio-economically weak neighborhoods that were formed by immigration. With this forced spatial change, they began to reshape the mechanisms of attachment to the city, and the existing mobility networks. From this point of view, the thesis study aims to determine how the new legal regulations focused on urban transformation after 2000 affected the social groups in the living areas formed by immigration and the networks of mobility in these groups. The study states that the existence of different type of location selections which is shape by economic conditions and mobility networks which is apart from the foresight of planning, Also it describes groups as PAL (ÖKA) which make different location selections as 'Postponed group (Ötelenenler)' who keeps their current process by going to another slum area, 'Acceptance group (Kabullenenler)' who owns a residence in the liquidation area by accepting the all transformation process proposed by urban planning and 'Leaver group (Ayrılanlar)' who owns a house in a different part of the city by receiving the expropriation price during the negotiation process.

Keywords: Legal regulations from 2000, urban transformation projects, mobility, İzmir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xii

BÖLÜM BİR - GİRİŞ

1

1.1 Tezin Amacı.....	5
1.2 Tezin Kapsamı	9
1.3 Tezin Yöntemi	11
1.3.1 Önceden Yapılmış Çalışmalar	11
1.3.2 Tez Çalışmasının Yöntemi.....	17
1.3.3 Derinlemesine Görüşme Yöntemi.....	18

BÖLÜM İKİ - KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....

22

2.1 Devingenlik.....	23
2.1.1 Mekânsal Devingenlik	25
2.1.2 Toplumsal Devingenlik.....	26
2.1.3 Ekonomik Devingenlik	27
2.2 Kentleşme ve Devingenlik.....	28
2.2.1 Kentleşme Nedir?.....	29

2.2.2 Türkiye Kentleşmesi ve Göç Hareketleri.....	35
2.3 Gecekondu ve Devingenlik.....	44
2.3.1 Gecekondu Alanlarının Ortaya Çıkışı.....	45
2.3.2 Kentsel Mekânda Var Olma ve Devingenlik Kanalları	49
2.3.3 Dönüşüm ile Kentleşen Gecekondu.....	53
BÖLÜM ÜÇ - İZMİR VE DEVİNGENLİK.....	64
3.1 İzmir'in Gececondulaşma Süreci	64
3.2 İzmir'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları.....	69
3.2.1 Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi	71
3.3 Alan Tespiti ve Araştırma Yönteminin Uygulanma Süreci.....	74
3.4 Elde Edilen Bulgular.....	78
3.1.1 Demografik Yapı.....	79
3.1.2 Sosyo-Ekonomik Durum.....	83
3.1.3 İzmir'e Göç Süreci	97
3.1.4 Göç Sonrası Devingenlik ve Devingenlik Kanalları.....	101
3.1.5 Merkezi ve Yerel Yönetim Memnuniyeti ve Mahalledeki Sorunlar...	110
3.1.6 Kentsel Dönüşüm Uygulaması Hakkındaki Görüşler ve Beklentiler .	111
BÖLÜM DÖRT - DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	113
KAYNAKLAR.....	134
EKLER.....	143
EK 1: İzmir İli'ndeki Kentsel Dönüşüm Kararları	143

EK 2. Derinlemesine Görüşme Formu	144
EK 3. Görüşme Yapılan Kişiler.....	146
EK 4. ÖKA Karşılaştırması	148

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 Tezin amacı	7
Şekil 1.2 Kavramlarla ilgili üretilen tezlerin dönemler içerisindeki dağılımları...	12
Şekil 1.3 Tezlerde kavramların dönemlerine göre ele alınma yoğunluğu.....	16
Şekil 1.4 Tezin yöntemi.....	18
Şekil 2.1 Kentte var olma ve devingenlik	23
Şekil 2.2 Devingenlik kavramının alt bileşenleri	24
Şekil 2.3 Toplumsal devingenliği etkileyen faktörler	26
Şekil 2.4 Kent kuramları	30
Şekil 2.5 Göçle gelenlerin barınma stratejileri	34
Şekil 2.6 Türkiye kentleşmesinin göç hareketlerine göre dönemleri	38
Şekil 2.7 1980 dönemi devlet-özel sektör yaklaşımı.....	41
Şekil 2.8 1950-2000 yılları arasında kentlerde görülen hareketlerin değişimi.....	43
Şekil 2.9 Günümüz kent-çeper ilişkisi	45
Şekil 2.10 Cumhuriyetin ilanından itibaren kentleşmeye yönelik yapılan mevzuat değişikliklerinin dönemler içerisindeki dağılımı.....	55
Şekil 2.11 Gecekondu alanlarına yönelik yasal müdahaleler.....	56
Şekil 2.12 Gecekondu alanlarına yönelik oluşturulan mevzuatın zaman içerisindeki değişimi	61
Şekil 2.13 Kentsel dönüşüm uygulaması sonucu devingenlik örneği	63
Şekil 3.1 İzmir'in gecekondulaşma süreci	65
Şekil 3.2 İzmir'de kentsel dönüşüm alanları	69
Şekil 3.3 Kadifekale kentsel yenileme projesi ve heyelan riski bulunan bölge	72
Şekil 3.4 Kadifekale dönüşüm alanı ve Uzundere toplu konutları.....	73
Şekil 3.5 ÖKA (Ötelenenler-Kabulleneler-Ayrılanlar)'nın Şematik Gösterimi .	74
Şekil 3.6 Kadifekale ve çevresine uygulanmış ya da uygulanacak dönüşüm müdahaleleri	77
Şekil 3.7 Kartopu Yöntemi ile Görüşme Yapılan Kişiler	77
Şekil 3.8 Görüşme yapılan gruplar (Mekânsal gösterim).....	78
Şekil 3.9 Görüşme yapılan kişilerin aile reisi olma durumu	79
Şekil 3.10 Doğum yeri.....	79

Şekil 3.11 Doğum yeri (Mekânsal gösterim)	80
Şekil 3.12 Doğum tarihi	80
Şekil 3.13 Cinsiyet	81
Şekil 3.14 Medeni durum	81
Şekil 3.15 Ailedeki toplam kişi sayısı	82
Şekil 3.16 Hane halkı sayısı	82
Şekil 3.17. Eğitim durumu	83
Şekil 3.18 Hanedeki çalışan kişi sayısı	84
Şekil 3.19 Aile reislerinin işi	85
Şekil 3.20 Aile reislerinin işleri (Mekânsal gösterim)	86
Şekil 3.21 Aile reislerinin önceden yaptıkları işler (Yapılan tüm iş değişiklikleri)	86
Şekil 3.22 Midyecilik, kuryelik ve tekstil üretim işçisi dağılımı (Mekânsal gösterim).....	87
Şekil 3.23 Çocuğu için iş tercihi	90
Şekil 3.24 Özel araç sahipliliği.....	91
Şekil 3.25 Yaşadıkları konut biçimi (Mekânsal gösterim).....	93
Şekil 3.26 Yaşamak istedikleri konut biçimi (Mekânsal gösterim)	94
Şekil 3.27 Evde altyapı eksikliği (Mekânsal gösterim).....	96
Şekil 3.28 Mahallede altyapı eksikliği (Mekânsal gösterim)	96
Şekil 3.29 İzmir’e ilk göçle gelen kişi.....	98
Şekil 3.30 İzmir’e göç edilen yer	98
Şekil 3.31 İzmir’e göç etme yılı	99
Şekil 3.32 İzmir’e n göç etme yılı (Mekânsal gösterim).....	100
Şekil 3.33 Görüşme yapılan kişilerin Kadifekale’de yaşama süreleri.....	101
Şekil 3.34 Kadifekale’yi seçme nedenleri (İlk söylenenler)	102
Şekil 3.35 Kadifekale’yi seçme nedenleri	102
Şekil 3.36 Kadifekale’yi seçme nedenleri (İlk söylenenler-Mekânsal gösterim)	103
Şekil 3.37 Kadifekale’den taşındıkları yıl	104
Şekil 3.38 Halihazırda yaşadıkları yer	105
Şekil 3.39 Halihazırda yaşadıkları yere nereden geldikleri.....	106
Şekil 3.40 Yaşadıkları yeri seçme nedeni (İlk söylenenler).....	106

Şekil 3.41 Yaşadıkları yeri seçme nedeni (İlk söylenilenler-Mekânsal gösterim)	107
Şekil 3.42 Yaşadıkları yeri seçme nedeni	107
Şekil 3.43 Yaşadıkları yerden taşınmak isteyip istemedikleri	109
Şekil 3.44 Taşınmak istedikleri yer	109
Şekil 4.1 Kentleşme, göç ve gecekondu alanlarına yönelik yasal düzenlemelerin dönemsel gösterimi	118
Şekil 4.2 Görüşme şeması	121
Şekil 4.3 ÖKA farklılaşmasının şematik gösterimi	131

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1 Her gruptan göçle gelenlerin geldikleri yerlerin yıllara göre dağılımı..100

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Onookome Okome'nin "*Kent çağında yaşıyoruz. Kent bizim için her şey demektir – o bizi tüketiyor, biz de bu yüzden onu yüceltiyoruz.*" (s. 15) sözünden de anlaşılacağı gibi, kentin insanlık tarihi için önemli bir yeri bulunmaktadır (Davis, 2010). Dünya için farklı bir dönemin başlamasına neden olan sanayi devrimi ve modernleşme ile göç hareketlerinin görülmeye başlaması, kent nüfusunun hızla artmasına neden olmakta ve insanlık için oldukça önemli olan kentlerde, mekânsal, toplumsal ve ekonomik devingenliklerin görülmeye başladığı yeni bir devri başlatmaktadır. Hızla büyüyen kentler ve önü alınamaz göç hareketleri kentleşme tartışmalarının başlamasına yol açmaktadır. Değişim ve hareket anlamlarını içeren devingenlik kavramı, ortaya atılan bu tartışmalara, kentlerde meydana gelen farklılaşma ve dönüşüm olarak yansımaktadır. Sadece mekânsal değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgu olan bu dönüşüm; kentleşmenin mekânsal, ekonomik ve toplumsal devingenliklerle birlikte incelenmesine yol açmaktadır.

Hem modernleşmenin hem de sanayileşmenin sonucu olan kentleşme; toplumların sanayinin oluşturduğu büyüme sürecinde yer alabilmek için kentlere yönelmesi, kentlerde görülen devingenlik ve yer değiştirme hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple kentleşmeyi ele alan Chicago Sosyoloji (Şikago) Okulu, Harvey, Castels v.b. pek çok kuramda, "farklılaşma ve ayrışma" kentin temel bir dinamiği olarak ele alınmakta ve kentsel yapıdaki bu bölünme kenti açıklamak için temel bir unsur olmaktadır. Kısacası kent ayrışmalarla şekillenen ve bölgeler arası geçişi engelleme üzerine kurulu bir sistem olarak görülmektedir. Özellikle 1980'ler sonrası neoliberal politikalar sonucu kentlerin küreselleşme ve rekabet halini almasıyla birlikte kentlerde tarif edilen toplumsal ayrışmalar artarken, bu gruplar arasındaki geçişlerin kuralları değişmeye başlamakta ve yeni kentsel hareketlilik kanalları ortaya çıkmaktadır. Marx'ın yaklaşımından yola çıkan, Harvey, Castels ve Lefebvre kentleşmenin toplum ilişkisinin yanı sıra, sermaye ile de ilişkili olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımlara göre artı ürünün toplanma mekânı olan kentler, iş gücü ve emek piyasasını

şekillendirmekte, bu da hem toplumsal hem mekânsal olarak kentleri biçimlendirmektedir.

Tüm bu yaklaşımların odağında ise yer değiştirme hareketlerinin en önemli ayağı olan ve yer değişikliği ihtiyacı ve isteğini en çok içinde barındıran ‘gecekondu’ alanları yer almaktadır. 1812’de literatürde ilk defa “yasadışı ticaret yapma olarak” kullanılmaya başlayan “slum (slam)”, 1830’larda bir eylem tarifinden ziyade yasadışı/izinsiz oluşturulan çöküntü bölgelerinin tarifinde kullanılmaya başlamıştır. Slam ya da gecekondu olarak adlandırılan bu alanlar, genellikle dünyanın gelişme sürecinde olan pek çok ülkesinde kırdan kente olan göçlerle oluşmaktadır. Bu göçler sonucunda gelen gruplar merkeze yakın yoksul alanlarda ya da kent çevresindeki devlete ait boş arsalarda yer seçmektedir. Göç edenlerin barınma ihtiyacını gidermesinin en ucuz yolu olarak nitelendirilen gecekondu, özellikle Türkiye’de bir fiziksel barınma sorunu olarak görülmektedir. Ancak gecekondu sadece fiziksel bir barınma sorunu değil, kentleşme ve sanayileşme yani bir sistem sorunu olmaktadır.

Gecekondu alanları, ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan hızlı kentleşme ile birlikte oluşmakta ve kent merkezine ya da sanayi alanlarına yakın yerleşilemeyecek dezavantajlı alanlarda yer seçmektedir. Bu yer seçim olgusu süreç içerisinde büyüyerek kent çeperini saran halkalar halini almakta ve kentlerin boşluksuz yağ lekeleri halinde büyümesine katkıda bulunmaktadır. Zamanla kentli bireyler için masumiyetini kaybederek büyüyen ve ticarileşen gecekondu alanları, kent için müdahale edilmesi gereken büyük alanlar olarak görülmeye başlamaktadır. Kent merkezlerinin rant noktaları halini almasıyla, özellikle merkezde kalan bu alanlara “Gecekondu kanunu, ıslah imar planı, kamulaştırma kanunu, toplu konut kanunu, imar kanunu...” gibi uygulamalarla planlama yoluyla müdahale edilmeye ve kent düzenlenmeye çalışılmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ise kentsel dönüşüm kavramının mevzuata girmesiyle birlikte gecekondu alanlarındaki müdahalelerin sadece planlama yoluyla değil, kentsel dönüşüm yasaları yoluyla da yapılmasına olanak sağlanmıştır.

Ekonomik sistem kendini yeniden üretirken, bu üretimin mekânsal tezahürü olan gecekondu; sistem sorunlarını çözen ve krizleri sübvans eden önemli araçlardan biri

olarak karşımıza çıkmaktadır. Planlama ve mevzuatın tarihsel ilişkisine bakıldığında, bahsedilen bu araçsallığın farkında olunduğu görülmekte, bu da planlama ve mevzuatın aslında sistemin ihtiyaçlarını gerçekleştiren bileşenler oldukları düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada ister gecekondular ister planlama ve mevzuat müdahalelerinin gelişimi yönünden fark etmeksizin incelendiğinde; asıl olanın kentsel sistemin ekonomik değer yaratma mantığı ile gelişiminin desteklenmesi için, her kriz durumunun yeni çözümlerinin durmadan üretileceği olduğu açıkça görülmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşüm uygulamalarının böyle bir ekonomik değer yaratma arayışında bir ara çözüm olarak ve konjonktürel olarak ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır.

Görülen dönüşümün temel dayanağını yenileme oluştururken; yenilemenin kentsel sistemin içerisinde zaten hep var olan bir araç olduğu da aşîkardır. Bu noktada aslında son dönemlerdeki müdahalelerin de yeni olmadığı kabul edilmelidir. Kentsel yenileme, kentte taşınmaz üzerinde yeni bir değer yaratmanın en önemli aracı olarak karşımızda durmaktadır. Haussmann uygulamalarında da görüldüğü gibi, bu uygulama biçimi kentleşmenin ilk aşamalarından beri öncelikli olarak başvurulmuş bir eylemdir. Kısaca; planlama mevzuatına yeni giren kentsel dönüşüm uygulamaları sadece ölçek ve yaklaşım olarak biçim değiştirmiş bir yenileme uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2000 yılı sonrası, 80'lerde başlayan ve artan ekonomik bir sistemden bahsedilmektedir. Bu yüzden kentleşme bir sistem problemi olarak ele alınmakta ve kentlerde görülen farklılaşmanın artması sistemin yarattığı bir sonuç ürün olmaktadır. Planlama ve planlama mevzuatı bu sistemin bileşenlerinden biri olurken, onun isteklerini yerine getirmek için araçsal içerikler oluşturmaktadır. 2000'li yıllarda uygulanan dönüşüm projeleriyle sistemin hizmet etme şekli değişmekte ve bunun sonucunda meydana gelen zorunlu mekânsal ve toplumsal değişikliklerin kenti planlı/plansız etkilediği ve kent desenini değiştirdiği görülmektedir. 1950'lerden itibaren kırdan kente gelen göçer toplumların kentte yer seçmesiyle başlayan ve 2000'li yıllara kadar süreç içerisinde akrabalık, hemşerilik ve iş ağları çerçevesinde oluşan devingenlik kanalları ve kentleşme pratikleri, 2000 yılından sonra şekil

değiştirmektedir. Bu noktada toplumun ve sosyo-ekonomik koşulların da değişime uğradığı son süreç itibariyle, görülen yeni uygulama yaklaşımlarının yarattığı etkinin devingenlik açısından ortaya konması gerekmektedir.

Göçle oluşan yoksul alanlar on yıllardan beri süre gelmiş olsa da Türkiye’de 2004 sonrası mevzuata giren kentsel dönüşüm yasaları ile bu alanların kentle ilişkisi değişmeye ve kentteki yeri yeniden tarif edilmeye başlamıştır. Bir başka ifade ile kentsel dönüşüm uygulamaları yarattığı müdahalelerle toplumsal devingenlik kanallarını yeniden tarif etmeye başlamıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan müdahalenin sonuçları üç farklı biçimde izlenmektedir. Müdahaleye maruz kalan toplulukların ekonomik koşulları ve dolayısıyla kentte bulundukları süreçte devingenlik kanallarını ne kadar geliştirebilmiş oldukları, mülk ya da birikim elde etmiş olmaları ile ilgili olan tercih koşulları üç farklı sonuç ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmada kentsel dönüşüm uygulamalarını yarattığı söz konusu sonuçlar [1] planlamanın öngördüğü alanlara gitmek yerine, önceden yaşadığı alana benzeyen ve sosyo-ekonomik durumuna uygun başka bir alana gidenler, ‘ÖTELENENLER (Ö)’, ki bu grup genellikle kiracı ya da ruhsatsız evlerde yaşayanlardan oluşmaktadır, [2] kentsel dönüşüm uygulaması kapsamında öngörülen alanlardaki apartmanlara (bu çalışma için Uzundere Toplu Konutları) giderek kente dahil olmaya çalışan, tüm planlama sürecini kabul edenler olarak ‘KABULLENENLER (K)’ ve [3] kentsel dönüşüm uygulaması sonrası aldıkları kamulaştırma bedelleri ile planın öngördüğü alan dışında, kentin ya da ülkenin herhangi bir yerinde ev sahibi olup yaşayan, bulunduğu kentteki sosyo-ekonomik değerini kendi belirleyen ve belli koşullarda ekonomik değeri olan bir eve sahip olarak planlamanın öngördüğü süreci terk eden yani ‘AYRILANLAR (A)’ olarak nitelendirilmektedir. Kısaca “ÖKA” olan bu toplum gruplarının gösterdiği hareketlerden her biri kentlerde farklı bir devingenlik süreci ortaya çıkarırken, bu süreç mekânsal olmanın yanı sıra ekonomik ve toplumsal açılımlar da taşımaktadır.

2000 sonrası kentsel dönüşüm uygulamalarının kentlerde ortaya çıkardığı, daha önce söylenmemiş ‘ÖKA’ kavramını ortaya koyan bu tez çalışması kapsamında

dönüşümün hedefi olan göçle oluşmuş yoksul yaşama bölgeleri gecekondu alanları olarak nitelendirilirken, bu alanlarda kentsel dönüşüm müdahaleleri ile ortaya çıkan söz konusu etkinin farklı boyutlarına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda kır göçünün kentsel ortamda kendini geliştirme koşulları ve mekânsal müdahale kararlarının bu koşullar üzerinde oluşturduğu etkilere, son süreçte yaygın olarak izlenen kentsel dönüşüm uygulamaları üzerinden bir yaklaşım sağlanmaya çalışılmaktadır. Göç ve devingenlik alanında yapılmış çalışmalar daha çok 1980-2000 arası dönemi içerirken, bu tez çalışmasında 2000 yılı sonrasında yapılan planlama müdahalesinin halihazırda bulunan devingenlik kanallarını nasıl etkilediği tartışılmaktadır. Bu yolla 50’li yıllarda olduğu gibi 80’li yıllarda da kenti şekillendirmede başat aktör olan “iş ve emek piyasası” günümüzde de etkin rol oynamasına rağmen; uygulamalar sonucu görülen tüm bu hareketlilikleri şekillendiren yeni bir devingenlik tanımının olup olmadığının ortaya konulması hedeflenmektedir. Bunun için de öncelikle “ÖKA” hareketlerindeki belirleyici devingenlik ağının ne olduğunun ortaya konulması gerekmektedir.

1.1 Tezin Amacı

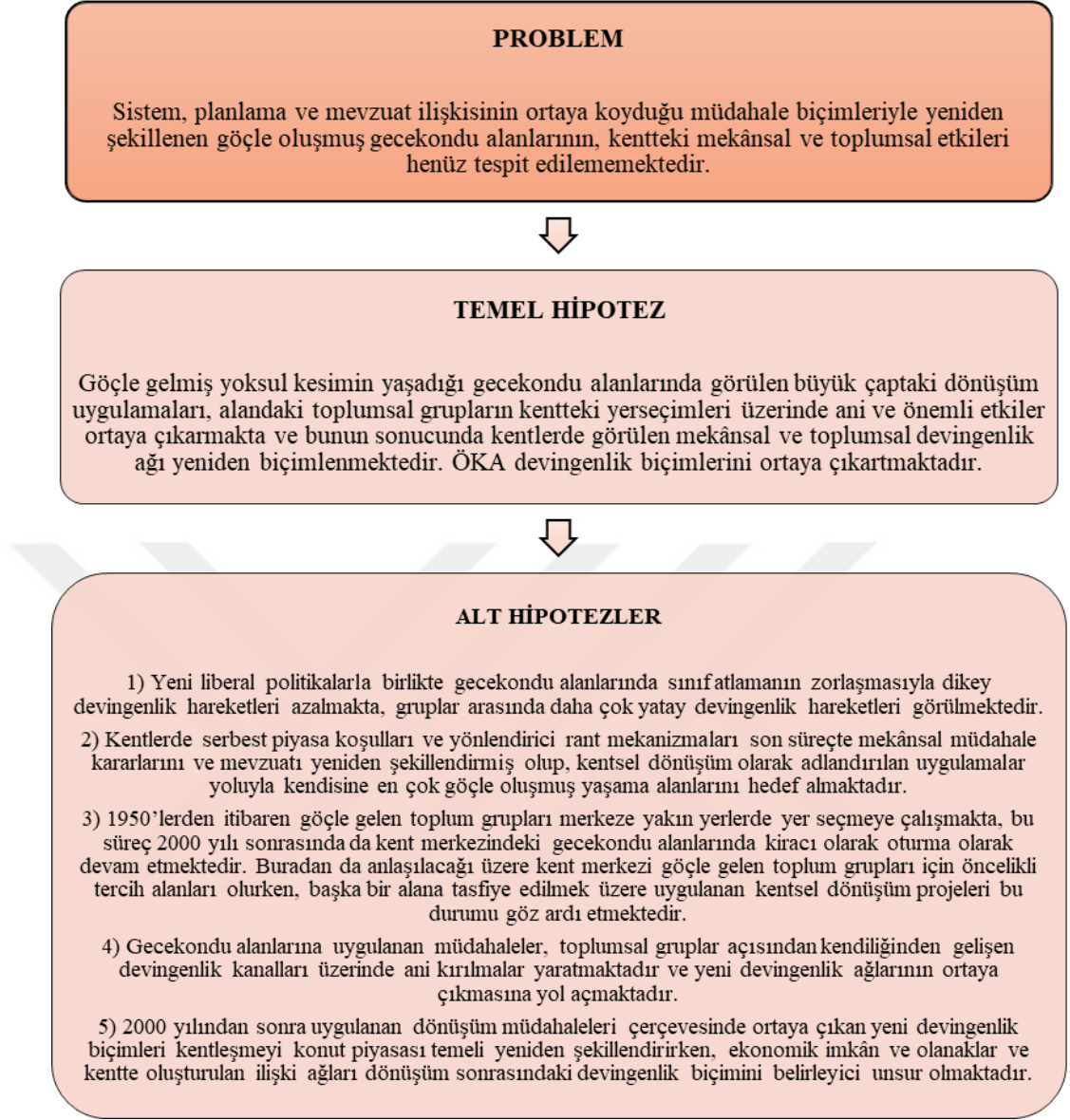
Dünya kentlerinde olduğu gibi Türkiye kentlerinde de 1980 sonrası yeni liberal politikaların ortaya çıktığı dönem olmaktadır. Bu dönemde kentlerde toplumsal grupların oluşmasına yardımcı olan baskın ağ yapıları görülmekte ve emek piyasası Türkiye kentleşmelerini şekillendiren bu ağ yapılarından biri ve en önemlisi olmaktadır. Kentteki sisteme dahil olmak isteyen bireylerin hemşerilik gibi network ilişkileri emek piyasası üzerinden kurulurken, kişilerin iş bulabilmek için öncelikle bir ağ yapıya bağlandığı görülmektedir.

Emek piyasası, toplumsal grupların yer seçimini etkilerken aynı zamanda kimlik temelli yapılanmayı da ortaya çıkarmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte görülen bu ağı başlarda sadece göçle gelmenin yanında kentte sınıf atlama sisteminin de olmasını sağlamaktayken; 80 sonrasında sermayenin zorlaşması sonucu sınıf atlama sisteminin aksadığı görülmektedir.

Türkiye’de, 2000 sonrası süreçte kentler için bir kırılma noktası olan mevzuat değişimi ve bunun sonucunda kentsel dönüşüm adı altında inşaat sektörünün hız kazanması olarak yorumlanabilmektedir. Mevzuatın da eklenmesiyle başlardan beri süregelen kentlerde görülen dönüşüm uygulamaları, göçle oluşmuş gecekondu alanlarının zorunlu olarak mekânsal ve toplumsal olarak farklılaşmasına, bu da göçle gelmiş kişilerin farklı alanlara hareket etmesine neden olmaktadır.

Kentteki emek piyasasının bölünmesine, toplumsal ve mekânsal unsurların değişmesine neden olan uygulamalar ve bunun sonucundaki yer değiştirme hareketleri kentlerin yapısını yeniden şekillendirmektedir. Büyük alanlarda yapılan bu değişikliklerin etkilerinin kentlerdeki devingenliği nasıl etkileyeceği henüz öngörülmemektedir. Yapılması planlanan tez çalışmasında amaçlanan; 2000 yılı sonrasında gecekondu alanlarında uygulanan dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkardığı mekânsal yer değiştirmelerin nasıl olduğu, bu zorunlu yer değişimlerle birlikte yeni devingenlik kanallarının hem toplumsal hem de mekânsal olarak yeniden nasıl kurgulandığının tespit edilmesidir.

Tez çalışmasının temel amacını oluşturan bu yaklaşımla birlikte; konuya ilişkin problem, temel hipotez, temel hipotezin parçaları olan alt hipotezler ve bunlar doğrultusunda çalışmada yanıt aranması gereken sorular ortaya konmaktadır. Buna göre “Sistem, planlama ve mevzuat ilişkisinin ortaya koyduğu müdahale biçimleriyle yeniden şekillenen göçle oluşmuş gecekondu alanlarının, kentteki mekânsal ve toplumsal etkileri henüz tespit edilememektedir.” problemi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Şekil 1.1 Tezin amacı

Bahsedilen problem çerçevesinde çalışmanın temel hipotezi, “Göçle gelmiş yoksul kesimin yaşadığı gecekondu alanlarında görülen büyük çaptaki dönüşüm uygulamaları, alandaki toplumsal grupların kentteki yer seçimleri üzerinde ani ve önemli etkiler ortaya çıkarmakta ve bunun sonucunda kentlerde görülen mekânsal ve toplumsal devingenlik ağı yeniden biçimlenmektedir. ÖKA devingenlik biçimlerini ortaya çıkartmaktadır.” varsayımı olmakta ve bu varsayım çeşitli alt hipotezlerle birlikte ele alınmaktadır;

- Yeni liberal politikalarla birlikte gecekondü alanlarında sınıf atlamanın zorlaşmasıyla dikey devingenlik hareketleri azalmakta, gruplar arasında daha çok yatay devingenlik hareketleri görölmektedir.
- Kentlerde serbest piyasa koşulları ve yönlendirici rant mekanizmaları son süreçte mekânsal müdahale kararlarını ve mevzuatı yeniden şekillendirmiş olup, kentsel dönüşüm olarak adlandırılan uygulamalar yoluyla kendisine en çok göçle oluşmuş yaşama alanlarını hedef almaktadır.
- 1950’lerden itibaren göçle gelen toplum grupları merkeze yakın yerlerde yer seçmeye çalışmakta, bu süreç 2000 yılı sonrasında da kent merkezindeki gecekondü alanlarında kiracı olarak oturma olarak devam etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kent merkezi göçle gelen toplum grupları için öncelikli tercih alanları olurken, başka bir alana tasfiye edilmek üzere uygulanan kentsel dönüşüm projeleri bu durumu göz ardı etmektedir.
- Gecekondü alanlarına uygulanan müdahaleler, toplumsal gruplar açısından kendiliğinden gelişen devingenlik kanalları üzerinde ani kırılmalar yaratmaktadır ve yeni devingenlik ağlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.
- 2000 yılından sonra uygulanan dönüşüm müdahaleleri çerçevesinde ortaya çıkan yeni devingenlik biçimleri kentleşmeyi konut piyasası temeli yeniden şekillendirirken, ekonomik imkân ve olanaklar ve kentte oluşturulan ilişki ağları dönüşüm sonrasındaki devingenlik biçimini belirleyici unsur olmaktadır.

Tezin amaç ve hipotezleri göz önüne alındığında; çalışmada sadece mekânsal değil, toplumsal ve ekonomik değişkenlerin de dikkate alınması gerektiği görölmektedir. Tüm hedefler doğrultusunda;

- Kapitalin yani sermayenin günümüz kentlerinde toplumsal ve mekânsal süreçleri nasıl etkilediğinin belirlenmesi,
- Daha çok 1980-2000 dönemi arasında çalışmalara konu olan göç, gecekondü ve kentleşme ilişkisinin 2000 yılı sonrasında nasıl geliştiğinin kente gelen toplumun mekândaki hareketlerini nasıl etkilediğinin belirlenmesi,
- Az sayıda olan ve 2000 sonrasına çok fazla ışık tutmayan kentleşme yaklaşımları sonucu gecekondü alanlarının ne tür uygulamalara maruz kaldığının anlaşılması,

- Bu uygulamalarla birlikte göçle oluşmuş gecekondulaşan alanları ve planlama mevzuatındaki yasal düzenlemelerin nasıl bir ilişki içerisinde olduğunun anlaşılmasına çalışılması ve bunun sonucunda günümüz gecekondulaşan ve dönüşüm ilişkisinin kurulması,
- Literatürde daha çok 2000 yılı öncesinde yer alan gecekondulaşan alanlarındaki devingenlik ilişkilerinin 2000 yılı sonrasında nasıl olduğunun tespit edilmesi; planlama ve mevzuatın kentlerdeki devingenlik üzerinde nasıl bir etki yarattığı ve yeni bir devingenlik kanalının ortaya çıkıp çıkmadığı sorularının yanıtlanması,
- Günümüzde toplumsal grupların birbiri ile ilişkisinin nasıl olduğu ve yer değiştirmede iş ve emek piyasası ile birlikte mekânsal müdahale kararlarının etkili olup olmadığının belirlenmesi,
- İzmir kentleşmesinin gecekondulaşan alanlarındaki mekânsal yer seçimleri nasıl etkilediğinin tespiti,
- İzmir’de uygulanan dönüşüm projelerinin gecekondulaşan alanlarında görünen mekânsalın yanı sıra toplumsal ve ekonomik devingenlik ağlarını nasıl şekillendirdiğinin ortaya konulması konularına yanıtlar verilerek kent deseni çıkartılmak ve literatürde bu konuda bulunan boşlukların doldurulması istenmektedir.

1.2 Tezin Kapsamı

Çalışma göç hareketleri sonucunda yerleşilen alanlar ve bu alanların kentle bütünleşmesini 2000 sonrasındaki yasal düzenlemelerle birlikte ele almaya çalışmaktadır. Bunu yaparken 1980 sonrası dönemde göçerlerin tercih ettiği kent merkezindeki atıl kalmış gecekondulaşan alanlarının, 2000 sonrasındaki durumunu daha iyi gözlemleyebilmek için kent merkezine yakın olan, belirli bir tarihi ve kendine özgü devingenliği olup kentsel dönüşüm uygulamasına maruz kalmış bir alan üzerinde incelemeler yapılmaktadır. Gecekondulaşma, devingenlik ve dönüşüm kavramları sadece fiziksel birer unsur olmadığı için, yapılacak tez çalışmasında belirlenen alanda mekânsal çözümlemelerin yanı sıra, orada yaşamış olan bireylerin hayat alışkanlıkları

ve toplum yapısının nasıl değiştiğinin belirlenmesi de çalışmanın öncelikli hedefleri arasındadır.

Bu kapsamda çalışma dört bölümde ele alınmaktadır. İlk bölüm çalışmanın amaç, kapsam ve yöntemini içeren, çalışmayla ilgili genel bir bilgi veren girizgh bölümü yani giriş bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümde, çalışmanın yönteminin belirlenmesi aşamasında önceden yapılmış çalışmaların hangi dönemlerde, hangi konular özelinde ele alındıkları da incelenmekte ve bu inceleme sonucunda yapılan bu tez çalışmasının özgünlüğü konusunda da fikir sahibi olunmaktadır.

Bölüm iki olan kavramsal erevesel kısmında, öncelikle çalışma için önemli olan “Devingenlik” kavramı açıklanmakta ve kentleşme için oldukça önemli olan bu kavramın alt bileşenlerini oluşturan mekânsal, toplumsal ve ekonomik devingenlik unsurlarının Türkiye kentleri özelinde yapılmış çalışmalarda nasıl ele alındıkları incelenmektedir. Devamında ‘Kentleşme ve Devingenlik’ başlığı altında devingenlik unsurunun kentleşme ve kentleşme tartışmaları ile ilişkisi, Türkiye kentleşmesi ve gecekondulaşma sürecinden kısaca bahsedilmektedir. Kentleşme ve g sürecinden sonra ‘Gecekondulaşma ve Devingenlik’ başlığı altında gecekondulaşma alanları ve bu alanlardaki devingenlik olgusu incelenmektedir. Bu bölümde Türkiye’deki gecekondulaşma alanlarının oluşma süreci ve beraberinde bu alanların şekillenmesini sağlayan göçle gelen kişilerin örgütlenme ağları ve devingenlik kanallarının neler olduğu toplum mekân ilişkisini de kapsayacak şekilde anlatılmaktadır. Ve tüm bu anlatımlardan sonra da Türkiye’deki kentleşmeyi etkileyen mevzuat değişiklikleri ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile değişen gecekondulaşma alanları hakkında bilgi verilmektedir.

nc bölüm olan “İzmir ve Devingenlik” bölümünde İzmir’in gecekondulaşma süreci ve bununla birlikte 2000 sonrasında kentte uygulanan dönüşüm uygulamalarının ne zaman ve nerelerde yapıldığı anlatılmaktadır. İzmir’deki ilk dönüşüm uygulaması ve aynı zamanda bu çalışmanın çalışma alanı olan Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi’nden kısaca bahsedilmektedir. Bu bölümde çalışma alanının neye göre seildiğiyle birlikte, alan kısaca tanıtılmaktadır. Devamında alanda yapılan çalışmanın

nasıl bir yöntemle uygulandığı ve bunun sonucunda ne gibi analiz ve bulgular elde edildiği yer almaktadır.

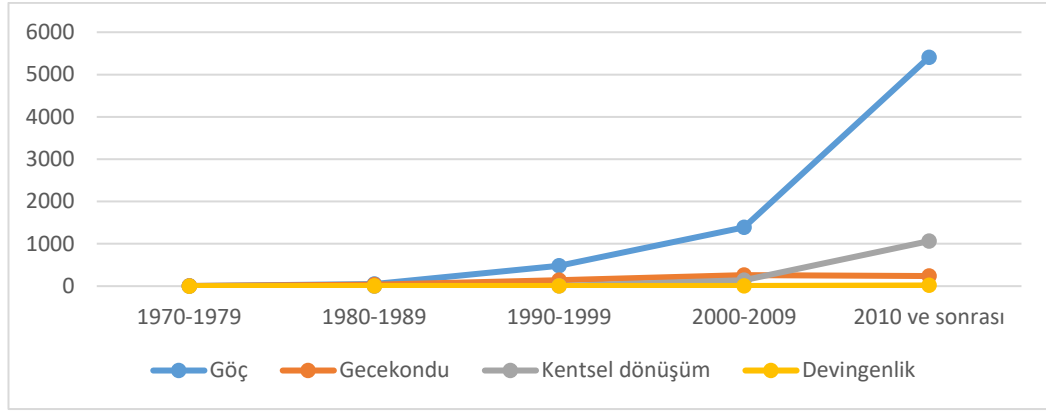
Dördüncü ve son bölümde ise, çalışmanın kavramsal olarak genel bir çerçevesi çizildikten sonra, yapılan inceleme ve analiz çalışması sonrası elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılmaktadır. Elde edilen bulgular hakkında değerlendirme yapılırken Türkiye kentlerinde ortak görülen bulgular ‘Genel Değerlendirmeler’, Kadifekale dönüşüm projesinin uygulandığı alana özgü bulgular ise ‘Yerel Değerlendirmeler’ altında toplanmaktadır. Son olarak çalışmanın başında ortaya konan amaç ve hipotezler ile sonda elde edilen değerlendirmeler ışığında, çalışmada ortaya konulan sonuçlardan ve çalışmanın literatürdeki öneminden bahsedilmektedir.

1.3 Tezin Yöntemi

Bu aşamada öncelikle önceden yapılmış çalışmalar, yöntemleri, konuları ve çalışılan anabilim dallarına göre incelenerek yapılan araştırmalarla ilgili fikir sahibi olunmuştur. Sonrasında ise çalışmadan elde edilmesi hedeflenen amaç doğrultusunda ne gibi analizlerin yapılması gerektiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.3.1 Önceden Yapılmış Çalışmalar

Önceden yapılmış çalışmalar incelenirken, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)’nin Ulusal Tez Merkezi ve ‘Google Scholar’ üzerinden taramalar yapılmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu’nun Ulusal Tez Merkezi (2022)’nde bulunan lisansüstü tezlerin özet ve dizin kısımlarında “göç”, “gecekondu”, “kentsel dönüşüm” ve “devingenlik” anahtar kelimeleri aratılmış ve bu kelimelere sahip olan tezler incelenmiştir. Buna göre dört çalışma konusunu ele alan tezlerin yıllara göre dağılımı Şekil 1.2’de gösterilirken, toplam göç konusu 7319, gecekondu konusu 677, kentsel dönüşüm konusu 1206 ve devingenlik konusu 30 çalışmada ele alınmıştır.

Şekil 1.2 Kavramlarla ilgili üretilen tezlerin dönemler içerisindeki dağılımları

Türkiye tarihiyle birlikte ele alındığında 1950’lerden itibaren başlayan göç ve kentsel dönüşümün 60’larda artmasının yansıması olarak 1970’lerden itibaren göç ve gecekonduyla ilgili çalışma yapıldığı ve göçle birlikte tartışılmaya başlanan devingenlik olgusunun da onu takip ederek 80’lerden itibaren çalışmalara konu olduğu düşünülmektedir. Küreselleşme ve kent merkezlerinin değer kazanmaya başlamasıyla kentlerde başlayan kentsel dönüşüm hareketleri de çalışmalara 90’lı yıllardan itibaren yansımakta ve 2000’li yıllardan itibaren yukarı yönde ivme göstermektedir. Yapılan bu çalışmalar Türkiye pratikleriyle birlikte ele alınırken, dönemlere göre hangi konuların daha fazla ele alındığı anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Göç: Ülkemizde 1950’lerden itibaren başlayan göç hareketleri yüksek öğretim tez konularında 1970’li yıllardan itibaren kendine yer bulmaktadır. İlk dönemlerde göçle ilgili yapılan çalışmaların konuları ağırlıklı olarak sağlık üzerine olurken, 1980’lerden itibaren sağlıkla birlikte hizmet, eğitim, tutum ve davranış konuları özelinde olmaktadır. Ayrıca göçle gelen kesimin yaşama alanlarına ilişkin çalışmalar da yapılarak konut politikalarının irdelendiği görülmektedir.

1990’lı yıllarla beraber göç sadece kırdan kente değil yurtdışına ve yurtdışından göçle gelenleri de incelemeye başlamakta, bu dönemde göçe ilişkin konular, yaşama alanları ile göçle gelenlerin sağlık problemlerine değinmeye devam etmektedir. Kırsal politikalar, bölgesel eşitsizlik, planlama politikaları ve göçle gelenlerin yerleşim yerleri mekânsal çalışmaların içeriğini oluşturmakta ve kentleşme ve kentlileşme incelenmektedir. Ayrıca bu dönemde demografik yapı, suç ve eğitim diğer ilgili

konular olurken göçle gelenlerin siyasi görüşleri ve siyasi konulardaki tutumları araştırılmaktadır.

2000’li yıllardan itibaren sosyal bakış açısı ile konuların incelendiği; zorunlu göç, nüfus sorunu olarak göç, çocuk işçi, kadın, kültürel özellikler, kültürel bütünleşme çalışmaların konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte dışlanma, suç, ötekiler, dayanışma, kimlik, yoksulluk kavramlarının göç ile birlikte çalışılan diğer konular olmaya başladığı görülmektedir. 2000’li yılların ortalarından itibaren uluslararası göçe ilişkin çalışmalar artmaya başlarken, beyin göçü bu konulardan en öne çıkan olmaktadır. Hem mekânsal hem mimari anlamda göçle gelen kesimin yaşama bölgelerine ilişkin de çalışmalar üretilmektedir.

2010 yılından itibaren ise çalışmalar yine ağırlıklı uluslararası göç üzerine olmaktadır. Özellikle Suriyeli göçmenlere ilişkin çok sayıda göç çalışması yapılmakta ve bu dönemde toplamda 5408 adet tez çalışması yapılması özellikle mültecilik ve uluslararası göçün etkileriyle ilgili çok fazla tartışmanın olduğu görülmektedir.

Gecekondu: Gecekondu konusuna ilişkin ilk dönem (1970’lerin sonları ve 1980’lerin başları) konuları ağırlıklı olarak sağlık konusu üzerine Sağlık Bilimlerinde üretilirken, göçle benzerlik göstermektedir. 1980’lerin başından itibaren gecekondu kavramı ile ilgili tezlerin üretilmesinde artış yaşanırken bu alana diğer disiplinler de eklenmeye başlamakta ve 1980’ler boyunca sağlık alanında hastalık, beslenme, davranış gibi konular ele alınırken; suç, eğitim, ekonomi, çevre sorunları, arabesk müzik gibi sosyal konular da işlendiği görülmektedir. Bu dönemde şehir planlamaya ilişkin ise gündemdeki konular olan konut üretimi, konut politikaları, açık yeşil alanlar gibi donatılar, vb. işlenmekte; döneme özgü olarak imar afları, ıslah imar planları, ikinci nesil gecekondu sakinleri kentlerde varlığını sürdürmeye başladığı için bu ve bir önceki dönemi karşılaştıran çalışmaların varlığı dikkat çekmektedir.

Bu dönem, 1940’lı yıllarda başlayan gecekonduların artık birer mahalleye dönüşmeye başladığı kentlerde görünür olmaya başladıkları ve farklı sebeplerle de olsa kırdan kente göçenlerin sorunlarının görünür olmaya başladığı bir dönemdir. Bu

da onları farklı disiplinlerdeki çalışmaların öznesi haline getirmektedir. Çünkü artık gecekondular aflarla ve planlama çalışmalarıyla kalıcı hale gelmektedir.

1990'lı yıllarda üretilen tezlerinde de ıslah imar planları, planlardaki projeler, konut sorunları, kentleşme ve kent forumu, önemli bir yer tutmaktadır. Artık kalıcı olmaya başlayan gecekonduları da içine alan ve kentlerin mekânsal problemi haline gelen konular irdelenmeye başlanmaktadır. Bu dönemin belki de en çok dikkat çeken unsuru gecekondulara ilişkin çok fazla sayıda tez üretilmesi ama artık bu dönemde ele alınışın mekânsaldan çok toplumsal ve sosyal içerikler taşımasıdır. Gecekonduluların yeni tüketim alışkanlıkları, kentle entegrasyon problemleri, kentlileşme, gecekonduluların ekonomik problemleri, katılım gibi yeni konular işlenmektedir. Ayrıca çalışılan konularda kadının ön plana çıkarıldığı ve tez konularının öznesi haline geldiği de görülmektedir.

2000'li yıllara gelindiğinde konut sorunu hala popülerliğini korumaktadır. Bu konuların içeriğine yaşanabilirlik ve konut projeleri de girmeye başlamaktadır. Bu dönemde kentleşme ve kentlerde yaşayan farklı grupların belirli konularda karşılaştırılması örneklerine rastlanmaktayken, kimlik, hemşerilik alanlarına özgü çalışmaların yapıldığı bir dönem olmaktadır. Hizmet eksiklikleri, yoksunluk ile birlikte suç da bu dönemin çalışma konularında daha fazla yer almaya başlamaktadır.

2010 yılından itibaren ise gecekondular konusuna ilişkin üretilen tezlerde mekânsal ele almalar, kentsel dönüşüm ile birlikte olmaktadır. Çünkü bu dönem yasa ile belirlenen projelerin uygulamaya başlandığı bir dönemdir. Mekânsal dönüşümlerle birlikte gecekondular daha çok sosyal konularla ele alınmakta, katılım, varoşluk, komşuluk ilişkileri, güvenlik, cinsiyet gibi konular tezlerde çalışılmaktadır.

Kentsel dönüşüm: Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamaları Avrupa ve Amerika kentleriyle kıyaslandığında çok yakın bir tarihte kendine yer bulmaktadır. Türkiye kentleri için 1980'lerde sürekli dile getirilen kentsel dönüşüm kavramı, 1990'larda uygulanmaya başlanmıştır. Bu sebeple de ilk üretilen tezler 1990'lı yılların sonları tarihlidir ve sayıca da oldukça azdır. 2005 yılından itibaren doğrudan uygulamaya

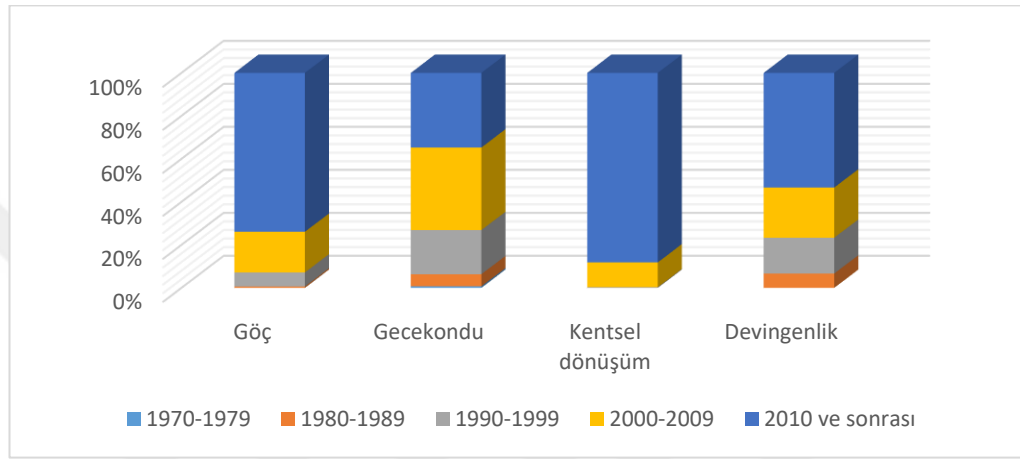
yönelik kanunlar çıkarıldığından ve neoliberal politikalar sonucunda kentsel arazilerdeki değişim bu akımdan etkilendiğinden 2000'in yılından sonra 1000'den fazla tezde kentsel dönüşümden söz edilmektedir.

2000-2005 yılları arasında daha çok kentsel dönüşümün sürecinden ve projelerinden bahsedilmektedir. Alan çalışmalarının çoğunda bir gecekondu alanının dönüşümünden çok kentsel dönüşüm yaklaşımları, önerileri ya da tarihi değeri olan yapı ya da alanların dönüşümü olurken; 2005 yılından itibaren üretilen tezler artık doğrudan kentsel dönüşüm projeleri ile ilgili olmaktadır. Yazarların bunu yaparken yönetişim, katılım gibi kavramları da kentsel dönüşüm ile birlikte ele aldığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemdeki örnek çalışma alanlarının Zeytinburnu, Kazlıçeşme, Güzeltepe, Fener-Balat gibi kentsel dönüşüm projeleri anlatılmaktadır.

2010 yılından itibaren kentsel dönüşüm projelerine yoksulluk, küreselleşme, dışlanma, soylulaştırma, alt kültür, suç, barınma hakkı gibi kavramların eklendiği bilgisi elde edilmektedir. Bu dönem projelerin uygulandığı ve sonuçları görülmeye başlandığı dikkat çekmektedir. Bunda kentsel dönüşüm konularına ilişkin iki önemli yasanın- 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi (2010 değişikliği) ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (2012 tarihli), çıkmış olmasının önemli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür (Ağın, Tezcan, ve Zengin Çelik, 2018). Bu yüzden yapılan uygulamaların problemleri, nasıl dağıtım yapılacağı, sosyal yaşamdaki değişiklikler incelenmektedir. Ayrıca neoliberalizmin mekân üzerindeki etkilerini incelemek de bu dönemin araştırma konuları arasında yerini almaktadır.

Devingenlik: İlk olarak 1980'lerde çalışılmalarda yer almaya başlayan bu kavramla ilgili günümüze kadar 30 adet tez çalışması olduğu görülmektedir. Şehir ve Bölge Planlama alanında ilk olarak 1996 yılında çalışılırken, 90'lı yıllarda kentsel sit alanları ve bu alanlara yönelik politikalar ve modernist mekânın evrimiyle birlikte incelenmektedir. 2000 sonrasında mimarlık ve sosyoloji alanlarında modernleşme, kent içerisindeki hareket ve mimarideki devingenlik konularında ekle alınmaktadır.

2010 ve sonrasına bakıldığında; en fazla çalışmanın bu dönemde yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde çoğunlukla Şehir ve Bölge Planlama, Sosyoloji ve Mimarlık alanlarında ele alınan bu kavram, içgöçler, ayrışma, mekânın modernleşmesi/devinimi, kentsel alanın meşrulaştırılması, konut değişimi, göçmenlerin kentteki ekonomik, sosyal ve mekânsal yer seçimi konularını işlemektedir.

Şekil 1.3 Tezlerde kavramların dönemlerine göre ele alınma yoğunluğu

Ayrıca “göç, kentsel dönüşüm ve devingenlik” kavramlarının üçünü de içeren 2000-2021 yılları arasında “Google Scholar”da yayınlanan online makalelere bakıldığında ise 16 dijital makaleye ulaşılmaktadır. Her üç kavramın, göçle birlikte başlayan kentleşme süreciyle birlikte ele alındığı bu çalışmalarda, 2000 yılı sonrasında göç ve kentsel dönüşüm ilişkisinin sık sık kurulduğu görülmektedir. Ancak devingenlik kavramı hala daha göçle ilişkili bir kavram olarak görülürken, kentlerde yeni bir göç hareketini tetikleyen kentsel dönüşüm uygulamalarıyla ilişkisi kurulmamaktadır.

Araştırmalar incelendiğinde 2000 yılı öncesinde göç olgusunu, mekânsal, toplumsal ve ekonomik devingenlik temelinde ele alan çalışmaların olduğu görülürken, 2000 yılı sonrasında göç ve yeni kentleşme dinamiği olan kentsel dönüşümün devingenlikle ilişkisini kuran çalışmaların yapılmadığı tespit edilmektedir (Ağın, Zengin Çelik ve Tezcan, 2021). Çalışmalar detaylı incelendiğinde ekonomik, toplumsal ya da mekânsal devingenlik biçimlerinin doğrudan ya da dolaylı olarak

kentsel dönüşüm ve göçle ilişkili olduğu görülürken, kentleşmeyi önemli ölçüde etkileyen devingenlik kavramıyla ilgili çalışmaların eksik kaldığı tespit edilmektedir.

1.3.2 Tez Çalışmasının Yöntemi

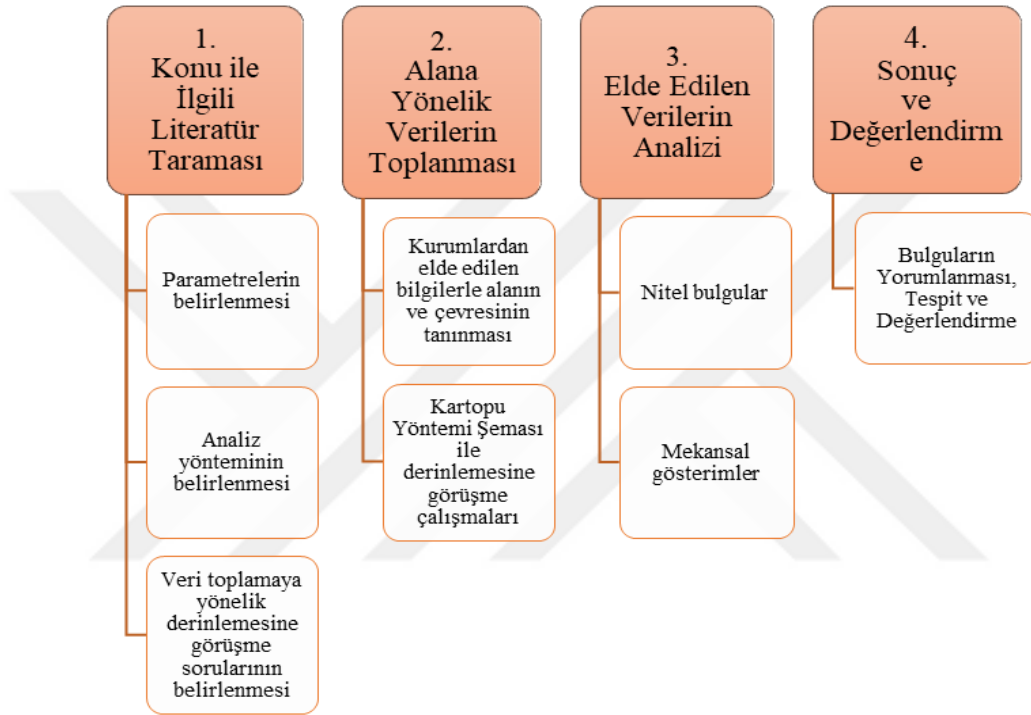
Yapılan araştırmalar ve tez çalışmasında varılmak istenen sonuç doğrultusunda çalışmanın yöntemi dört aşama planlanmıştır. Bunlardan ilki olan literatür taraması ile çalışmada yer alan kavramlar tanımlanmaya çalışılmış, bu kavramlar tezde kullanılacak parametrelerin belirlenmesine, bu parametrelere göre derinlemesine görüşme sorularının oluşturulması ve yapılacak olan analiz yöntemlerinin hazırlanmasına yardımcı olmuştur.

İkinci aşamada tez için belirlenmiş olan alana yönelik araştırmalar ve alan çalışmaları yapılarak bu alana yönelik genel olarak fiziksel ve sosyo-kültürel bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Alanın hem fiziksel hem sosyo ekonomik olarak nasıl olduğu ortaya konularak ve alanın kimliğine dair bilgiler verilmek istendiği için, bu çalışma yapılırken, nitel analiz yöntemlerinden biri olan kartopu şeması uygulanarak kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve alan ve alandaki toplum grupları bu yolla tanınmıştır. Kentsel dönüşüm uygulaması sonrasında ortaya çıkan ve ÖKA olarak nitelendirebileceğimiz üç farklı mekânsal devingenlik biçimini gösteren toplum grubunun incelenmesi için, her grup için üçer başlama noktası belirlenerek görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Görüşülen başlama noktalarının devamında, adeta bir kartopunun büyümesi gibi, o kişilerin yönlendirdiği bir başka kişi/kişilerle görüşmeler yapılmaya devam edilmiş ve böylece bir görüşme ağı çıkartılmıştır. Yöntem gereği cevaplar tekrarlanmaya başlandığında görüşme sonlandırılırken, bu çalışmada gruplar arası karşılaştırmanın daha efektif yapılabilmesi için cevaplar tekrarlanmaya başlasa dahi gruplar 10 kişiye tamamlanmış ve her grupta 10, toplamda 30 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Fiziksel olarak alanın genel özelliklerinin anlaşılmasının yanı sıra, alt ölçekli analizler ve görüşmelerden elde edilen verilerden sonra, üçüncü aşamada alana yönelik

elde edilen analizler ve bulgular değerlendirilmiştir. Bu da alanla ilgili sadece mekânsal değil, toplumsal olarak da daha detaylı bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır.

Sonuç kısmında ise yapılan tüm bu analizlerin değerlendirilmesi ile çalışmanın amacına yönelik ortaya atılan hipotezlerin doğruluğu tartışılmış, bunlara yönelik tespitler ortaya konulmuştur.

Şekil 1.4 Tezin yöntemi

1.3.3 Derinlemesine Görüşme Yöntemi

Kentsel dönüşüm uygulamaları bu uygulamalara maruz kalan toplumsal kesimler için bir yer değiştirme veya yaşayış şeklini değiştirme biçiminde etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda kentle kurulmuş olan ilişkinin biçimi de değişikliğe uğramakta ve bu ilişkide kendi olanaklarını geliştirme isteği bağlamında bireylerin devingenlik şartlarında belirgin etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ifade ile yer seçilen mekân ve konutun niteliği kentle kurulan ilişkide sınıfsal konum açısından belirleyicidir ve yaygın bir müdahale biçimi olan Kentsel Dönüşüm Uygulamaları kentlerde ifade bulduğu noktalarda tüm ilişkileri ve sınıfsal koşulları yeniden yapılandırmaktadır.

Çalışma kentsel dönüşüm uygulamaları sonrası ortaya çıkan devingenlik türlerinin hangi gruplarca neye göre gerçekleştirildiği tespit etmeyi bir alt amaç olarak ortaya koymaktadır. Bu kapsamda kentsel dönüşüm uygulamasının sonuç ve etkilerinin görülebileceği en önemli alanlardan biri olarak ‘Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi’ çalışma konusu olarak ele alınmaktadır. Projenin izlenen sonuçları uygulama ile farklı yerleşim kararları geliştiren topluluklar olduğunu ortaya koymuştur. Toplamda 20.000 kişinin etkilendiği proje kapsamında üretilen Uzundere konutlarında 1100 kişi (Kılıç ve Göksu, 2018) mülk sahibi olurken, Beştepeliler çalışması gerçekleştirilirken bazı kesimlerin bölgenin hemen güneyindeki alanlara kaymış oldukları da tespit edilmiştir (Zengin Çelik, Tezcan, ve Ağın, 2018). Bu veriler ve göstergeler tez çalışmasında bu bölgenin ele alınmasında veri üretilebileceğini göstermekle birlikte, üçlü bir sınıflama ile mekânsal yer değiştirme hareketlerinin sınıflandırılabilceğini de ortaya koymuştur.

Her grup için kavram tanımlaması yapılırken; Ötelenenler grubu için başta süpürülenler tanımlaması yapılmak istenmiş ancak toplum grubu üzerinde ortaya çıkardığı olumsuz düşünce biçimi ve sadece mekânsal değil, toplumsal ve ekonomik olarak da kentte ötelenmiş olmaları nedeniyle ‘Ötelenenler’; ekonomik koşulları nedeniyle bir nevi tüm süreci kabul etmek zorunda kaldıkları için ‘Kabullenenler’ ve ekonomik imkanlarının verdiği özgürlükle hem mekandan hem de planlamanın öngördüğü süreçten ayrılanlar oldukları için ‘Ayrılanlar’ tanımlamalarının bu üç grup için de en uygun kavramlar olduğu düşünülmüştür. Buna göre, dönüşüm sonrasında ortaya çıkan [1] planlamanın öngördüğü alanlara gitmek yerine, önceden yaşadığı alana benzeyen ve sosyo-ekonomik durumuna uygun başka bir alana giderek kiracı ya da ruhsatsız evlerde yaşayanlar yani ‘Ötelenenler (Ö)’, [2] planlamanın öngördüğü alanlardaki apartmanlara (bu çalışma için Uzundere Toplu Konutları) giderek kente dahil olmaya çalışan, tüm planlama sürecini kabul edenler olarak ‘Kabullenenler (K)’ ve [3] son olarak kentsel dönüşüm sonrası aldıkları kamulaştırma bedelleri ile planın öngördüğü alan dışında kentin ya da ülkenin herhangi bir yerinde ev sahibi olup yaşayan, bulunduğu kentteki sosyo-ekonomik değerini kendi belirleyen ve belli koşullarda ekonomik değeri olan bir eve sahip olarak planlamanın öngördüğü süreci

terk eden yani ‘Ayrılanlar (A)’ın kısaca ÖKA’nın tespitinin yapılması hedeflenmektedir.

Burada K grubu dönüşüm sürecine baştan sona katılarak tapu sahibi olurken, A grubu kentsel dönüşümün katkısı ve kendi imkanlarıyla planlamanın öngördüğü alan haricinde ev sahibi olarak kentlerde ekonomik bir değer yaratıp kendi devingenliğini kendisi şekillendirmektedir. Ö grubu ise diğer iki gruptan farklı olarak, bu imkanlardan yoksun olduğu için herhangi bir ekonomik değer yaratamamakta ve Ö grubu için kentsel dönüşüm yoksulluğun başka bir gecekondü alanına ötelenmesi olmaktadır. Mülkiyet hakkı bu grupları birbirinden ayıran unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma yapılırken üç farklı toplum grubunu sadece sayısal verilerle incelemek yerine, her birinin daha derinlemesine ve kapsamlı anlaşılması için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi uygulanırken seçilen örneklemeler daha küçük ancak daha kapsamlı ele alınmaktadır. Nicel araştırma yöntemlerindeki istatistiksel incelemelerin tersine, bu yöntemle daha geniş toplumlar için genellemeler yapan kuramlar oluşturmak yerine, mevcutta bulunan kuramlar daha da ayrıntılandırılmakta ya da yeniden formüle edilmektedir.

Nitel araştırmalarda ele alınan örneklem büyüklüğünün, çalışmanın niteliğine dair en önemli gösterge [predictor] olmadığı bilinmektedir. Ancak bununla birlikte günümüzde hala çalışmaların niteliği, ele alınan örneklem büyüklüğü ile bir tutulduğu için bazı sosyal bilimciler çalışmalarda yer alan örneklem büyüklüğüne dair önerilerde bulunmaktadır. Bu durum yapılacak nitel araştırma çalışması için ele alınması gereken örneklem sayısı için fikir verebileceği gibi, bu sayıları bir temele dayandırılmasını da sağlamaktadır. Guetterman (2015) hakemli araştırmalar, Richard o. Mason (2010) ise doktora çalışmaları üzerine yaptıkları araştırmalar sonucunda ayrı metodolojiler için çeşitli örneklem sayıları önermektedir. Bu sayılar, Gömülü Kuram Metodolojisi için 20-20, Etnografi Metodolojisi için ise 3-10 vaka olmaktadır (Barglowski, 2019).

Bu doğrultuda bahsedilen üç kategoriden amaçlı bir şekilde 10'ar kişi, toplamda bahsi geçen dönüşümden etkilenen 30 kişi ile görüşme yapılmış ve her grup hem kendi özelinde hem de birbiri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Görüşmeler yapılırken her grup için de 10'dan daha az sayıda kişide tekrara düşülmesine rağmen, karşılaştırmaların daha doğru olması ve çeşitlilik oluşturmaya düşüncesiyle her üç grupta da görüşme sayısı 10'a tamamlanmıştır. Böylece uygulanan bir dönüşüm projesinin etkileri karşılaştırmalı olarak da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Derinlemesine görüşme yapılırken, nitel inceleme yöntemlerinden biri olan “Kartopu Yöntemi” kullanılmış ve bu yöntem uygulanırken tek kanal üzerinden gidilmesinin engellenmesi için her gruptan en az üç farklı başlama noktası belirlenmiştir.

Görüşmede ulaşılmak istenen konu başlıkları belirlenirken toplum gruplarının demografik ve sosyo-ekonomik durumlarının nasıl olduğu ve bu grupların bu iki konu başlığı altında birbirleriyle benzerlik gösterip göstermediklerinin anlaşılması hedeflenmiş ve buna yönelik bir içerik belirlenmiştir. Bunun devamında ise İzmir'e göçle gelenlerin oluşturduğu yaşama bölgeleri olarak ele alınan ve tez kapsamında gecekondü alanı olarak nitelenen bu alanlardaki kişilerin göç sürecinin anlaşılması istenmiştir. Bu konu başlığı kente gelen kişilerin ne zaman ve nerelerden geldiğinin yanıtının yanı sıra geldikten sonra kentteki tutunma sürecini de içerirken, kişilerin alandan tasfiye edilmelerine neden olan dönüşüm projesi sonrasındaki süreçlerine de ışık tutmayı hedeflemiştir (Ek 2). Görüşmeler yapılırken daha önceden belirlenmiş konu başlıkları takip edilmeye çalışılsa da görüşmelerin daha samimi ve sohbet biçiminde sürmesine imkân verilmiş ve bu noktada önceden belirlenmiş konu başlıklarının dışına çıkmıştır. Görüşmeler yapılırken Kartopu Yönteminin uygulanması sonucu kişilerin önceden tanıdıkları ve güvendikleri biri aracılığıyla gelen birine daha güvenerek ve açık bir şekilde düşüncelerini aktardığı görülmüştür. 60 ile 150 dakika arasında süren görüşmelerde kişilerin anlattıklarının yanı sıra, alanda yapılan gözlemlerle bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM İKİ

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sanayileşmeyle birlikte göç alan ve büyüyen kentler, kentleşme kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İnsanlık tarihi için önemli bir dönemin ve farklı kentsel yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olan bu gelişme, kenti anlama ve kentleşmeyi tanımlama sürecini tetikleyerek; kentle ilgili farklı kuram ve yaklaşımların ortaya çıkartılmasına yol açmaktadır. Başlarda toplumu anlamak için yapılan incelemeler kenti sadece mekânsal olarak tanımlarken, kentteki mekânsal ayrışma ve farklılaşmaların neden olduğu durumları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Süreç içerisinde kapitalist yaklaşımlar ve neoliberal politikalarla birlikte kentlerin farklı bir döneme girmesi, önceden ortaya konulan kent yaklaşımlarının da değişmesine neden olmaktadır.

Göç ve hızlı kentleşmenin başladığı andan itibaren görülen gecekondu, önceleri bir çözüm olarak görülürken; küreselleşme ve rekabetin ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte kentler için sorun haline almıştır. Kentleri çirkinleştirerek, önemli ölçüde bir rantı sahip olan kent merkezlerini gasp ettiği düşüncesiyle bu alanlar istenmemeye, kent dışına itilme hareketlerine maruz kalmaya başlamıştır. Tüm dünya da olduğu gibi Türkiye kentlerinde de sorun olarak görülen gecekondu alanları, 1970'lerden itibaren çeşitli müdahalelere maruz kalmıştır. Başlarda plan yoluyla yapılan bu düzenleme ve dönüşümler; 2000 yılına gelindiğinde mevzuatta yer almaya başlayan kentsel dönüşüm uygulamalarıyla büyük projeler halinde yapılmaya devam etmiştir.

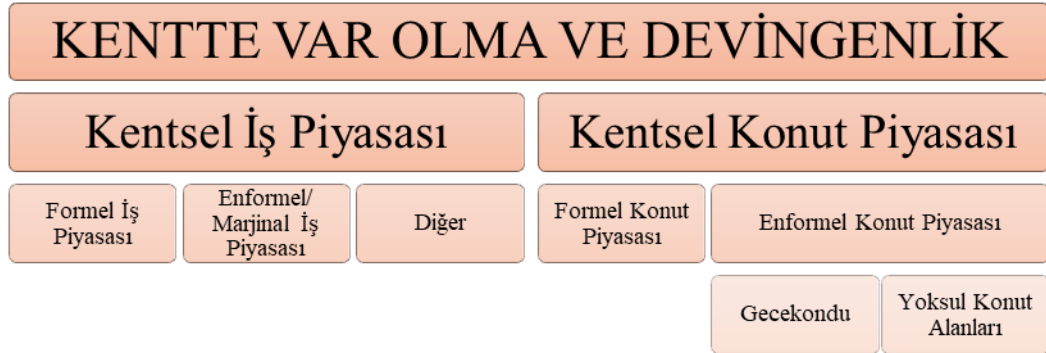
Göç hareketlerinin çıkışından itibaren görülen ve sistemle birlikte süreç içerisinde farklılaşarak devam eden devingenlik hareketleri, kendi içerisinde bir sistem ve ilişki ağı bulunan farklı toplumsal grupların şekillenmesine neden olmaktadır. Gecekonducularının yer seçme kriterlerini belirleyen toplumsal, ekonomik ve mekânsal olmak üzere üçe ayrılabilen bu devingenlik kanalları, kentsel dönüşüm ortaya çıkardığı zorunu yer değiştirme müdahaleleriyle kırılmaktadır. Bu kırılma sonrasında müdahale edilen gecekondu alanlarının nasıl yeniden yer seçtiği, yer seçimini etkileyen

toplumsal, ekonomik ve mekânsal devingenlik kanallarının nasıl ve ne şekilde değiştiği merak konusu olmaktadır.

Tüm bu süreç göz önünde bulundurulduğunda; kentleşme, göç, bunların sonucunda ortaya çıkan gecekondu alanları ve günümüzde uygulanan dönüşüm müdahaleleri birbiriyle bağlantılı ve birbirini karşılıklı etkileyen bir sistemdir. Bu sistemin şekilleniş biçim ve türünü belirleyen ise bireylerin sahip olduğu devingenlik kanalları olmaktadır. Bu yüzden günümüz kentlerinin dönüşüm sonrası hangi devingenlik kanallarıyla nasıl şekilleneceğinin tespitinin, sistem içerisinde bahsedilen diğer unsurlarla birlikte ele alınması gerekmektedir.

2.1 Devingenlik

Türk Dil Kurumu (Devenlik, 2020) Güncel Sözlük’e göre “*hareketlilik*” olarak tanımlanan devingenlik kavramı, çeşitli çalışmalarda işleniş biçimlerine göre hareketin yanı sıra, durum ya da konuların kendi içerisinde yaşadığı değişkenlik bir başka değişle dönüşüm anlamlarını da içermektedir.

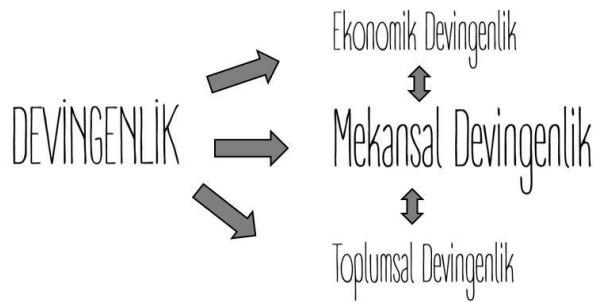
Şekil 2.1 Kentte var olma ve devingenlik (Erder, 2013’ten uyarlanmıştır)

Kavram, çalışmalara daha çok göç sonucu oluşan yoksul alanlardaki iş ve konut piyasası olarak yansımaktadır. İş piyasasında; marjinal sektör, bir başka değişle formel, enformel ve diğer çeşitli iş piyasaları ele alınırken, konut piyasasında; formel-enformel konut piyasası, gecekondu ve yoksul konut alanları terimler üzerinde durulmaktadır. Özellikle 1980 öncesi ‘barınma’ temelli olan konut piyasası, 1980

sonrası neoliberal politikalar sonucunda ‘ticarileşerek’ ekonomik bir ‘varlık’ halini almakta ve bu da kentte var olma ve devingenlik olgusunun derinleşmesine yol açmaktadır (Erder, 2013).

Göç hareketleri sadece mekânsal bir hareketlilik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir eylemdir (Çetin, 2011). Göç sürecini ‘yapısal değişme’ olarak tanımlayan ve bu yüzden bu süreci ‘devingenlik ve kitlesel düzeyde mekânsal yer değişme’ ile ilişkilendiren Erder (2013), ticari bir olgu halini alan gecekondulaşmanın toplum içerisinde devingenliği (mekânsal hareketliliği) arttırdığını ve toplumsal devingenlikte ‘yaşam döngüsünün’ önemli olduğunu belirtmektedir. Özellikle ülkemiz göç tarihine bakıldığında göç sonrası kentsel mekandaki yatay devingenliği Sevgi (1988), sadece mekânsal olmayan, sosyal ve ekonomik değişkenleri de içeren hareketler olarak tanımlamaktadır. Şenyapılı (1977) ise devinimin sosyo-ekonomik yapının mekâna izdüşümü olduğunu ileri sürerek, sosyal ve ekonomik gruplar arasındaki devingenliğin sürekli yarışma halinde gerçekleştiğini ve bu devingenliğin mekâna daha değişken yer seçimi yani ‘esneklik’ biçiminde yansıdığını belirtmiştir.

Bu ve yapılan diğer tüm tartışmalar incelendiğinde, devingenliğin sadece mekânsal bir yer değiştirme hareketi olmadığını, göç sonrası kentlerde mekânsal (konut), ekonomik (iş piyasası) ve toplumsal yapı üzerinden ele alındığını görmekteyiz. Bu yüzden kentleşme sürecinde gözlemlenen devingenlik olgusunun mekânsal devingenlik, toplumsal devingenlik ve ekonomik devingenlik olmak üzere üç alt bileşenden oluştuğu söylenmektedir.

Şekil 2.2 Devingenlik kavramının alt bileşenleri

2.1.1 Mekânsal Devingenlik

Mekânsal devingenliğe bir başka deyişle konut devingenliğine bakıldığında, halihazırda kente olan göç eylemini gerçekleştirmiş bireylerin kentsel alanda konut sunum biçimleri olan gecekondular üzerinden devam ettiği görülmektedir. Bu durum, göç sonrası kentte ilk olarak seçilen yerden itibaren başlayarak, süreç içerisinde kent içerisindeki yer değiştirmeleri içermektedir. Esasında mekânsal olarak kent içi devingenlik, başlarda savaş sonrası metropoliten alanlar ve şehir merkezlerinin değişimiyle görülmeye başlamaktadır. Bu durumun ülkemizin göç tarihine yansımaya bakıldığında ise, metropoliten özellikteki İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerin zaten devingen ve kozmopolit bir yapısının olduğu, göç sonrası mimarinin de bu yapıya eklemelendiği görülmektedir (Hanushek ve Quigley, 1978; Epli İşler, 2010). Ersoy (1991)'un Ankara'ya göç eden İskilip'li aileler üzerinde yaptığı bir çalışmaya göre, göçle gelen kişilerin ilk geldikleri yerde kalma süresi başlarda 12 yıl iken, zamanla bu süreç 2 yıla düşmektedir. Mekânsal devingenliğin bu denli artmasının nedeni ise, benzer nitelikteki konut sayısının artması, iş alanlarının kente yayılması ve toplumsal ilişki kanallarının zayıflaması olarak belirtilmektedir.

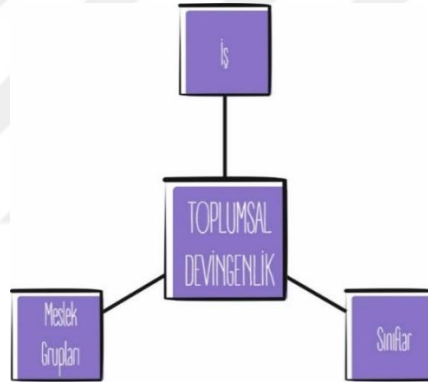
Küreselleşme sonrası kentlerde görülen rekabetlerin sonucu olarak kentsel alanların değer kazanmasıyla, göçle oluşmuş alanlar da ekonomik ve toplumsal devingenliğe uğramıştır. Söz konusu değişiklikler bir grup tarafından kentleşme süreci olarak tanımlanırken, bir diğer grup tarafından 'kentsel alanda rantın gaspı' olarak nitelendirilmektedir. Farklı tanımlamalar olsa da kentsel rantın arttığı bölgelerde bulunan dezavantajlı grupların konutları süreç içerisinde yüksek gelir grubundaki kişilere hizmet edecek rezidanslara dönüşmektedir. Sonuç olarak bahsedilen değişikliklerle bu alanlarda yaşanan ekonomik değişiklik, alanın ev sahipliği yaptığı toplum gruplarının mekânsal devingenliğine neden olmaktadır (Göksü ve Bal, 2010).

Gecekondular alanları göç sonucu ortaya çıkan 3 temel sorunun mekânsal bir çözümü olarak ortaya çıkmaktadır. Şenyapılı'ya göre bu çözüm 'ekonomik mekandaki devinimin fiziksel mekandaki bir karşılığı olmakta' ve göçerlerin ekonomik koşulları gecekondular alanları içerisinde görülen devingenliği etkilemektedir. Yani ekonomik

geliri yükseldikçe gecekondu alanlarındaki yapılar da buna göre gelişmektedir (Şenyapılı, 1978; Erder, 2001; Kızılay, 2016).

2.1.2 Toplumsal Devingenlik

Tüzün'ün “*Kişi ya da grupların hiyerarşik toplumsal yapı içerisindeki bir konumdan diğerine geçişleri (s.173)*” şeklinde tanımladığı toplumsal devingenliğin, ekonomik koşullar ve iş piyasasındaki hareketliliğe göre dikey veya yatay durumda gerçekleştiği söylenmektedir. Kısacası birey ya da toplum gruplarının mevcuttaki toplumsal sınıftan bir başka toplum sınıfına geçmesi olarak açıklanan toplumsal devingenlik; Şekil 2.3'te görüldüğü gibi iş, meslek grupları ve sınıf farklılıkları olarak üç farklı konu ile ilişki içerisinde (Tüzün, 1982).

Şekil 2.3 Toplumsal devingenliği etkileyen faktörler (Tüzün, 1982'den uyarlanmıştır)

Nöbetleşe yoksulluk; kent kaynaklarının tamamından beslenmeye çalışan göçle gelen gecekonducuların, ekonomik olarak yoksulluktan kurtulup daha iyi bir ekonomik statüye gelerek kendi yoksulluklarını kendinden sonra gelen bir başka göçer devretmesi olmaktadır. Bu süreç sosyo-kültürel ve ekonomik koşulların karşılıklı olarak etkileşimini içermektedir (Çetin, 2011; Işık ve Pınarcıoğlu, 2011). Buradan anlaşılacağı gibi, bahsedilen bu etkileşim kentte sadece mekânsal değil, toplumsal ve ekonomik devingenliğe neden olurken, bu devingenlik sonucu kent ve kentte yer alan gecekondu alanları, homojen bir yapı olmaktan çıkıp heterojen bir alan haline almaktadır (Erder, 2001).

2.1.3 Ekonomik Devingenlik

Bir üçüncü devingenlik türü, ekonomik devingenlik (iş piyasası) olmaktadır. Ekonomik koşullardaki değişiklikler hem mekânsal hem de toplumsal unsurları yeniden şekillendirmektedir. Bu durum bir yandan göçerlerin toplumsal yapısını ilgilendirirken, diğer yandan kentte yerleşik olan kentlilerin toplumsal düzeniyle ilişkili olmaktadır (Şenyapılı, 1981). Kırdan kente göç eden kişiler, kentte var olabilmek için kentin tüm kaynaklarını kullanmaya çalışmaktadır. Bu durum hem emek hem de konut piyasası için devingenliğe ve kitlesel olarak mekânsal değişimlere neden olurken (Erder, 2013), toplumsal devingenliğe de yol açmaktadır. Özellikle göç sonrasında örgütlenmemiş, ucuz ve esnek iş gücünün barındığı alan olan gecekondu alanı içerisindeki ilişki ağları, iş piyasası içerisindeki devingenlik kanalları ile göçerlerin içerisinde bulunduğu gruplara göre hangi iş alanında olacağını belirlemektedir (Çetin, 2011; Kızılay, 2016). Şenyapılı (1977)'nin yapmış olduğu bir çalışma sonucunda marjinal sektörlerle ilgili tespiti, göçerlerin yoğunlukla hizmet ve imalat sektörlerinde yer aldığı ve bu sektörlerde yer alacak grubun devingenlik halinin sık sık değiştiği olmaktadır.

Ünverdi'ye göre özellikle 80'li yıllarla birlikte görülmeye başlanan neoliberal politikalar sonucunda kentsel alanlardaki ekonomik yaklaşımların ve bununla birlikte şekillenen mekânsal dağılımların değişmeye başladığı görülmektedir. Bahsedilen farklılaşma ile kentlerde ekonomik temelli mekânsal ayrışmaların olmasına ve kentsel alanlarda “*gettolaşma*”nın (s.125) görülmesine yol açmaktadır. Neoliberal politikalarla hız kazanan kentleşmede formel üretimin yetersiz kalırken, bu üretim biçimine alternatif olarak enformel üretim biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum sonucunda kente göç eden toplum grupları akrabalık ve hemşerilik ilişkileri çerçevesinde şekillenirken, 80'lerle birlikte enformel iş sektörünün oluşturduğu iş sektörü ağı ile biçimlenmeye başlamakta ve bu ağ çerçevesinde devingenlik göstermektedir (Ünverdi, 2002).

2.2 Kentleşme ve Devingenlik

19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan sanayi devrimi teknolojinin yanında, modernleşme ve kente göç hareketlerini de başlatmaktadır. Sanayileşme sonrası kentte iş gücü ihtiyacının olmasından dolayı, nüfus kırdan kente akmakta ve kent nüfusunun artmasına sebep olmaktadır. Başlarda dikkat dahi çekmeyen yer değiştirme hareketlerinin süreç içerisindeki durdurulamaz artışıyla, insanlık için çok değerli olan kentlerde yeni bir devir açılmakta, bu durum sadece mekânsal değil toplumsal ve ekonomik devingenliklerin de ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Davis, 2010).

Kentleşmenin, modernleşme ve nüfusun mekandaki yer seçimi olmak üzere iki süreçten oluştuğunu söyleyen Tekeli (2015), sanayiyle birlikte modernleşen toplumun gelişme sürecinde yer alabilmek için kentlere yönelmesi, bir başka deyişle mekânda devingenlik oluşturarak yeniden yer seçimi yapması olarak tanımlamaktadır. Kentleşmeyi ele alan Klasik kent kuramları, Chicago (Şikago) okulu kent kuramları ve Harvey, Castels ve Lefebvre'nin yer aldığı Çağdaş yani Neo-Marksist kent kuramlarının her birinde, “farklılaşma ve ayrışma” kent için temel bir oluşum olarak görülmekte ve bu toplumsal ayrışmaların olduğu gruplaşma kenti açıklamak için temel bir unsur olmaktadır. Chicago okulu yaklaşımından farklı olarak Neo-Marksist kent kuramcıları kentlerdeki ayrışma ve farklılaşmayı, kapitalizmin kente kendi işleyişini yansıtması ile ilişkilendirmekte ve kenti kapitalizmin getirdiği sermayenin birikim sürecinin ve eşitsizliklerinin yaşandığı fiziksel bir mekân olarak tanımlamaktadır. Yani kent, farklı bölgeler arasındaki geçişi engelleme üzerine kurulu bir sistem olarak görülmektedir.

Kentte görülen ve kontrol altında tutulduğu düşünülerek desteklenen devingenlik hareketleri; neoliberal politikalarla birlikte değişime uğramış ve kentte tarif edilen gruplar arasındaki geçişlerin kuralları değişmeye başlamıştır. Alışlagelmiş devingenlik hareketlerinin değişimi ile yeni kentsel hareketlilik kanalları ortaya çıkmış ve bu da kentteki grup örüntülerinin farklılaşmasına yol açmıştır.

Yılmaz (2004) 'ın da belirttiği gibi, günümüzde kent hem farklılaşmanın hem de sosyal bağların bir arada görüldüğü bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden sosyal bağların biçimlendirdiği sınıflar arası geçiş, ayrışma ve devingenlik hareketlerinin kentleşmeye etkilerinin, kentlerde görülen üretim ve birikim ilişkilerinin devingenliği şekillendirme biçimi ile birlikte incelenmesi gerekmektedir.

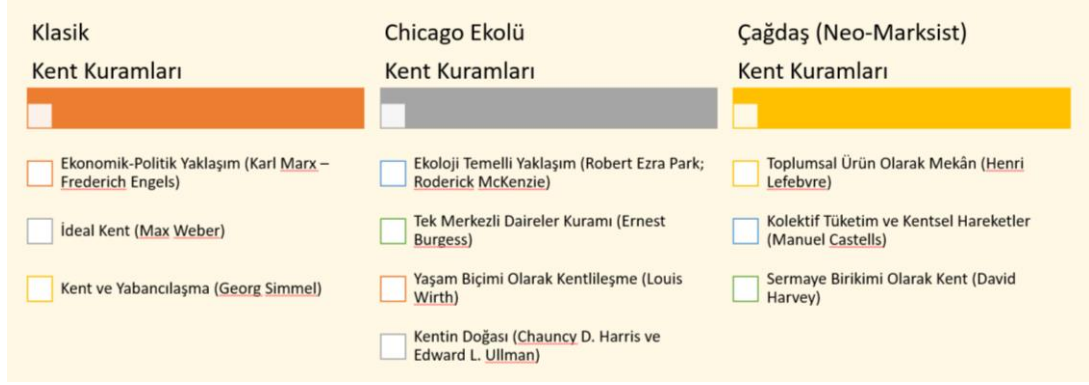
2.2.1 Kentleşme Nedir?

Avrupa Kentsel Şartı'na göre “yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından insan topluluklarının bulunduğu bir mekân” olarak nitelendirilmesinin yanında “toplum hayatının temel çekirdeği ve karakteristiğini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum” olarak tanımlanan kent kavramı, kültürel, siyasi ve ekonomik olarak lider olmak durumundadır (Wirth, 2002; Yılmaz, 2004).

Sanayi devrimi sonrası dünya kentlerinde görülmeye başlanan kentleşme ve göç hareketleri, Mike Davis (2010)'e göre kent nüfusunun dünya tarihinde ilk kez kır nüfusunu geçtiği, insanlık tarihinde yeni bir dönemin oluşmasına neden olan bir olay olmaktadır.

18. yüzyılın sonlarında başlayıp 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaşanan sanayi devrimi ve tarımda modernleşmeyle birlikte köy–kent arası geçişler görülmeye başlanmıştır. Hızla göç alan kentler, ulaşım ve iletişim araçlarının kullanılmaya başlanmasıyla da merkez ve bu merkeze bağlı alt merkezlerin olduğu farklı ve ayrılmış kentsel yapılanmalar oluşmaya başlamıştır. Bu yüzden kentler hızla gelişmiş ve kentleşme olgusu ortaya çıkmaya başlamıştır (Eş ve Ateş, 2004; Tekeli, 2015). Çeşitli unsurları içerisinde barındıran ve genel olarak “bir toplumda kentlerde yaşayanlarının sayısındaki artma süreci” olarak tanımlanan kentleşme kavramı pek çok kuramsal yaklaşımla tartışılmıştır. Bahsedilen tartışmalar sonucunda Klasik kent kuramları, Chicago Okulu kent kuramları ve Neo-Marksist kent kuramları olmak üzere üç farklı kent kuramı yaklaşımının ortaya çıktığından söz etmek mümkündür. Kenti anlama, ele alma ve tanımlama biçimleri farklılık gösterse de her üçünün de kentleşme tartışmasını

kentin son yapılanması olan farklılaşma ve ayrışma kavramları üzerinden yaptığını söylemek yanlış olmamaktadır (Yılmaz, 2004; Tekeli, 2015, s. 261; Aktepe, 2022).

Şekil 2.4 Kent kuramları (Turut ve Özgür, 2018'den üretilmiştir)

19. yüzyılda kent araştırmaların odağı olarak görülmemekte, sadece kapitalizmin ortaya çıkardığı sermaye ve toplumsal yapının bir parçası olarak kabul edilip bu yapıdaki değişimle ilişkilendirilmektedir. Bu noktada Marx ve Engels kenti sınıf çatışması ve artı ürünün birikim mekânı olarak nitelendirirken, kentteki mekânsal farklılaşmayı kapitalist kentleşmenin yol açtığı düşüncesini ortaya atmaktadır. Marx'a göre sanayileşmenin yol açtığı kırdan kente göç hareketleriyle birlikte kentlerde nüfus yoğunlukları oluşmaya başlayacak ve kent üretime dayalı bir biçimde şekillenecektir. Bu duruma paralel kent mekanlarının bu doğrultuda değişmesi ve fiziksel mekanlar arasında farklılaşmalar görülmeye başlaması kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktada kuramcıların değindikleri en önemli konulardan biri de işçi sınıfının bilinçlenerek, emeğin örgütlenmesinin sağlanması ve kentin buna imkân verecek özerklikte olmasıdır. Bu dönem kuramcıları (Marx, Weber, Engels v.d.) genel olarak kentteki toplum yapısını anlayabilmek için kenti gözlemlerken, kapitalist sermaye ve pazar ilişkisinin kentteki yansımalarını tanımlamaya çalışmaktadır (Güllüpınar, 2012; Turut ve Özgür, 2018).

İlk olarak 1900'lerin başlarında Chicago Sosyoloji Okulu tarafından incelenmeye başlanan kent ve kentleşme üzerinden toplum anlaşılmaya çalışılmıştır. Louis Wirth, Robert E. Park ve Ernest Burgess'ın temelini oluşturduğu araştırmalar, kenti kültür ve doğa bilimleri olmak üzere iki farklı kavramla ilişkilendirmiştir. Kent olgusunun

bireyin ve toplumun biçimlenmesinde önemli rolü olmasına rağmen, kentleşmenin nasıl olduğuna dair henüz net bir tanım ortaya konulamadığını ve bunun için yeterli bilgiye sahip olmadığımızı düşünen Louis Wirth, kentleşmenin sadece nüfusla belirlenemeyeceğini söylemektedir. Bu yaklaşıma göre, kent sadece fiziksel ölçütlerden oluşan mekânsal bir unsur olmadığı gibi, kentleşme de bir tek nüfus yoğunluğuyla ölçülememekte, içinde yaşayan insanların kente ait yaşam düzenini benimsediği dinamik bir sistem olmaktadır. Kentteki toplumsal yapının kültürel özellikler ile şekillendiğini ortaya koyan bu yaklaşım, kentleşmeyi bir ‘yaşam biçimi’ olarak tanımlamaktadır. Kentlileşen insanlar kentte yaşamalarını sürdürebilmek için çok fazla grupta temas halinde olmaktadır. Ancak bahsedilen bu temas yakın sosyal ilişkilerden çok, uzak ve mesafeli olmakta ve bu yüzden kentli daha kısa süreli ve parçacıl ilişkiler kurmaktadır. Kentlerde görülen mesafeli ilişkiler, mesleki uzmanlaşmayla birlikte toplumsal çeşitliliğin temelini oluşturmaktadır. Çünkü bahsedilen bu sistem ile daha rasyonel ve daha rekabetçi iş ilişkilerinin kurulduğu ve bireylerin buna göre toplumda yer aldığı düşünülmektedir. İnsan doğasının, doğada gördüğümüz sistemle aynı olduğunu söyleyen Robert E. Park ve Ernest Burgess ise kentteki toplumsal farklılaşmayı “ekolojik yaklaşım” ile açıklamaya çalışmaktadır. Toplum gruplarının karakteristik özelliklerine göre mahalle ve semtleri oluşturduğunu söyleyen kuram, kentin merkezi iş alanları, ucuz konut alanları, işçi mahalleleri, yüksek prestijli konut bölgeleri v.b. bölgelemelerle toplumu kategorize ettiğini ve gruplaşmaları ortaya çıkardığını savunmaktadır (Wirth, 2002; Serter, 2013; Tekeli, 2015).

1929 krizini başarıyla geçirebilmiş ülkeler 70'lere gelindiğinde sanayide belli bir ölçüye gelmiş, bu da o ülke kentlerinin daha metropoliten bir yapıya ulaşmasına yol açmıştır. Bütün ülke kentlerinin aynı şekilde gelişmemiş olması, kapitalist sistemle kent ilişkisinin kurulmasına yol açmış ve sermaye ile mekân arasındaki bağ anlaşılmalı çalışılmıştır (Tekeli, 2015). Bu yüzden 1920'li yıllarda “toplumsal sınıflanmayı açıklama” üzerine kurulu kenti anlama çalışmaları yapılırken, 1970'lerden sonra “mekansal dönüş” diye nitelendirilen ve kentleşmeyi, mekandaki farklılıklar ve artı ürün ile ele alarak anlamaya çalışan araştırmalar başlamıştır. Genel olarak Marksizm kuramına dayanan çağdaş yani neo-marksist kent kuramcıları olan

David Harvey, Manuel Castells ve Henri Lefebvre'nin yaptığı bu çalışmalar, kapitalist sistem (sermaye) ve üretim ilişkilerinin mekânı nasıl şekillendirdiğini açıklamayı hedeflemiştir. Klasik kent kuramları ile Neo-Marksist kent kuramcılarını bu noktada birbirinden ayıran en temel unsur, Marx ve diğer klasik kuramcılarının aksine Neo-Marksist kuramcılar kenti başlı başına bir analiz unsuru olarak ele alarak tanımlamaya çalışmaları olmaktadır (Turut ve Özgür, 2018).

Marx ve Weber'in yaklaşımlarına göre; kentsel mekân ile toplumsal sınıflar ilişkisi içerisinde olmaktadır. Marx, toplumsal ilişkinin “*sermaye ve emek arasındaki iktidar ilişkisi*” olduğunu ve bu ilişkiyi anlamak için kapitalist sistemin o süreç içerisindeki işleyişinin de dikkate alınması gerektiğini söylemektedir. Marx'ın bu görüşünden de yararlanan Harvey (2002), (1) sermaye ve emek ilişkisi, (2) kapitalizmin oluşturduğu uzmanlaşma, tüketim alışkanlıkları, yönetim ilişkileri, toplum içerisinde oluşan sınıf bilinci ve devingenlik hareketlerinin kısıtlılığı ve (3) önceden oluşan insan ve üretim bağımlı ilişkilerin yansıması olmak üzere toplumsal farklılaşmayı etkileyen üç ana faktörden söz etmektedir.

Harvey'e göre kentin mekândaki örgütlenme ve biçimlenmesi, sistemin ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda gelişmektedir (Bıçk, 2006). Sermayenin birikimiyle ortaya çıkan ve bu yüzden sürekli sınıfsal bir yapıya sahip olan kentleşme, toplumsal ayrışmanın da artmasına neden olmaktadır (Harvey, 2002; Harvey, 2015). Bahsedilen bu ilişkisellik incelendiğinde, toplumsal gruplaşma ve mekânsal farklılaşma arasındaki bağlantıyı açıklayan dört temel kabul ortaya çıkmaktadır;

- Mekansal ayrışma, toplumsal ilişkilerin yeniden kurulması ile açıklanabilmektedir,
- Toplulukların oluşturduğu mekânsal birimler, gruptaki bireylerin hareketlerini ve alışkanlıklarını biçimlendiren etkileşim ortamları olmaktadır,
- Küçük ve farklı toplum gruplarına bölünen kentsel nüfus, aynı zamanda kapitalizmi koruyucu bir sistem oluşturmaktadır,
- Mekansal farklılaşma sadece fiziksel bir ayrım olmayıp kapitalist sistemin bir sonucu ve somut bir karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır (Harvey, 2002).

Harvey gibi farklılaşma ve ayrışma kavramlarını mekânın biçimlenmesi ile ele alan Castells'e göre, kent kimlikleri mekânın şekillenme biçimine göre tanımlanabilmektedir. Bir başka deyişle kentteki yapısal oluşumlar o kentin hangi amaç doğrultusunda geliştirildiğini göstermekte ve kent toplumsal sistemin mekânsal bir yansıması olmaktadır. Kentleşme sürecini yapay bir gelişme süreci olarak tanımlayan ve mekânın sermaye ve kapitalist sistemi yansıttığını söyleyen bu yaklaşım, yüksek katlı yapıların güç ve sermayeyi, çöküntü alanlarının alt gelir grubunu ifade etmesi gibi benzetmelerle kentteki mekânsal farklılığın aslında sistemin mekandaki görünümü olduğunu anlatmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2004; Bıçkılı, 2006; Turut ve Özgür, 2018).

Kent, toplumsal sınıfların günlük yaşamlarında kullandıkları tüketim araçlarının birlikteliği olmaktadır. Kapitalist sistem kentteki güçlü kesimin baskın olmasını sağladığı için, bu hakim sınıfın üretim ve tüketim alışkanlıkları kentsel mekanın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Castells, 2017).

Lefebvre de kapitalizmin kendini kurma ve krizlerini çözme araçlarından biri olarak gördüğü kenti, politika ve ideolojiden ayırmanın mümkün olmadığını söylemektedir. Sermayenin akışını “soyut mekan”, bu soyut mekanın toplum yaşantısına yansımasını “somut mekan” olarak nitelendiren bu görüş, kentleşmenin hem fiziksel hem de sosyal olarak dinamik bir yapıdan oluştuğunu vurgulamaktadır (Turut ve Özgür, 2018). Sermaye ile siyasetin birlikte işlediğini düşünen Harvey ve Lefebvre, “kentsel mekan”ı aynı zamanda siyasetin bir yansıması olarak da nitelendirmekte ve kentleşme ile üretim ve tüketim arasındaki ilişkide kimin daha yönlendirici olduğunu netleştirmeye çalışmaktadır (Harvey, 2015; Lefebvre, 2017).

Sanayileşme öncesinde de var olan kentler, sanayi devrimi sonrasında kentleşme kavramıyla birlikte ele alınmaya başlamıştır. Bunun nedeni kapitalistleşme sonucu, kentlerde iş bölümü ve rekabetin artarak bir kentin diğer kentin üzerine çıkma çabası olmaktadır. Gelişim ve büyüme olarak görülen bu adımın kente yansıması incelendiğinde sadece morfolojiden bahsedilemeyip, ekonomik temel üzerine kurulu

toplumsal ve kültürel bir oluşumdan da bahsedilmesi gerektiği düşünülmektedir (Lefebvre, 2017).

Turner'ın yaptığı modellemeye göre; kente gelen kırsal nüfus iş bulmak için önce kent merkezinde yer seçer ve işini belli bir düzene oturtuktan sonra mal sahibi olabilecekleri kentin dışındaki mahallelere taşınırlar (Davis, 2010). Bu yüzden ki dünya kentlerinin merkezinde daha çok üst gelir grubu yer alırken, çeperinde gecekondu alanları ve yoksul kesim yer almaktadır.

Ahmed Soliman ise barınma sorunu için; (1) iş piyasasına yakın olmak için kent merkezinde yüksek maliyetli daire kiralanması, (2) merkezdeki kötü şartlara sahip, güvencesiz enformel konutlarda odalara yerleşilmesi, (3) kent dışındaki kamu arazisi üzerine gecekondu yapılması ve (4) çeperdeki imar izni olmayan kamuya ait büyük arsaların satın alınarak oraya yerleşilmesi olacak dört yaklaşımdan bahsetmiştir (Davis, 2010).

Şekil 2.5 Göçle gelenlerin barınma stratejileri (Davis, 2010'dan uyarlanmıştır)

Günümüzde kentlerde meydana gelen yerleşmelere bakıldığında zaman sadece mekansal hareketlilikten bahsetmek yeterli olmamaktadır. Bu sistemi anlamak için; (1) toplumun mekanda nasıl yeniden dağıldığı, (2) kapital yani sermayenin mekanda nasıl yeniden dağıldığı ve (3) toplumsal grupların oluşturduğu yerleşmelerin birbiri ile ilişkisi ve aralarındaki ağın nasıl olduğunu anlamak gerekmektedir (Tekeli, 2015).

Kentleşme, nüfusdaki artış gibi algılansa da sadece bir nüfus devingenliği olmayıp, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimi de içermektedir. Bu haliyle kentleşme; nüfus artışının yanında, ekonomik unsurlar ve sanayileşmeyle birlikte ihtisaslaşmanın da arttığı bir “birikim sürecini” temsil etmektedir (Yılmaz, 2004; Keleş, 2017). Kentleşme sadece mekânsal olarak ele alınmamakta, çeşitli ayrışma türleri ile fiziksel koşulların ötesindeki sistem ve sistemin yönlendirmesiyle şekillenen mekan ve toplum ilişkisi üzerinden tartışılmaktadır.

Kentle ilgili ortaya atılan herhangi bir kuramın, kentteki mekansal biçimlenmeyle o kentteki toplumsal değişimi ilişkilendirmesi gerekmektedir (Harvey, 2016). Nedeni ne olursa olsun farklılaşmanın kentleşmenin temel bir dinamiği olduğu ve sistemin ürettiği gruplar arasındaki devingenlik halinin mekanı şekillendirdiği kanısına ulaşılmaktadır. Yani kentlerdeki mekânsal bölünmeler ve farklılaşan toplumsal gruplar içerisinde görülen ayrışma ve devingenlikler, sadece planlama yoluyla belirlenen bir olgu olmayıp, sistemin oluşturduğu bir kentleşme düzeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2 Türkiye Kentleşmesi ve Göç Hareketleri

Sanayi devrimi sonrası tüm dünyada görülmeye başlanan kentleşme ve göç hareketleri, süreç içerisinde kentlerin büyüyerek mega kentler halini almasına yol açmaktadır. Bu süreçte kent büyüme eğilimi gösterirken; kır, büyüyen kentlerin içerisinde kalmasıyla kent köyleri yani desakota halini almaya başlamaktadır. Gregory Guldin’e göre günümüzde pek çok kır kente göç etmek zorunda kalmıyor, çünkü büyüme sonucu kent kıra göç ediyor. Tüm bu süreçten yola çıkarak Guldin; kentleşmeyi kent ve kırın süregelen bir yapısal değişim-dönüşüm ilişkisi olarak tanımlamaktadır (Davis, 2010).

Türk toplumunun göçlerle kurulmuş olan bir toplum olduğunu söyleyen Erdoğan (2020), göçün ülke için ve ülke dışı gönüllü ve zorunlu göç olarak dört farklı şekilde ele alınabileceğini ve görülen gönüllü göçün ağırlıkla iş bulma yani ekonomik temelli nedenlerle gerçekleştiğini belirtmektedir.

Türkiye’de görülen kentleşme, ülkedeki ekonomik ve toplumsal yapıların yeniden şekillenmesine yol açan bir olgudur. Bu yüzdendir ki kentleşme süreci, sanayileşme ve modernleşmenin yanı sıra toplumsal değişimin de görüldüğü bir süreç olmaktadır (Koyuncu, 2015). Ulus devletle birlikte cılız hareketlerin görüldüğü Türkiye kentleri, 1960’lara gelindiğinde bir yandan sanayi kalkınmasına yardımcı olunabilmesi için gidin bakın öğrenin mantığıyla farklı ülkelere insan gönderirken, bir diğer yandan iç göç hareketleriyle kırdan nüfus almaya başlamıştır. İç göç olmasaydı en kalabalık illerin Şanlıurfa ve Konya olacağı düşünülürken, bu hareketler sonucu başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir gibi kentlerin gelişim gösterdiği görülmektedir (Erdoğan, 2020).

Kentleşme ile ilgili pek çok kuramsal yaklaşım olmasına karşın, Türkiye’deki kentleşme anlayışı Chicago Sosyoloji Okulu’nun kentleşme yaklaşımıyla ele alınmış, Türkiye kentlerindeki ayrışmalar, nüfus yoğunluğu ve buna bağlı heterojenlik ile kentte oluşan kültürel çeşitlenme olmak üzere iki bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak Chicago Okulu’nun yaklaşımındaki “kentleşme” kavramı kente gelen kişilerin uyum sağlamasını da yani “kentlileşmeyi” de içerirken, Türkiye kentlerinde “kentleşme” ve “kentlileşme” kavramları ayrı ayrı tartışılmaya başlanmıştır (Tekeli, 2015).

Üretim ve ekonominin her geçen gün daha da büyümesinin teşvik edilmesiyle, kentlerde kişisel ilişkilerin yerini maddi ilişkiler almakta ve sınıflar birey olgusunun önüne geçmektedir. Bu kentleşme sistemine ayak uyduramayan bireyler, toplumla bütünleşememekte ve kentlerde sorunlu devingen gruplar olarak kabul edilmektedir (Wirth, 2002). Özellikle göç hareketleri sonucunda kentlerde görülen ve uyumsuz olduğu düşünülen bu grupların varlığı, kentleşme ve kentlileşme ayrımına yol açmaktadır. Bu yüzdendir ki, Türkiye kentlerinde görülen kentleşme süreci, göç hareketleriyle birlikte ele alınmalıdır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sanayi planlarının uygulanmasıyla, bir yandan kentler büyüme başlarken bir diğer yandan çarpık kentleşmenin en önemli nedenlerinden biri olan göç hareketleri görülmeye başlanmıştır. Kentlerde görülen

tahribatlar, plansız yerleşim ve gecekondulaşmayla ortaya çıkan köy kültürü, Türkiye’de kent ve kentleşme kavramlarının tartışılmaya başlanmasına yol açmıştır (Tekeli, 2015; Koyuncu, 2015; Özden, 2016).

Sözcük olarak bakıldığında; insanların belirli zamanda bir yerden başka bir yere geçmesi olarak tanımlanan göç hareketleri, belirli nedenler ve sonuçlar doğrultusunda şekillenen bir olgu olmaktadır. Irk, ulus, sosyokültürel ve siyaset gibi çeşitli nedenler doğrultusunda da yapılabilen göçün, ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerden dolayı ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yüzden göçün hareket noktası ekonomik kalkınma, sanayileşme ve modernleşme olarak üç başlığa ayrılabilir. (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Dönemler bazında incelendiğinde farklılıklar gösteren göç hareketlerinin kente yansımaları genel olarak;

- Kent dokusunun değişmesi,
- Kente gelen kırsal kesimin kimlik dönüşümü ve yaşadığı çatışmalar,
- Kentlilerde göç edenlerle iletişimde yaşadıkları değişimler ve kentteki değişimlerin etkileri,
- Köylerin fiziksel yapısının yanı sıra özellikle tarımsal alanda yaşadıkları değişimler,
- Kırsalda kalan kişilerin, göç eden kişilerle çatışması ve beklentileri,
- Kentlerin köy ya da köy grupları haline gelmesi,
- Kişi başına düşen yatırım miktarının sonucunda altyapı ve sosyal donatı eksikliğinin olması şeklinde özetlenebilmektedir (Güreşçi, 2010).

20. yüzyıldan başlayıp 1950’li yıllarda artarak günümüze kadar gelen göç hareketi, genellikle geri kalmış yerleşimlerden, sanayileşmiş, kişi başına düşen gelirin fazla olduğu şehirlere doğru olmuştur. Başlarda köyden kente olan bu hareket süreç içerisinde bir kentten başka bir kente geçiş olarak görülmeye başlanmış ve bu durum Türkiye kentleşmesini doğrudan etkilemiştir (Bülbül ve Köse, 2010).

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar görülen kentleşme süreci, İkinci Dünya Savaşı sonrası sanayileşmesine kadar neredeyse hiç görülmemekte ve ülke nüfusunun yaklaşık %80’inin köy nüfusu oluşturmaktadır (Koyuncu, 2015). Türkiye’deki

kentleşme süreci 1923-1950 arası Ulus-devlet kentleşmesi, 1950-1980 arası emeğin kentleşmesi, 1980-2000 arası sermayenin kentleşmesi ve 2000 yılı ve sonrası olmak üzere dört ayrı döneme ayrılmaktadır (Ünverdi, 2002).

Her ne kadar kentleşme Cumhuriyetin ilanında itibaren başlasa da, sanayileşme sonucu başlayan göç hareketleriyle birlikte hızlı bir büyüme gösterdiği için Türkiye kentleşme sürecinin göç hareketleriyle birlikte 1950-1980, 1980-2000, 2000 yılı ve sonrası olacak şekilde üç dönemde incelemek gerekmektedir. Birbiri ardına gelen bu dönemler farklıymış gibi görünse de aslında birbirlerini etkileyerek kentlerin bugünkü halini almasını sağlamıştır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Türkiye kentleşmesinin göç hareketlerine göre dönemleri

1950-1980 yılları arası dönem: İkinci Dünya Savaşı sonrası sanayileşme ve teknolojinin kullanılması, kentlerde iş gücü talebinin oluşmasına ve tarımda gizli işsizliğin ortaya çıkmasına yol açmakta ve bu durum kırsal nüfusunun kentlere göç etmesine neden olmaktadır. Başlarda göç hareketlerinin müdahale edilebilir yer değiştirmeler olarak görülmesi, göç sonucu ortaya çıkan gecekondu alanlarına göz yumulmasına sebep olmuş; önceleri sorun olarak algılanmayan bu durum, kentlerde altyapı, güvenlik, kimlik bunalımı, çatışma, kırsalda ise âtıl kaynakların oluşması, yatırımların azalması gibi sorunlara yol açmıştır. Kentleşme hızının artmasıyla birlikte, gecekondu alanlarının önlenemez olması toplumsal çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuş, süreç içerisinde kentlerde oluşan bu alanların sorun olmaya başladığı anlaşıncaya yıkılarak çözülmeye çalışılsa da gecekondu yapımının önüne geçilememiştir (Güreşçi, 2010; Tekeli, 2015).

Türkiye kentleşmesinin hızlandığı 1950-60'lı yıllarda kent merkezlerinde zenginler otururken, göçle gelen yoksul kesim bu merkezin çeperinde yer seçmektedir. Dünya kentlerine bakıldığında ise bunun tam tersi görülmekte; kent merkezlerinde alt gelir grubuna sahip kesim bulunurken, üst gelir grubu kent çeperlerini tercih etmektedir. İki

kentsel yapılanma arasındaki bu farklılık, ulaşımın kolay yapılabilmesi ve özel araç sahipliğinin fazla olmasıyla açıklanmaktadır (Tekeli, 2015).

1970'lere gelindiğinde kent çeperi ile sanayi bölgesi arasında, hemşerilik kanalıyla gelen ailelerin yer seçtiği, bahçecilik yapabilecek kadar bahçesi olan, bir iki katlı yapılardan oluşan gecekondu alanları görülmeye başlanmıştır (Koyuncu, 2015). Özel araç sahipliğinin teşvik edilmesiyle kent çeperlerinde üst gelir grubuna hitap eden uydu kentler oluşturulmuş, bu yerleşim yerlerinin tercih edilmesiyle birlikte halihazırda gecekondu alanlarıyla çevrilen ve tıkanan kent merkezi de cazibesini yitirmeye başlamıştır (Aydınlı ve Turan, 2012; Tekeli, 2015). Böylece kent, yüksek gelir grubunun bulunduğu tıkanan bir merkez, çevresinde göçle oluşan gecekondu alanları ve onun da çevresinde özel araç sahibi yüksek gelir grubunun tercih ettiği yeni uydu kentlerin oluşturduğu halkalar halini almıştır.

1970'lerde Türkiye'nin göç kanalları incelendiğinde, 'eşik kentler' olarak nitelenen kentler o bölgedeki daha küçük kentlerden göç alarak sonra onları daha büyük kentlere iletmektedir. Örneğin Zonguldak ili Karadeniz Bölgesi'nden batıdaki daha büyük şehirlere göç etmek isteyenlerin duraklama noktası olarak görülmekte; göç edenler küçük illerden önce Zonguldak'a sonra da oradan İstanbul gibi şehirlere gitmektedir. Türkiye'de belirli aralıklarla bulunan eşik kentler, göçerlerin başlama ve bitiş noktaları arasında sosyal mesafe ve sosyal güvenliğin sağlandığı tampon bölgeler olmaktadır (Şenyapılı, 1978).

Toplumsal açıdan bakıldığında; dönem içerisinde önüne geçilemeyen göçlere bir açıklamaya getirilmeye çalışılmıştır. Başlarda köyün ittiği düşünülürken, sonraları bu düşünce "*köy mü itiyor, kent mi çekiyor?*" tartışmalarına evrilmiştir (Tekeli, 2015, s.42). Bu tartışmaların yanıtlarına göre çözüm önerileri geliştirilerek kentleşmenin kontrol altına alınması istense de, kentlerdeki ucuz iş gücü ihtiyacı göçün daha da artmasına yol açmıştır.

Kente gelişin engellenememesi üzerine, göçerler "kentli köylü" olarak nitelendirilmeye başlanmış, gelenlerin bir süre kentte zaman geçirerek uyum

sağlayacağı ve kentleşmenin (kentlileşmenin) olacağı düşüncesine yol açmıştır. Zamanla aşılacak bir kültürel ayrışma olarak görülen kentteki ikili yapının değişmemesiyle, durumun kültürel bir ayrışma değil aksine bir sistem sorunu olduğu algısı oluşmaya başlamıştır. Marjinal sektör ve kent ilişkisinin ortaya çıkmasından sonra da göçerlerin kentte iş ve barınmasını sağladığı koşullarda kentin parçası olarak kabul edilmesi düşüncesi oluşmuştur (Tekeli, 2015). Böylece Türkiye kentlerinde bu ikili yapı, kentleşmenin bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır.

1980-2000 yılları arası dönem: 80'lerden sonra mekân ile toplum kimliği arasındaki ilişkiden çok, farklı mekanlarda bulunan toplumsal gruplar arasındaki iletişim ağlarının kimlikleri tartışılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin yol açtığı rekabet algısıyla birlikte dış mekân ilişkilerinin önem kazanması, kentleri turizm, ithalat gibi girişimlerle dünya ekonomisine dahil etme çabalarına yol açmıştır (Tekeli, 2015). Bu durumun yanı sıra, yarım yüzyıldan itibaren afet, iş gücü gibi nedenlerle ortaya çıkan göç hareketlerine bu dönem Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde görülen güvenlik sorununun yol açtığı yer değiştirmelerin de eklenmesi (Bülbül ve Köse, 2010), kentlerin hızla göç almasına ve nüfusun artmasına neden olmuştur.

Kentlere yığılan nüfusla birlikte bir yandan yapı yoğunluğu artarken, bir diğer yandan hizmet sektörü kent merkezinde yer seçmeye başlamıştır (Koyuncu, 2015). Tekeli (2015)'ye göre bu dönemde tartışılmaya başlanan yüksek katlı yapılar kentler için bir “başarı” unsuru sayılmakta ve kent merkezlerinde oluşturulan Merkezi İş Alanları (MİA) ve konut bölgelerinde kullanılan bu yapılar, kent makroformunu değiştirerek merkez yoğunluklu kent modellerini ortaya çıkarmaktadır.

Merkezin yoğunlaşması ve sektörel gelişmeler, orta gelir grubunun merkez etrafında yer seçmesine ve gecekondü bölgelerinin değer kazanmasına yol açmakta, bu durum sonucunda gecekonduların ticarileşmesi ve az katlı gecekonduların yerini çok katlı “apartman gecekondular” alması görülmektedir (Koyuncu, 2015).

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı rekabet sonucu kentler daha farklı ele alınmasıyla, tarihi miras unsurları da ekonomiyle ilişkili hale getirilerek, kentlere

yönelik çeşitli alanlarda yenileme ve sağlıklılaştırma uygulamaları yapılmaya başlanmaktadır (İstanbul Teknik Üniversitesi, b.t.). “Kentsel yeniden yapılanma” politikasının yaygınlaşmasıyla; çöküntü alanları kamu-özel sektör iş birliğiyle dönüştürülmekte ve bu dönüşüm sürecinde özel sektör daha fazla ön plana çıkmaktadır. Yeni sistemin etkilerinden biri olarak kentlerde büyük projeler oluşturulmakta ve kamu sektörü, daha çok özel sektör ve yatırımcıyı dönüşüm alanına çekmeye çalışan bir kurum rolünü oynamaktadır (Aydınlı ve Turan, 2012).

DEVLET ← 1980 → ÖZEL SEKTÖR

Şekil 2.7 1980 dönemi devlet-özel sektör yaklaşımı (Özden, 2016’dan uyarlanmıştır)

1980 sonrası değişen politika ve ekonomik yapılanmalarla birlikte dünya kentlerinde olduğu gibi Türkiye kentlerinde de sınıfsal eşitsizlik artış göstermiş, bunun sonucunda yoksullaşma artarken, kentteki toplumsal sınıflar arası kopmalar ve parçalanmış kentsel yapılar ortaya çıkmıştır. 1980’lerde ekonomik politikalarda ortaya çıkan değişikliklerle birlikte 90’larda görülmeye başlayan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki terör olayları ve üst üste yaşanan ekonomik krizler, 1990’lı yıllarda mekâna yansımaya başlamıştır. Gelir dağılımının gitgide bozulduğu, mekânsal eşitsizliklerin ve işsizlik sonucu ortaya çıkan kayıt dışı çalışma imkanlarının arttığı bu süreçte kentlerin çeperlerinde gecekondu alanları büyümeye devam ederken kent merkezlerinde yüksek katlı ofislerden binaları ve AVM’ler yer almış, modern ve içe kapanık kapalı konut siteleri oluşmuştur (Ünverdi, 2002; Özdemir vd., 2005; Ecemiş Kılıç, 2017).

2000 yılı ve sonrası: 2000 yılı sonrasında kentler büyüme eşiklerine kadar büyüyüp sınırlara dayanmaya başlaması ve kentsel alanlardaki arazi fiyatlarının yükselmesiyle, kent merkezinde bulunan gecekondu alanları kentler için yeni gelişme alanları olarak görülmeye başlamıştır. Bu durumun kent çeperindeki yansımaları ise, eski sanayi alanları ve ruhsatsız yapılanmaların bulunduğu alanların dönüşmesi olarak karşımıza çıkmıştır (Ecemiş Kılıç, 2017).

Neoliberal politikalarla birlikte pek çok hukuksal düzenlemelerin yapıldığı 2000 yılı ve sonrası, sermayenin ön planda tutulduğu ve denetimlerin bunun gerisinde bırakıldığı yeni bir dönem olarak kabul edilmektedir. Özellikle yasal düzenlemelerle sermayenin daha rahat hareket etmesinin sağlanması sonucu kentlerdeki çarpık yapılaşma artmaktadır. Mekânsal değişimin ön planda olması ve sermaye temelli kentleşme ile bu dönemde büyük alan ya da bina ölçeği fark etmeksizin uygulanan kentsel dönüşüm uygulamaları öne çıkmaktadır (Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

Önceleri uygulanmaya başlanan kentsel dönüşüm olgusu, bu dönemde yasalarda yer almaya başlamıştır. Katılımcı yaklaşım, çok aktörlü karar alma süreci ve sivil güçlenme gibi çabalar kentsel planlama gündeminde yaygınlaşırken, sosyo-ekonomik kutuplaşma dönüşümün yapısını oluşturmaktadır. Çünkü kısıtlı ekonomik ve toplumsal devingenliğin yanı sıra artan mekânsal ayrışmalar, kentte fiziksel kutuplaşmaların ve sınıf farklılıklarının daha da artmasına yol açmaktadır (Aydınlı ve Turan, 2012; Koyuncu, 2015).

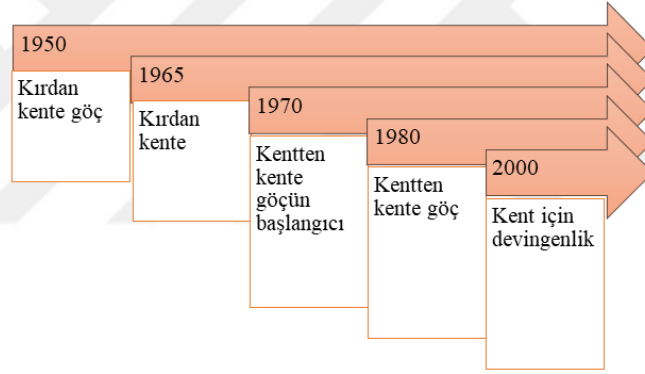
Bu dönemde içgöç oranlarında azalma görülmekte ve göç eden kesimin sosyo-ekonomik koşullarının önceki dönemlere göre daha iyi olduğu söylenebilmektedir. Bir önceki dönemde görülen sistem değişikliği sonucu olarak bu dönemde kentlerdeki emek piyasası değişim göstermekte; gelen göçerler enformel sektörde yoğunlaşmakta ve toplumsal hareketlilik kısıtlanmaktadır (Koyuncu, 2015).

29 Nisan 2011 tarihinde Suriyeliler'in de Türkiye'ye gelmeye başlamasıyla, 1923'ten 2011 yılına kadar toplam 1,8 milyon dış göç alan kentler, şu an sadece Suriye'den 3,6 milyon almış bulunmaktadır (Erdoğan, 2020). Kentlere gelen düzensiz göçerlerin sayısını arttıran bu durum, mekânsal, toplumsal ve ekonomik dinamikleri etkileyerek halihazırda bulunan kentleşme devingenliğine eklenmektedir.

Dönemler bazlı yapılan tüm bu incelemeler sonucunda; Chicago okulunun yaklaşımıyla bakıldığında farklılaşma ve ayrışma kentin temel dinamiği olarak ele alınmakta ve kentsel yapıda bu farklılaşma kenti açıklamak için temel bir unsur olmaktadır. Kentleşmenin farklı bölgeler arasındaki geçişi engelleme üzerine kurulu

bir sistem olduğu düşüncesiyle, Türkiye kentlerindeki bölgeleme ve bu bölgeler arasındaki devingenliğin öngörülebileceği düşünülmüş ve bu yüzden kentte görülen ayrışma 1980 öncesi desteklenmiştir. Ancak 1980 sonrası neoliberal politikalarla oluşan kırılmalar sonucu, kenti tarif eden bölgeler arasındaki geçişlerin kuralları değişmeye başlamış, bu da kentte yeni devingenlik kanallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Gerek kültürel yaklaşımın savunduğu “farklı toplumsal gruplarla sürekli kısa süreli ilişki içerisinde olma durumu” düşüncesinin (Wirth, 2002), gerekse ekolojik yaklaşımın ortaya koyduğu doğada görülen “yerleşme, taşınma ve yeniden yerleşme” sisteminin (Serter, 2013) bir sonucu olarak kent içerisindeki sınıf farklılıkları sürekli değişmekte ve toplumlar arası geçiş artmaktadır.

Şekil 2.8 1950-2000 yılları arasında kentlerde görülen hareketlerin değişimi

1950’lerden itibaren kırdan kente doğru gerçekleşen göç hareketleri 1980’lerde değişerek tamamıyla kentten kente yapılan yer değiştirmeler halini almış (Koyuncu, 2015), 2000 yılına gelindiğinde ise, günümüze kadar geçen süreçte kentten kente göç azalarak devam ederken kent içerisinde zorunlu mekânsal devingenliğin arttığı görülmüştür. Eskiden İstanbul gibi kentlere doğru göç ağırlıktayken, günümüzde her ilin hem birbiriyle hem de kendi içerisinde devingenliği bulunmaktadır (Erdoğan, 2020).

2000 yılı sonrası sistemin bileşeni olan planlama ve mevzuatın hizmet etme şekli değişmektedir. Günümüzde görülen büyük dönüşüm uygulamalarıyla birlikte

kentlerde ani devingenlik hareketleri ortaya çıkmakta ve kentler bu müdahale sonucu toplum grupların devingenlik kanallarıyla birlikte yeniden şekillenmektedir.

Özden (2016)'e göre, Türkiye’de yaşanan bütün bu göç hareketlerine bakıldığında kademeli göç yerine, en küçük birimden büyük kentlere doğrudan göç akışının olması, konut, ekonomi ve sosyo-kültürel pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Kentsel ayrılmalarla gettolaşmaların olduğu gecekondu alanları oluşmakta ve kentli ile gecekondu arasındaki uçurum giderek artmaya başlamaktadır. Bir başka deyişle göç kentlerde çöküntü alanlarının oluşmasına yardımcı olarak gecekondu altyapısını hazırlamaktadır.

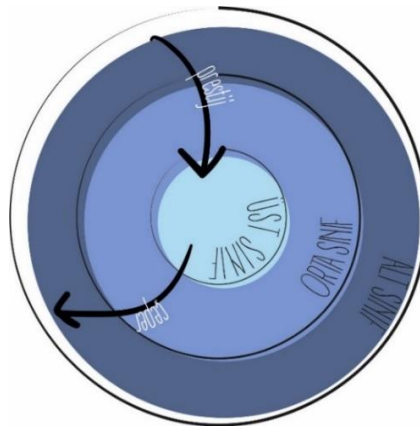
2.3 Gecekondu ve Devingenlik

Kentler insanların ürettiği yapılar olmasına rağmen, içerisinde yaşamaktan mutlu olmadığı bir sistem halini almaktadır. Bunun öncelikli nedeninin kentleri, kentte yaşayan bireylerin değil sermayenin şekillendiriyor olması gelmektedir. Sanayileşme sonrası, şehirlerin birikim noktaları olması ve işgücünü sabitleyememesinden dolayı gecekondu kente eklemlenmeye başlamıştır. Bu yüzden ki, büyük kentlere bakıldığında her biri birer “gecekondu gezegeni” haline gelmiş bulunmaktadır (Harvey, 2015; Lefebvre, 2017).

Türki Dil Kurumu (Gecekondu, 2021) tarafından “imar ve yapı kanunlarına aykırı olarak, başkalarına veya kamuya ait arazi veya arsalar üzerinde toprak sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın acele yapılmış konut, derme çatma yapı” olarak tanımlanan gecekondu, göçle birlikte ortaya çıkan ve süreç içerisinde farklılık gösteren toplumsal bir olgu olmaktadır (Keleş, 2015; Ağın, Tezcan ve Zengin Çelik, 2018).

Genellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kırdan kente göç sonucu ortaya çıkan slum ya da gecekondu alanları, kırdan kente göçle gelen kişilerin kent merkezinin çevresinde ya da kent çeperindeki boş arazilerde yer seçmesiyle oluşmaktadır (Karaboran, 1968). Sadece Türkiye’ye özgü olmayıp dünyanın pek çok kentinde görülen bu dokunun kente gelen düşük gelirli göçer toplumlar için evrensel

Önceden uydu kentler gibi yeni kentsel gelişmelerden dolayı kentlinin kent çeperinden gitmesi ve merkezin çöküntü halini almasıyla gecekondunun kent merkezinde yer bulması kolaylaşırken, günümüzde küreselleşme ve kentsel rekabet kavramları ile kent merkezinin yeniden değerlendirilmesi sonucu merkezde bulunan gecekondulu alanları kent için daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Kent merkezlerine olan önemin artmasıyla sorun haline gelen bu alanlarının yeniden düzenlenmesi için 2000’li yıllardan itibaren yasal olarak kentleşme politikasına da giren dönüşüm, gecekonduyla birlikte kentte de mekânsal ve toplumsal değişime, yani devingenliğe yol açmaktadır.

2.3.1 Gecekondu Alanlarının Ortaya Çıkışı

45

(s.35) diyerek betimlemeye çalıştığı kentleşmeyi, iş arzından ziyade yoksulluğun kentteki yeniden üretimi şekillendirmektedir (Davis, 2010).

“Slum” olarak bilinen gecekondu mahalleleri ilk olarak 1812’de dünya terimine girmiş, “haraç alıp vermek” ve “yasadışı ticaret yapmak” fiilleriyle eşanlamli olacak şekilde kullanılmıştır. Kolera salgının görüldüğü yıllar olan 1830’lara gelindiğinde artık bir eylem olmaktan ziyade, yaşanılan bir yer niteliği kazan “*slum*” (s. 36-37) kavramı, yıkık dökük evlerin, aşırı kalabalığın, yoksulluğun ve hastalığın görüldüğü alanlar olarak nitelendirilmiştir. Mumbai, Delhi, Dakka, Mexico City gibi pek çok kentte oranı oldukça fazla olan gecekondu, göç edenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılayacak en ucuz yol olarak görülmektedir (Davis, 2010).

Dünya kentlerine bakıldığında göç sonrası kent merkezi çevresinde ya da kent çeperinde yer seçen yoksul kesimin oluşturduğu gecekondu alanları, çok kısa bir zaman içerisinde hızlı bir şekilde yayılma gösterirken, bu alanlara yapılanma sonrası hizmet götürmek oldukça zor olmaktadır. Tıpkı dünyadaki diğer kentler gibi Türkiye kentlerinde de benzer bir göç sonucu gecekondulaşma süreci izlenmektedir (Koyuncu, 2015).

Türkiye’de 1950’li yıllarda modernleşme ile kentin çekiciliği artarken ve kırdan oluşan ekonomik, toplumsal dönüşümler sonucu tarımda topraksızlaşma görülmüş ve kır nüfusu azalmıştır. Bu dönem içerisinde “gecekondu” kavramı ortaya çıkmış ve hızla yayılmaya başlamıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, Koyuncu, 2015). Genel olarak yasalara aykırı ve alelacele yapılan konutlar olarak tanımlanan bu kavram, Keleş (2015)’in de belirttiği gibi 1966 yılında çıkartılan Gecekondu Yasası’nda net olarak ‘İmar ve yapı yasalarına aykırı olarak, başkalarına ait arsa ve araziler üzerinde ve arsa sahiplerinin rızası olmaksızın yapılan yapılar’ şeklinde tanımlanmaktadır. Yasaya göre kişilerin kendi arsası üzerine yaptığı izinsiz yapıların gecekondu olarak görülmediği dikkat çekerken pek çok kent bilimci tarafından bu konu tartışılmaktadır (Keleş, 2015).

Ülkemizde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmaya başlayan gecekondular, ilk olarak sanayinin bulunduğu alanların çeperlerinde ya da denetimin yapılmadığı kent

çeperlerinde yer seçmeye başlamıştır (Keleş, 2015). 1950’li yıllarda siyasilerin göçle gelenlerin barınma sorunlarına buldukları bir çözüm olarak gördüğü, planlı için sorun, kapital için çözüm halini alan gecekondu, kente gelen yoksul kesimin barınma ihtiyacını karşılamak için hemşerilik ya da komşuluk ilişkileriyle yaptığı derme çatma konutlar olmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011; Tekeli, 2015; Tezcan, Ağın, ve Zengin Çelik, 2019). Kent içerisinde iş merkezlerine yakın alanlarda ve daha çok dere yatağı, sanayi alanlarının kenarları ya da tepe gibi dezavantajlı yerlerde görülmeye başlanan ilk gecekondu alanları, zamanla kent çeperini saran halkalar halini alarak büyümeye başlamıştır (Tezcan ve Zengin Çelik, 2017). Çünkü göçle gelenler kent merkezindeki iş alanlarını yoğun olarak kullanmaktadırlar (Şenyapılı, 1978).

Başlarda masum olarak görülen gecekondu süreç içerisinde ticarileşmektedir. 1950’lerde sadece barınma amaçlı yapılan yapılar, 60’lara gelindiğinde gecekondulunun ihtiyacından fazla yapılarak kiralanmaya başlanmıştır (Keleş, 2015). *“Karım benim gözüme baktı, ben karımın gözüne... Beğenmeyip ne yapacaktık? Ayda beş yüz lira geliri olan beş nüfuslu bir aile, dört yüz lira ev kirası veremezdik ya... Mutlaka bu dağ başındaki hangar yavrusu dört yüz lira değildi.”* (İzgü, 1997, s. 137) alıntısında da görüldüğü gibi bu dönemde gecekondu artık kiralanana, maddi getirisi olan bir araç halini almaktadır. Bu dönemde kır ve kent arasında sıkışıp kalan gecekondulunun medyada varoşlar olarak yer almaya başladığı görülürken, kalkınma planlarında bu alanlara kamu hizmeti götürülmesi yer almaya başlamaktadır (Tezcan, Ağın, ve Zengin Çelik, 2019).

1970’lerde kenti tehdit eden bir unsur olarak görülüp kentli tarafından kabul edilmeyen toplum gruplarının barındığı alan haline gelmektedir. 60’larda başlayan gecekondunun ticarileşmesi, bu dönemde tamamen barınma amacından çıkarak ekonomik bir olgu olurken, aynı zamanda siyasi bir pazarlık unsuru halini almaktadır (Tezcan, Ağın, ve Zengin Çelik, 2019). İzgü’nün (1997) Gecekondu romanında yer verdiği diyalog dönem içerisindeki siyasetin gecekondu alanlarına yaklaşma biçimini göstermektedir;

“‘Bu da ceket gibi sararmış solmuş.’ dedi.

‘Ne?’ diye sordu Sevim.

‘Oy pusulası kızım, oy... Baksana şu üstündeki ada? Bekir Yıldız. Herifin yüzü mebus olmadan evvel irin gibiydi. Şimdi kan çanağına dönmüş. Yoksa şu kan bağışlarını bunlar mı satın alıyorlar? Vay anasına yandığının vay!.. Herif kırk kere geldi gitti idi bu Hürriyet Mahallesine. Size şöyle evler yapacam, böyle evler yapacam, اساسنۆرلۆ apartmanlar yapacam, köpeklerinize bile oda verecem dedi idi.’

‘Çok verdi.’ dedi Sevim.

‘Verdi kızım verdi. Baksana şu helamıza; onun zamanında inşa etmedik mi?’ (s. 24-25).

Ayrıca bu dönemde af yasaları, ıslah imar planları, ilave imar planları gibi düzenlemeler ile gecekonduların düzenli kent parçaları haline alması istenmiştir. Bu süreçte gecekonduların kente eklenerek, kentleşmenin bir parçası haline almaya başlamıştır (Ünverdi, 2002; Aydın ve Turan, 2012). Bu dönemde yapılan hatalardan biri gecekonduların sadece mekânsal bir eklenmeye ihtiyaç duyduğu düşüncesidir. Toplumsal olgularıyla birlikte ele alınması gereken bu alanların sadece fiziki koşullarının iyileştirilmesi çabası, kentleşme sorununu çözen bir yaklaşım olmamaktadır.

1970’lerin ortalarında bir grup girişimci kamu arazilerinin kontrolünü alarak, gecekondulardan kazanç sağlamış, bu durum 80’lerde daha organize bir hal alarak, gecekonduların firmalaşması ve rant paylaşım aracı şeklinde karşımıza çıkmasına yol açmıştır (Davis, 2010; Keleş, 2015). Bu dönemde “*Toprak sahipleri ve yapsatçılar*” (s. 112) arasında kent mekanının paylaşımına çalışılması ile sermayenin kentsel rantı arttırmak istemesi sonucu; kentler yüksek yoğunluklu yağ lekeleri haline gelerek günümüz kentlerini oluşturmuştur (Ünverdi, 2002). Kent politikalarının da değişmesiyle birlikte gecekonduların mekânsal ayrışma/farklılaşma ve kentsel dönüşüm olmak üzere iki ayrı yerden baskı görmeye başlamıştır (Tezcan, Ağin, ve Zengin Çelik, 2019).

1990 sonrası gecekondulaşma sürecinde akrabalık ilişkileri yer seçimi belirlerken, gecekonduların neredeyse tamamının gelen kişilere kiralanmak üzere rant amaçlı yapılmış olduğu söylenirken, Özdemir’in yürütücülüğünü yapmış olduğu bir çalışma

bu dönemle ilgili farklı görüşler ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre bu dönemde yapılan gecekonduların bir kısmı kazanç sağlama amacıyla olmayarak, sadece barınma amacı için yapılmaktadır. Bu dönemde gecekonduyun medyada yer alış şekillerine bakıldığında ‘yağma, talan, haksız kazanç’ gibi ibareleriyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Özellikle 90’larda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden gelen zorunlu göçlerin getirdiği yoksul kesiminin kent çeperinde gecekondu yapamaması, kent merkezinde yer alan ve ucuz kira ödeyebilecekleri çöküntü alanlarına yönelmesine yol açmaktadır (Özdemir vd., 2005; Tezcan, Ağın, ve Zengin Çelik, 2019). 2000 sonrasında ise, kent merkezlerinde bulunan ve müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görülmektedir.

2.3.2 Kentsel Mekânda Var Olma ve Devingenlik Kanalları

Leibniz’e göre mekân, Newton’un söylediği gibi üç boyutlu, mutlak bir yapı değil, varlıkların konumlarına göre şekillenen bir olgudur ve varlıkların ortadan kalkmasıyla yok olmaktadır. Kant bu iki kavramı uzlaştırarak mekânın varlığıyla cisimlerin ve cisimler arası ilişkinin olduğunu söylerken, mekânı zamanla ilişkilendirmektedir. Peroux ise ekonomik ve sosyal unsurları açıklarken üç boyutlu mekân yaklaşımından çok boyutlu mekân algısına geçilmesi gerektiğini söylemektedir. Kısacası mekânın algılanma biçimini sosyal ve kültürel durumlar belirlerken, toplumların mekânı nasıl algıladığı, o toplumun mekânda nasıl davranacağını şekillendirmektedir. Yani farklı sınıfların bulunduğu mekandaki davranışları, mekânı anlayış biçimleri farklı olduğu için farklılaşmaktadır (Tekeli, 2010).

Pek çok çalışmaya konu olan ‘mekân duygusu (sense of a place)’, sosyal ve kültürel ilişkiler çerçevesinde şekillenirken, toplumların kültürlerinin korunmasına da yardımcı olmaktadır. Anlam ve mekân unsurlarının oluşturduğu bu kavram, kişilerin doğal yaşantıları çerçevesinde mekânın şekillendirmesini ve bu yolla bir mekâna aidiyet hissetmesini ifade etmektedir (Zendehtelan, Pouyanfar, ve Ahmad, 2013). Çevre ve kentle iletişimimizi duyularımız ve onu etkileyen kişisel özelliklerimiz ve kültürel etkenlerimiz aracılığıyla sağlanmaktadır. Aguirre’a göre; “*Kentsel mekânın sosyal boyutu, sosyal rollerin ve ilişkilerin çeşitliliği ve etkili bir sosyal düzen için*

kurumsal düzenlemelerin ve sosyal ağların varlığı ile tanımlanmaktadır.” (Türkseven Doğrusoy, 2017, s. 137). Bir başka deyişle bir insanın var olması, bir mekânda var olması anlamına gelirken; var olduğu yer o insanın kültürüne ait işaretler ve semboller taşımaktadır. Mekâna kimlik katan unsurlar, planlamanın öngördüğü özellikler değil, kişilerin o yerde gerçekleştirdiği faaliyetler ve etkileşim biçimleri olmaktadır. Yani bir mekânın kimliği, fiziksel çevre ve o mekânda ortaya çıkan faaliyetlerle oluşmaktadır. Ve bu oluşum ancak tarihsel süreçler içerisinde biçimlenmektedir (Tekeli, 2011). Kentlerde bulunan gecekondu alanları da alanda yaşayan kişilerin kendi kimliklerini ve yaşam alışkanlıklarını yansıttıkları ve bu doğrultuda aidiyet hissettikleri yerler olarak karşımıza çıkarken, son dönemlerde kentlerde uygulanan kentsel dönüşüm uygulamalarının bazıları, doğrudan müdahale yoluyla alanın özelliklerini değiştirmekte ve kişilerin alana yükledikleri duyguları değiştirmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin mekanlarda ortaya çıkardığı zorunlu değişim olmadan önce de kentler heterojen bir yapıya sahip olurken, ihtisaslaşma ve ayrışmanın bir getirisi olarak sosyal sınıflara/gruplara bölünmüş durumdadır. Ancak kentlerde bulunan bu toplumsal gruplar kesin çizgilerle ayrılmış olmak yerine, sürekli değişime maruz kalmakta ve zaman içerisinde devingenlik göstermektedir (Altınçekiç, 1988). Kente gelen göçerler, kentte var olabilmek için gerek ekonomik gerek fiziksel olarak kendine bir yer bulma çabasıdadır. Marjinal kesimin içinde oluşan boşluklarda yer bulmaya çalışan göçerler, bu amaç doğrultusunda sürekli yatay veya dikey yönde olan devingenlik yarışındadır. Bu nedenle göçerler sınıfsal boyutları çerçevesinde gruplanamamakta, gösterdikleri hem fiziksel hem de ekonomik devingenlikler kanallarına göre sürekli bir akış halinde olmaktadır (Şenyapılı, 1978).

Kentleşmenin yapısına bakıldığında, daha kısa süreli ve mesafeli ilişkilerin olmasından dolayı her ne kadar insanlar arası bağımlılık artsa da akrabalık bağları gevşemekte ve bireyler arası bağlar zayıflamaktadır (Wirth, 2002). Yani kentleşmiş toplumlarda geleneksel bağların zayıflamış olması beklenmektedir. Ancak Yılmaz (2004)’a göre; başlarda modernleşme süreci olarak görülen ve bu yüzden geleneksel bağları ortadan kaldıracığı düşünülen kentleşme sürecinin, süreç içerisinde bu bağları koparmasının aksine, yeniden şekillendiren ve güçlendiren bir sistem olduğu

görülmektedir. Kırdan kente göçle gelen kişiler, kentteki gider ve maliyetlerini karşılayabilecek duruma gelene kadar kırla ilişkilerini açık tutarak, oradan destek alırken; kırdakiler içinse bu durum kente giden kişi aracılığıyla kentsel hizmetlerden faydalanma biçimi olmaktadır. Göç eden kişiler kentte yaşıyor olmalarına rağmen kentte tutunabilmeleri için, kırla karşılıklı bir ilişki hali içerisinde bulunmaya devam etmekte ve bunu davranış, giyim, kadınların yaşam biçimleri gibi kırdaki yaşamı sürdürerek kıra kanıtlamak zorundadır. Şenyapılı bu durumun sonucunu “*göçenin kentle bütünleşmesi daha çok materyal kültür yolu ile gerçekleşmekte, sosyal ve davranışsal bütünleşme ise daha yavaş gelişmektedir.*” (s.21) sözleriyle açıklamaktadır. Kırla bağıını koparmadan kente tutunmaya çalışan göçerler için, kentte yapamayınca memleket dönüp, aile ya da akrabadan yardım istemek seçeneği bir güvence olmaktadır. Bu durum bir açıdan güvence sağlarken, bir başka açıdan kente gelen kişilerin maddi imkanlarına ortak olunmasına ve göçerlerin ekonomik olarak koşullarının aşağı çekilmesine yol açmaktadır (Şenyapılı, 1978).

Mekân yalnızca fiziksel bir üretim unsuru değil, aynı zamanda sosyal ve zihinsel boyutları da içinde barındıran bir olgu olmaktadır. Kentlerde görülen mekânlar, kentlerdeki toplumsal ayrışma ve katmanlaşmalara göre şekillenmektedir. Bahsedilen bu katmanlaşma ile iş ve konut piyasasında çatışma ve hareketlilik görülmekte, bu da kentleşmenin karmaşık bir yapı halini almasına yol açmaktadır. Göç hareketleriyle birlikte şekillenen kentleşmede, kişiler arası çeşitli ilişkilerin kurulduğu görülmektedir. Sosyolojinin kurucularından olan Durkheim, Weber, Marx v.b. pek çok sosyoloğun yaklaşımlarında yer alan “kişiler arası ilişkiler” toplumsal düzenin kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Devingenlik kanallarını oluşturan kişiler arası ilişkilerde en yaygın olanı akrabalık, hemşerilik, komşuluk ilişkileri olurken; süreç içerisinde güvene dayalı pek çok farklı ilişki türü görülmektedir. Devingenlik kanallarındaki ilişkilere toplumlar bazında bakıldığında; geleneksel toplumlarda akrabalık ilişkileri ağırlıklı olurken, modern toplumlarda daha az kurumsallaşmış, çeşitli enformel arkadaşlık ilişkilerinin yoğunlukla kullanıldığı söylenebilmektedir (Erder, 2002; Akpınar, 2019).

1950'lerden 2000'lere kadar olan tüm bu kente tutunma süreci içerisindeki devingenlik kanalları; [1] aile ve akrabalık ilişkileri (1950'lerden günümüze kadar süregelen ve göç sürecinde en temel dayanışma ağı), [2] hemşerilik ilişkileri (1970'li yıllardan itibaren aile ve akraba ilişkilerinin önüne geçen, etnik çerçevede şekillenen dayanışma ağı), [3] cemaatleşmeler (1980'lerde görülmeye başlanan ve diğer iki ilişki ağından daha kapsamlı ilişkiler örüntüsüne sahip olan, daha çok ortak talep, istek, iş imkanları ve amaçlar doğrultusunda oluşan kente kapalı grupların oluşturduğu ağ) olarak açıklanabilmektedir (Ünverdi, 2002).

Göçerler kentte yaşantılarını kurabilmek için sosyal ilişkilerini ilerletmek zorundadır. Bilgi alışverişini yapabileceği geniş ağlar, onun kentle başa çıkabilmesindeki en önemli araçlardan biri olmaktadır. Çünkü göçle gelen kişi kente ilk geldiğinde gecekondusunun yapılabileceği alan ve yapımında kullanılacak araç gereçlerin nereden temin edilebileceği, iş bulma imkân ve olanakları, en yeni ekmek pazarının nerede olduğu gibi pek çok bilgiyi tanıdıkları aracılığıyla almaktadır. Kişinin kentte kalma süresi uzadıkça, tanıdık sayısı memleketten hemşeri, akrabadan şehirde edindiği yeni tanışa doğru artmakta ve bununla orantılı olarak bahsedilen bu sözlü bilgi ağı da genişlemektedir. Şenyapılı (1978)'nin bir çalışmasına göre akraba-hemşeri topluluğu kente göçle gelen kişiyle aynı olmaktadır. Ancak bir süre sonra göçenin kentte kurduğu ilişkilere bakıldığında, bu ilişki ağı ekonomik temelli olmaya başlamaktadır. Yani ekonomik devingenlik kişinin arkadaş çevresini belirlerken, edindiği tanışlar da ekonomik koşullarını şekillendirmektedir.

Kentle bütünleşmek demek sadece kentte çalışmak demek değil, aynı zamanda kentteki sosyo-ekonomik koşullara da uyum sağlayabiliyor olmak demektir. Ancak göçle gelen kişiler için bu durum 'ayrımli bütünleşme' olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bu kişiler yalnızca örgütleserek kentteki toplum gruplarından birinde yer bulabilmekte ve kente dahil olabilmektedir. Örgütlenme ile bütünleşen toplum grubu, göçerlerin haklarını koruyabileceği ya da talep edebileceği bir güvence olmaktadır (Şenyapılı, 1978). Gecekondu alanlarında bu farklı ağ temelli ve odağına dayanışmayı alan ilişkisel yapı, yarattığı iş ve mekân değiştirme olanakları bağlamında devingenlik kanallarının en önemli bileşeni haline gelmiş bulunmaktadır. Siyasi süreçlere de temas

eden özellikleri ile bu ağ yapı sadece ülkemiz koşullarında değil, dünya kentlerinde de gecekonduluların yaşadıkları enformel konutlar için geçerli olmaktadır (Davis, 2010).

2.3.3 Dönüşüm ile Kentleşen Gecekondu

Haussmann'ın Paris'te yaptığı gibi, kentsel dönüşüm uygulamaları her zaman kentlerde bulunan yoksul ve çöküntü alanlarındaki toplumu etkilemektedir. Bu yüzden ki, kentsel dönüşüm uygulamaları hep sınıfsal bir olgu olmaktadır (Harvey, 2015). Lefebvre'ye göre sanayileşmeyle birlikte bozulan kent düzeni, karar merkezlerinin şehircilik kriterlerine ihtiyaç duymaksızın yaptığı uygulamalarla başka bir dönüşüm sürecine girmiştir (Lefebvre, 2017). Kentsel dönüşümün çıkışı olan bu müdahaleler dünya kentlerinde olduğu gibi Türkiye kentlerinde de uygulama alanı olarak çöküntü alanı olan gecekondu alanlarında kendini göstermiştir. Harvey (2015)'e göre Türkiye'de kentsel dönüşüm adı altında yapılan uygulamalar, aslında sermayenin gecekondu, orman gibi büyük alanları rant amaçlı yapılaşmaya açmasından ibaret olmaktadır.

Tekeli (2011) kentlerde uygulanan dönüşümü [1] depremle gibi afetlerle ilgili güvenliği olmayan alanlar ya da gecekondu alanlarının iyileştirilmesi amacıyla uygulanan dönüşüm projeleri, [2] atıl kalmaya başlamış, tarihsel ve kültürel dokusunun yani kimliğinin geri kazandırılması istenen alanlarda uygulanan soylulaştırma projeleri ve [3] ilk iki grupta yer alan gerekliliğin aksine tamamen kent yöneticilerinin ideolojik isteklerini karşılamak amacıyla uygulanan sahte dönüşüm projeleri olmak üzere üç gruba ayırmaktadır.

Kentsel dönüşüm uygulaması denildiği zaman sadece mekânsal bir müdahaleden bahsetmek doğru olmamaktadır. Dönüşüm uygulamaları fizikselin yanında ekonomik ve toplumsal konuları da içeren, kapsamlı ve bütünlüklü uygulama araçları olmaktadır. Bu yüzden kentsel dönüşüm projeleri;

- Eskimeye başlayan ekonomik işlevlerin yeniden kazandırılması ya da yeni bir ekonomik işlevsellik verilmesi,
- Toplumsal olarak problemlili olan bir sistemin düzenlenmesi,

- Toplumsal dışlanma/ayrışmanın olduğu alanlarda bütünleşmenin yapılabilmesi,
- Çevre ve fiziksel koşulların iyileştirilmesi amaçlarını içermektedir (Ecemiş Kılıç, 2017).

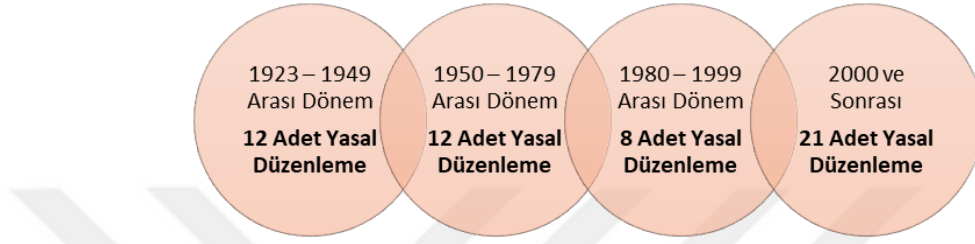
Zaman içerisinde kentlerde oluşan çarpık yerleşmeler, küreselleşme süreciyle birlikte artan kentlerin yenilenme ve dönüşüm ihtiyacıyla, merkezi ve yerel otoritelerin sorunu haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm kavramı bu süreç içerisinde kentlerin yenilenmesine cevap vermek için kullanılan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Erken sanayileşmiş ülkelerde 18. yüzyılda görülmeye başlanan bu uygulama, ülkemizde 1980'lerden sonra kısmen, 2000'lerden sonra sıklıkla tartışılmaya ve uygulanmaya başlamıştır (Aydınlı ve Turan, 2012).

Kentlerde bulunan gecekonduların alanlarındaki düzenlemeler planlama yoluyla ya da kentsel dönüşüm yasası yoluyla olmak üzere iki farklı yolla yapılabilmektedir. 2000 yılı öncesi dönemde daha çok kentleri güzelleştirmek amacıyla gecekonduların alanlarını düzenlemeyi hedefleyen ıslah imar planları, 18. madde uygulamaları, hisseli tapu uygulamaları, imar afları ve arsa tahsisleri v.b. gibi çeşitli uygulamalar plan yoluyla dönüşümü oluştururken, 2000 yılı sonrasında 6306 sayılı kanun, 5393 sayılı kanunun 73. maddesi gibi yasalarının oluşturduğu dönüşüm temelli uygulamalar görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türkiye'de değişen ekonomi ve bunun mekânsal yansıması görülmeye başlanmış, özellikle bu dönemde yapılan yasal düzenlemeler ile bugünkü kent yönetimi oluşmuştur (Tekeli, 2015). Ekonomik ve sosyal durumla doğrudan ilişki içerisinde olan ve onların şekillenmesini de sağlayan yasal düzenlemeler, göçle de etkileşim içerisinde olmaktadır. Kentleşme süreci dönemleri ile yapılan yasal düzenlemelerin ilişkisi ise bu etkileşimi bir nevi kanıtlar niteliğinde olmaktadır.

Türkiye'de gecekondular ile ilgili çıkartılan ilk yasa olan 5218 sayılı yasa, 1948 yılında Ankara içerisinde olan gecekonduların iyileştirilmesi ve yeni gecekondular yapmak isteyenlere arsa sağlanmasıyla bu yapılaşmanın önüne geçilmesi

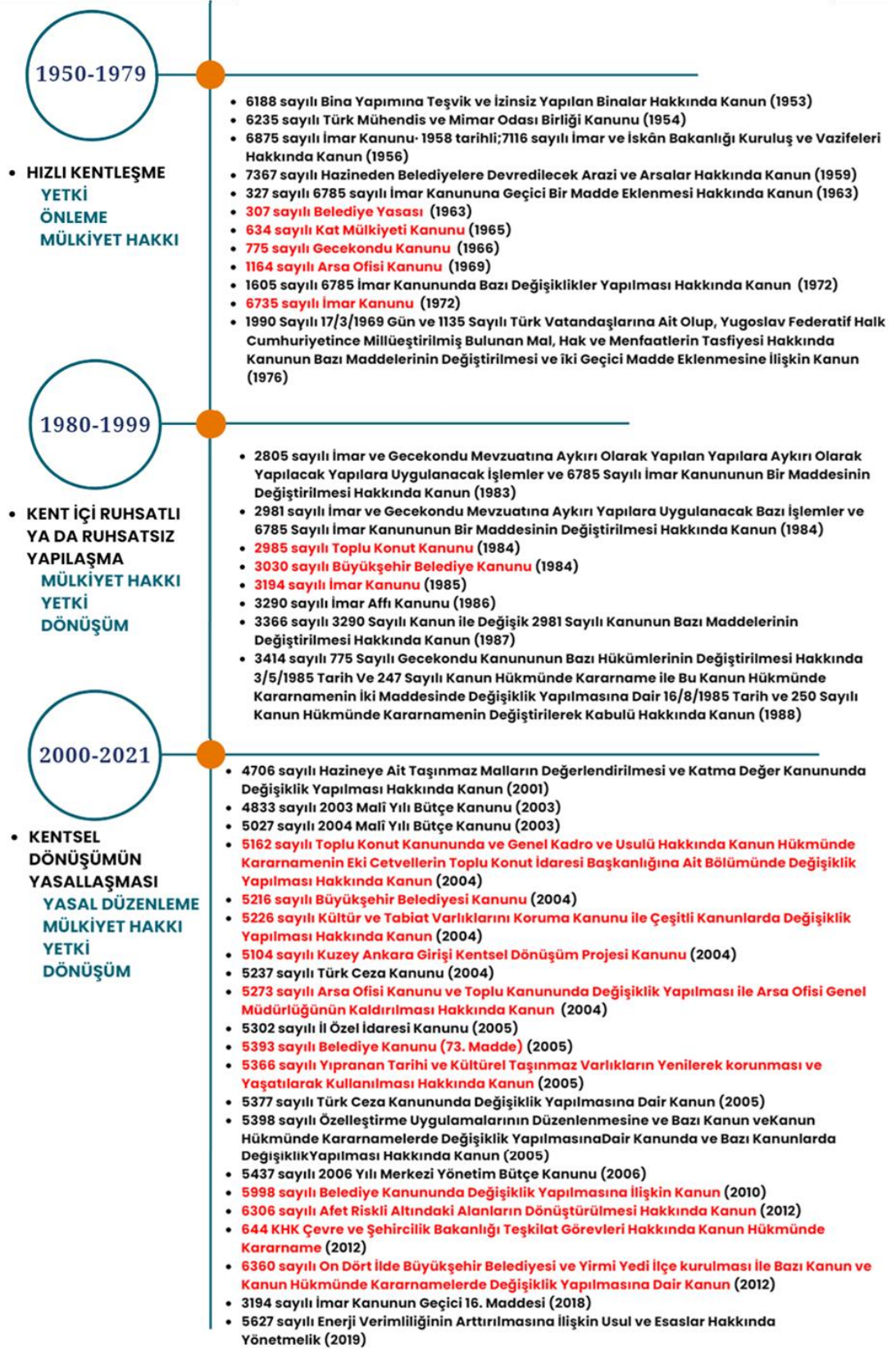
hedeflenmiştir. Bu yasa kapsamında Ankara’da çalışan ama evi bulunmayan kişilere belli ödeme imkanlarıyla arsa verilmiştir, bu sürece aynı yıl sadece Ankara’yı değil tüm Türkiye’yi kapsayan 5228 sayılı yasanın da eklenmesiyle arsa tahsis edilen kişilerin konut kredisi de alabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ankara’da görülen Yenimahalle bu yasaların yardımıyla oluşmuş bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleş, 2015).

Şekil 2.10 Cumhuriyetin ilanından itibaren kentleşmeye yönelik yapılan mevzuat değişikliklerinin dönemler içerisindeki dağılımı (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Tekeli, 2016; Özden, 2016; Tezcan ve Zengin Çelik, 2017; T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020)

1950’lerde başlayan kentlere göç süreci, ülkemizde çözülmesi güç sorunlara yol açmaktadır. Göçle büyük kentlere gelen nüfus gecekondu alanlarının yanı sıra kent merkezindeki çöküntü alanlarına da gelmektedir. Bu da özellikle büyük şehirlerde sosyo ekonomik sorun olmaktadır. Kentlerde bulunan gecekondu ve çöküntü alanları, bakımsız olamsı ve kentsel rantı etkilemesinden dolayı kentler için sorun olarak görülmektedir. Bu yüzden 2000 yılı sonrası ülkemizde hızlı bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır (Özden, 2016).

Dönemlerine göre incelendiğinde kentler 2000’li yıllara kadar “775 sayılı Gecekondu Kanunu, 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler Hakkında Kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu” gibi çeşitli yasalar ile dönüşüm müdahalelerine uğramıştır. 2000’li yıllarda ise plan aracılığıyla yapılan dönüşümlerin yanında, 5393 sayılı kanunun 73. maddesi ve 6306 sayılı kentsel dönüşüm temelli yasaların ortaya çıkmasıyla kentlere, plan ve yasa yoluyla olmak üzere iki yoldan dönüşüm müdahaleleri yapılmaya başlanmıştır. (Şekil 2.11; İzmir Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, b.t.).

Şekil 2.11 Gecekondu alanlarına yönelik yasal müdahaleler (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Tekeli, 2016; Özden, 2016; Tezcan ve Zengin Çelik, 2017; T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020; Tezcan, 2020'den uyarlanmıştır)

1968-1972 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; büyük kentlerin büyümesi önlenmeyip, desteklenmesi ve ekonominin itici bir kuvvet olarak kullanılmasıyla kentleşmenin teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bu anlayışa göre göç geliştirici bir emek akışı olarak görülmüş ve gecekonduların barınma sorununu çözdüğü için olumlu bir yaklaşım olarak kabul görmüştür. Geleceği öngörmeyen devlet anlayışıyla göç teşvik edilmiştir. Bu dönemde hızlı kentleşme görülmeye başlanmış ve bu kentleşmelerle birlikte yetersiz kalan kurumlar yeniden düzenlenmeye başlamıştır (Özden, 2016).

1966 tarihli 775 sayılı “Gecekondular Kanunu” ile kentlerin sağlıklılaştırılması, yenilenmesi ve bozulmasını önlemek için mevcut gecekondular alanlarında ıslah yapılması ve yeni gecekondular yapımının önlenmesi istenmektedir (Özden, 2016). Kentsel yenilemeye bir anlamda hizmet eden bu kanun sonucu, 1970’li yıllara gelindiğinde gecekondular alanlarında ıslah imar planları uygulandığı ve böylece bu alanların kentin birer parçası haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

1980’li yıllar Türkiye kentleri için değişim ve dönüşümü içermektedir. Kentlerde planlı gelişme (İmar kanunu, Kıyı kanunu v.b...) için yasal düzenlemeler yapılırken, 1950’lerden itibaren görülmeye başlanan gecekondular alanları için de (İmar afları, ıslah imar planları v.b.) yasal müdahalelerde bulunulmuştur (Ecemiş Kılıç, 2017). Özellikle küreselleşme ve sermayenin kentte rant elde etme çabaları ile birlikte gecekondular alanları kentin görmek istemediği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gecekondular kitabında da görüldüğü üzere bu alanlar kentleri bozan alanlar olarak görülmekte ve müdahale edilmeye çalışılmaktadır;

“Başımızı sokuyoruz ya içine. Isıtıyor ya bizi?”

‘Bizi ısıtıyor ama, başkalarını üsütüyor kızım. Hatta tüylerini diken diken ediyor. Bu çakal inlerni karşıdan görenlerin gözü bozuluyormuş. Kentin güzelliği kaçıyormuş. Eee, haklılar tabii kızım... Yakışıyor mu bu mostralara, şu karşıdaki kocaman kocaman apartmanların yanına?’” (İzgü, 1997, s.45).

Bahsedilen gecekondular sorunu çözmek için bu dönemde önemli üç adet yasal düzenlemeden bahsedilebilmektedir. Bunlardan ilki 1983 tarihinde çıkartılan 2942 sayılı “Kamulaştırma Kanunu” olmaktadır. Kentsel yenilemenin “kamu yararı”

doğrultusunda yapılmasını konu alan kanun, kamulaştırma sonucu elde edilen kamu arsalarının kamu yararı için rant getirecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu yasada kamu yararının tam olarak neyi kastettiği tanımlanmazken, kamu yararı alanı ile rant alanı arasında nasıl bir denge kurulacağı kısmı belirsiz kalmaktadır (Özden, 2016)

Gecekonduyu önlemek için göçerlerin konut ihtiyacının karşılamasını amaçlayan bir diğer düzenleme olan 1984 tarihli 2985 sayılı “Toplu Konut Kanunu” sağlıklı kent dokusunun ıslahında önemli bir araç olmaktadır. Bu kanunla birlikte “Toplu Konut Fonu” oluşturulmuş, bu fonu kullanma, kredi, destek verme yetkilerine sahip TOKİ kuruluştur. Son olarak ise 1985 tarihinde çıkartılan 3194 sayılı “İmar Kanunu” ile kenti bozan yapılaşmaların sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır. 3194 sayılı kanunla kentsel yenilemedeki temel düzenlemelerin tanımlanmış olması beklenmesine rağmen, bu konu tam olarak yer almamaktadır. Onun yerine 18. Madde olarak geçen “Düzenleme Ortaklık Payı” maddesi ıslah uygulanan alanlardaki düzenlemeler için bir araç olarak yer aldığı görülmektedir (Özden, 2016).

Kent merkezinin rant merkezi halini almasıyla özellikle kentlerdeki gecekondu alanlarını etkileyen, kentsel yenileme ve dönüşüm kavramı yasada yer almaya ve dönüşümün altyapısı oluşturulmaya başlanmaktadır. Ecemiş Kılıç (2017)’a göre 2000 yılı sonrasında kentsel dönüşüm konuları sık sık gündeme gelirken; günümüze kadar olan süreçte kentsel dönüşümü şekillenmesini sağlayan 2985 sayılı ‘Toplu Konut Kanunu’, 5393 sayılı ‘Belediye Kanunu’, 5104 sayılı ‘Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu’, 5366 sayılı ‘Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’ ve 6306 sayılı ‘Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’ olmak üzere beş temel yasanın olduğunu söylemektedir.

2000’li yıllara gelindiğinde Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) kentsel dönüşüm yasasının ve uygulayıcılarının afetle mücadelede kullanılacağına sinyallerini vermektedir (Dokuzuncu kalkınma planı, 2006). Bu kalkınma planından sonraki plan olan ‘Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)’nda ise nüfus artışı ile birlikte

kentleşmenin getirdiği plansız ve riskli alanlardaki yapılara müdahale etme aracı olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının olması gerekliliğinden bahsedilmektedir. Ayrıca bu planda çarpık kentleşmenin olduğu ya da gecekondulu alanlarında yapılacak dönüşümler ile kentlerin daha fazla rekabetçi olacağından da bahsedilmektedir (Onuncu kalkınma planı, 2013).

Bu dönemde ilk olarak 2004 yılında 5162 sayılı kanun ile TOKİ'ye dönüşüm yetkisi verilerek güçlendirilmesi ve merkezi uygulayıcı halini alması sağlarken; 5216 Büyükşehir Kanunu, 5393 Belediye Kanunu ve 5302 İl Özel İdaresi Kanunu ile kentsel yenileme ve dönüşümün uygulayıcı kurumlar tanımlanmıştır.

04 Mart 2004 tarihinde çıkartılan 5104 Sayılı “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu” proje temelli bu özel kanun olmaktadır. Çevrenin güzelleştirilmesi amacı ile sadece Ankara girişinde bulunan gecekondulu alanlarını dönüştürmeyi hedefleyen kanun, kentsel yenileme projesiyle doğrudan ilişkili olarak görülmektedir (Çırak, 2014; Özden, 2016). Bu değişiklik gecekondulu alanlarında ilk defa kentsel dönüşüm projesi adı altında uygulama yapılmasını sağlamaktadır.

5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” ise 16.06.2005 yılında çıkartılarak, eskiyen ve özelliğini yitiren sit alanların yenilenmesini içerirken. Bahsedilen eskime ve özelliği yitirilen alan tanımının tam olarak yapılmaması uygulamanın neye göre belirleneceği sorusunu düşündürmektedir (Çırak, 2014).

03 Temmuz 2005 tarihli, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesi “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı”; Kentsel dönüşümün ilk yasal adımı olarak görülmekte ve yerel yönetimlere dönüşüm yapabilme yetkisi vermektedir. 73. Maddeye göre belediye, yenileme donatı eksikliğinin giderilmesi gibi pek çok nedenle belediye sınırları içerisindeki alanlarda kentsel dönüşüm kararı alabilecektir. 17 Haziran 2010 tarihinde çıkartılan “Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”la birlikte 73. Maddede değişikliğe gidilmiş ve belediyelerin yetki tanımına ‘imarlı-

imarsız, yapılı-yapısız' 500 hektara kadar adet sınırı olmaksızın tüm alanları dönüşüm alanı olarak belirleyebilme durumu eklenmiştir (Çırak, 2014).

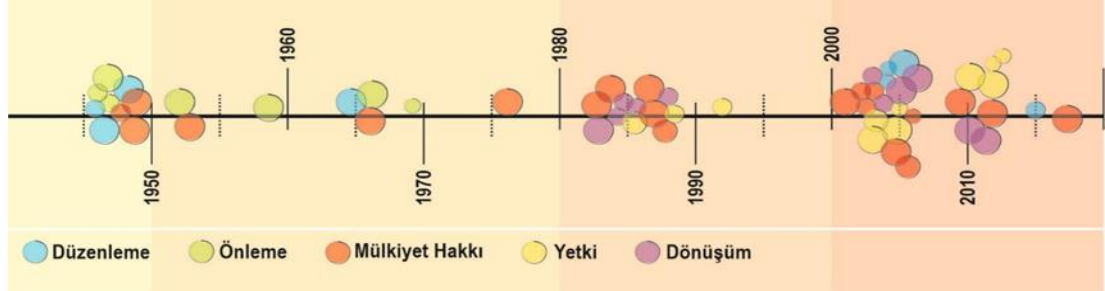
Ayrıca 2005 tarihinde çıkartılan aynı yasanın 69. Maddesi olan “Arsa Konut Üretimi”; belediyelerin düzenli kentleşmeyi sağlaması için arsa-konut temini sağlaması gibi konuları kapsamaktadır. Bu maddeye göre yerel yönetimler, 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda geçen “7. Madde gereğince tespit edilen bölgelerdeki arsalar, gecekondu ıslahı sırasında açıkta kalanlara verilir.” koşuluna uyan dar gelirliilere konut ve arsa sağlayabilme yetkisi vermektedir (Özden, 2016).

2012 yılına gelindiğinde ise 644 KHK ve Şehircilik Bakanlığı Teşkilat Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı kapatılarak “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” kurulmaktadır. Yapılan bu değişiklik sonucu kentsel yenileme ve dönüşüm yapma ve yaptırma yetkisi bakanlıkta toplanmakta, dönüşümün merkezileşme sürecini başlamaktadır (Özden, 2016). Keleş (2015)’in vurguladığı bir başka konu ise belediye sınırları dışarısında olduğu için kent nüfusuna dahil edilmeyen ama bir parçası olarak kenti etkileyen yerleşimlerin, 2012 yılında 6360 sayılı yasayla birlikte kent alanına dahil edilmesi ile birlikte kent nüfus oranının %85'lere kadar arttığı olmaktadır. Böylece kentler büyüyerek hizmet ve müdahale alanları gelişmektedir.

Ve son olarak özellikle yerleşme yer seçimi uygun olmayan gecekondu alanlarını etkileyen 16 Mayıs 2012 tarihli 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkındaki Kanun” ile bakanlığa belirlediği riskli alanlarda dönüşüm yapma yetkisi tanımlanmaktadır (Şekil 2.11). Afet riskindeki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıları kapsayan bu kanun, riskli ilan edilme koşullarını tam vermemekle beraber uygulama için anlaşama sağlanamaması durumlarında da kamulaştırma yapabilme imkânı sunmaktadır (Özden, 2016).

Tezcan (2020)’in çalışmasına göre göçle oluşmuş gecekondu alanlarına ilişkin yapılan yasal müdahalelerin neler olduğu ve bu müdahalelerin ortaya çıkardığı etkiler 1950-1979, 1980-1999 ve 2000 ve sonrası olmak üzere üç döneme ayrılırken, başlarda

‘Göz yumma’ yaklaşımı, süreç içerisinde yerini ‘Müdahale’ye yani kentsel dönüşüme bırakmaktadır. Planlamada dönüşüm yaklaşımı 1980-1999 yılları arasında başlarken, bunun devamında 2000’li yıllarla birlikte planlamada gecekondulara yönelik müdahalelerin yasalarda ‘Kentsel Dönüşüm’ adı altında yer aldığı görülmektedir.

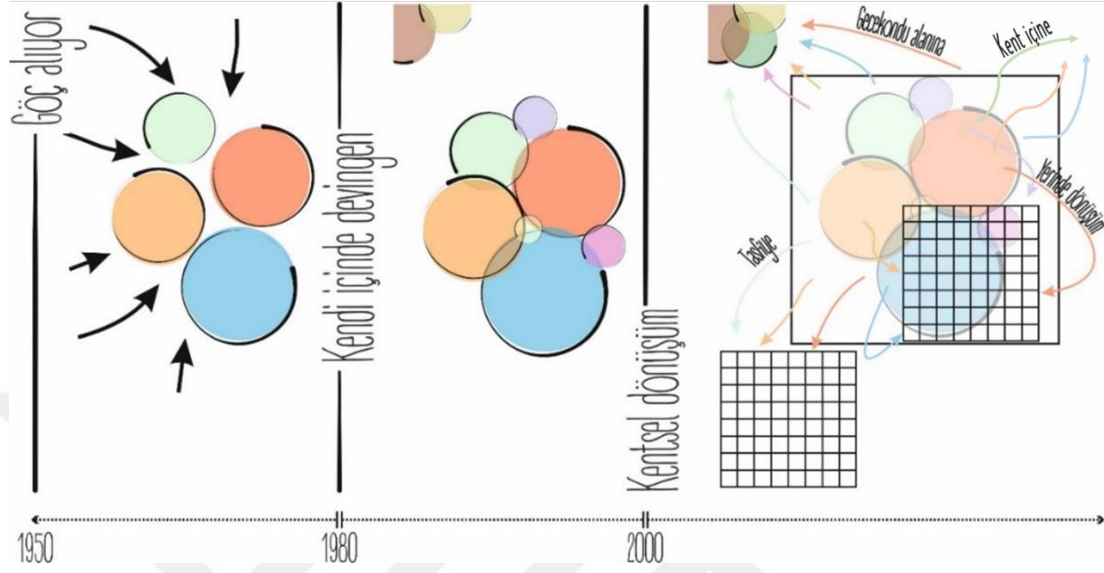
Şekil 2.12 Gecekondulara yönelik oluşturulan mevzuatın zaman içerisindeki değişimi (Tezcan, 2020, s.90’daki şeklin bir kısmının alınmasıyla oluşturulmuştur)

Şekil 2.12’de görüldüğü gibi 1950’lerden itibaren göç almaya başlayan kentlerde hemşerilik ilişkileriyle birlikte küçük toplumsal gruplar oluşmaya başlamış, bu süreç 1980 sonrası küreselleşmesi ile birlikte değişiklik göstererek farklı devingenlik kanallarının oluşması sonucu bölgelemeler iç içe geçmeye başlamıştır. 2000 sonrasına gelindiğinde ortaya çıkan dönüşüm kavramıyla birlikte kent içerisindeki gecekondulara doğrudan müdahaleler görülmeye başlamış, görülen bu müdahaleler sonucu bu alanlarda zorunlu devingenlik hali ortaya çıkmaya başlamıştır. Uygulanan bu projeler mekânsal yenilemenin yanında toplumsal yeniden yapılanmanın da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Buna göre 2000 sonrasındaki dönüşüm müdahaleleri iki farklı müdahale türünü içerebilmektedir. Bunlardan biri kişilerin yeniden dönüşümün uygulandığı alanlarda yaşamaya devam ettiği yerinde dönüşüm uygulaması olurken, bir diğeri alanda yaşayan kişilerin başka bir alana yönlendirildiği yani proje alanının tasfiye edildiği biçimde gerçekleşmektedir. Birinci uygulama yöntemi olan yerinde dönüşüm uygulamalarına bakıldığında zaman, her ne kadar yerinde dönüşüm planlanmış olsa da uygulama sonrası mekânda ortaya çıkabilen sosyo- ekonomik değişiklik, önceden alanda yaşayan kişilerin daha sonra alanda yer bulamamasına ve kişilerin imkanları temelinde başka alanlara geçmesine yo açabilmektedir. Bunun için Türkiye’de ilk akla

gelen dönüşüm uygulamalarından biri olan Sulukule kentsel dönüşüm projesi buna bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz kentsel dönüşüm uygulamalarının devlet eliyle soylulaştırma olduğunu belirten Güzey (2009), Sulukule kentsel dönüşüm projesinin bütüncül planlamadan uzak olduğunu söylerken; yerinde dönüşüm amacıyla başlayan dönüşüm uygulamalarında dahi kişilerin ekonomik olanaklarının ödemelere yetmemesi ve alana gelecek diğer kişilerin sosyo ekonomik statülerinin farklı olması sonucu dışlanmanın ortaya çıktığını söylemektedir. Ayrıca bir başka yerinde dönüşüm projesi olan Beykoz projesini ele alan bir çalışmada (Sarsılmaz ve Avlar, 2020) müdahaleye maruz kalacak olan kişilerin müdahale sonrası alanda kalıp kalamayacağı sorulurken, kişilerin dönüşüm sonrasında alanın mekânsal ve sosyo-ekonomik olarak nasıl bir yapı içerisinde olacağına göre buna karar verecekleri ve genel olarak uygulanan dönüşüm projeleri gibi olduğu takdirde alanda yaşayamayacakları cevapları alınmaktadır. Bu durum yerinde dönüşüm amacıyla uygulanan dönüşüm projelerinin istemese dahi tasfiyeye yol açabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. İkinci uygulama yöntemi ise her ne kadar kişilerin plan dahilinde önerilen alana gideceğini öngörse de gerçekte süreç her zaman beklenen biçimde ilerleyememekte ve kişiler mevcut ekonomik güç ve olanakları çerçevesinde tercih ettikleri farklı alanlara yönelebilmektedir. Aslında her iki durumda da kentsel dönüşüm tasfiyelere yol açarak, sonucunda farklı yer seçim tercihleri ortaya çıkarmaktadır. Burada tercihin göçle gelen kentte var olma süreci içerisinde geliştirilebilmiş ağ ve ilişkiler temelli açılımları da bulunmaktadır. Gerek iş ve gerekse de mekanla ilgili tercihlerde etkili olan toplumsal ilişkiler, geliştirilebilen olanaklar ve yasal bir tapu sahibi olma çerçevesinde ailelere nasıl hareket edebileceklerine ilişkin güç ve motivasyon sağlayabilmektedir. Bu doğrultuda başka alanlara yönelenlerden bir grup önceden yaşadığı alana benzeyen başka bir gecekondü alanına gidebilirken, bir başka grup ise sosyo-ekonomik olarak daha iyi koşullara sahip olduğu için kentsel dönüşüm sürecinden payını alarak kentin içerisinde istedikleri koşullara uygun alanlara geçebilmektedir. Sonuç olarak yerinde dönüşüm olmayan durumlarda tasfiye alanı, başka bir gecekondü alanı veya kentin ya da ülkenin başka herhangi bir yeri olmak üzere üç farklı mekânsal yer değiştirme hareketi ortaya çıkmaktadır (Şekil 2.13). Mekânsal müdahale kararları ile ortaya çıkan söz konusu farklı eğilimler, göçle kente gelmiş topluluklar açısından kentteki devingenlik kanallarını yeniden yapılandırıyor

olmaları temelinde bu tez kapsamında ele alınmakta ve detaylı olarak bir örnek alan üzerinden incelenmektedir.

Şekil 2.13 Kentsel dönüşüm uygulaması sonucu devingenlik örneği

BÖLÜM ÜÇ

İZMİR VE DEVİNGENLİK

Kırdan kente göç hareketleriyle birlikte başlayan kentleşme tartışmaları, günümüze geldikçe yerini kentlerde kentsel dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkarmış olduğu farklı toplumsal ve mekânsal etkilere bırakırken kent içi devingenlik olgusunda meydana gelen değişimler de kaçınılmaz olarak bir tartışma konusu haline gelmektedir. Türkiye’de üç büyük kentten biri olan İzmir kenti de ülke genelinde yaygın uygulamalar olarak izlenen kentsel dönüşüm uygulamaları açısından farklı konu başlıkları temelinde bu tartışmaların bir parçası olarak karşımızda durmaktadır.

Bu noktadan hareketle İzmir’deki kentsel dönüşüm uygulamalarına odaklanan tez çalışmasının bu bölümünde öncelikle İzmir’in gecekondulaşma süreci ele alınacak ve kentte uygulanan ya da uygulanması planlanan kentsel dönüşüm müdahaleleri ile bu projelerden biri olan Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi incelenecektir. Bu incelemelerden sonra çalışma alanının tespiti ve yöntemi ve belirlenen yöntem doğrultusunda elde edilen bulgular anlatılacaktır.

3.1 İzmir’in Gecekondulaşma Süreci

İzmir kenti konumu, coğrafi özellikleri ve tarihsel süreçte yaşadığı deneyim ve birikimler temelinde farklı göç süreçlerine maruz kalmış bir yerleşme özelliği göstermektedir. 17. yy sonrasında bir ticaret ve liman kenti olarak yükseldiği dönemden itibaren farklı azınlıkların ilgisini çekerek son derece kozmopolit bir toplumsal yapılanma gösteren kent, 1920’lerde azınlıkların kenti terk etmesiyle önemli yapısal dönüşümler geçirmiştir. Lozan Barış Antlaşması’yla birlikte yapılan sözleşme doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan nüfus mübadelesi İzmir’i de etkilemiş, özellikle gayrimüslimlerin yer seçtiği kent merkezinin boşalmasıyla, ülkeye gelen mübadiller İzmir kent merkezindeki boş alanlara yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Karşıyaka, Buca ve Bornova ilçeleri en fazla mübadil yerleştirmelerinin yapıldığı ilçeler olmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye’de modernist gelişim felsefesiyle yeni bir yapılanma ortaya çıkmış ve bu yeni felsefeyle

Kadifekale (Konak), Gültepe (Konak), Boğaziçi (Konak), Ferahlı (Konak), Kançeşme (Şimdiki adıyla Lale Mahallesi-Konak), Gürçeşme (Buca), İstiklal (Buca), Cumhuriyet (Karşıyaka), Naldöken (Karşıyaka) mahallelerinin bulunduğu Kemeraltı, Basmane, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Karşıyaka bölgelerinde gecekondu yapımı çok az da olsa görülmeye başlamıştır (Altınçekiç, 1988; İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2020). Böylece giderek yaygınlık kazanan bu bölgeler 1950 sonrası süreçte daha görünür olmaları sebebiyle dikkate alınmaya başlamıştır.

1950 öncesinde kentsel mekânı üst gelir grubuna sahip toplum grubu biçimlendirirken, bu dönemden sonra gecekondu olgusu kentsel mekânın şekillenmesinde rol oynamaya başlamıştır (Altınçekiç, 1988). Bu dönemde Meles çayı vadisinden Kadifekale'ye kadar çıkan gecekondulaşma, dönemin yarısında yerel yönetimler tarafından önlenince, kendine yeni bir yer seçmek durumunda kalmış ve Bayraklı demiryolu hattının doğu uzantısına yönelmiştir. Eklenen yeni gecekondu alanlarıyla birlikte kentteki gecekondu yoğunluğu da artmıştır (Sevgi, 1988).

1950 öncesinde küçük küçük gecekondu yapılaşmalarının görüldüğü 1. Kadriye (Konak), Kadifekale (Konak), Gültepe (Konak), Boğaziçi (Konak), Ferahlı (Konak), Gürçeşme (Buca), İstiklal (Buca), Cumhuriyet (Karşıyaka), Naldöken (Karşıyaka) mahallelerinde yapılaşmalar mahalle ölçeğinde artarken, Samantepe (Konak), Ballıkuyu (Konak) ve 2. Kadriye (Konak) bu alanlara eklenen yeni gecekondu alanları olmuştur (Ünverdi, 2002; Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

Sevgi (1988), bu dönemde ticaret işi yapan Konya'lılar, inşaat sektöründe çalışan Kars'lılar, kalifiye işlerde çalışan Kayseri'liler ve mevsimlik tarım işinde çalışan Mardin'lilerin yapmaya başladığı gecekonduların yoğunlaştığı alanları şu dört nedene bağlamaktadır;

- Hazine arazisinin buralarda olması,
- Tercih edilen alanların kent merkezine yakın olması,
- Demiryolu ve karayolu ağıyla Gaziemir ve Karabağlar'da bulunan verimli tarım arazilerine kolayca ulaşılması,

- Bayraklı ve Halkapınar aksında oluşan sanayinin Tepecik yönüne doğru da gelişme göstermesi olmaktadır.

1960’larda özellikle sanayinin yayılmasıyla birlikte mevcut olan gecekondu alanları daha da büyümeye başlamış, gecekondulaşma daha çok eski gecekondu alanlarının etrafına taşarak yeni gecekondu alanlarının oluşmasına yol açmıştır (Altınçekiç, 1988; Sevgi, 1988). Bu dönemde demiryolu ağının etrafında gelişmeye başlayan sanayi kuruluşlarının çevresi yeni gecekondulaşmanın görüldüğü bölgeler olmuştur (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2020). Bu nedenlerden dolayı Çamdibi (Bornova), Altındağ (Bornova), Çay (Bayraklı), Çiçek (Bayraklı), Muhittin Erener (Bayraklı), Mersinli (Konak), İmariye (Konak), Vezirağa (Konak), Yeşilyurt (Karabağlar), Cennetoğlu (Karabağlar), Bozyaka (Karabağlar) mahalleleri de yeni gecekondu alanı halini almıştır (Ünverdi, 2002; Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

1970’li yıllarda Alsancak Limanı ile birlikte Karşıyaka-İzmir ulaşımını sağlayan ‘Altinyol’un yapımıyla, bu aks üzerinde yeni gecekondu alanları ortaya çıkarken, aynı zamanda ucuz hazine ve hisse tapulu araziler ve tarım alanlarında özellikle sanayi aksları boyunca gecekondulaşmalar görülmüştür. Soğukuyu (Bayraklı), Emek (Bayraklı), Gümüşpala (Bayraklı), Örnekköy (Karşıyaka), Yamaç (Karşıyaka), İmbat (Karşıyaka), Maltepe (Çiğli), Balatçık (Çiğli), Güzeltepe (Çiğli), Özgür (Karabağlar), Devrim (Karabağlar), Uzundere (Karabağlar), Günaltay (Karabağlar), Peker (Karabağlar), Yunus Emre (Karabağlar), Barış (Buca), Ufuk (Buca), Çamlık (Buca), Bahçekapı (Buca), Adatepe (Buca), Kozagaç (Buca), Gediz (Buca), Fırat (Buca), Çaldıran (Buca), Güven (Buca), Hürriyet (Buca), 9 Eylül (Gaziemir), Irmak (Gaziemir), mahalleleri bahsedilen sebeplerden dolayı ortaya çıkan yeni gecekondu alanları olmuştur (Sevgi, 1988; Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

1980 sonrası dönemde kent içerisinde yer alan hazine arazilerin tükenmeye başlaması ve çeperlerde ucuz hisse tapu arsaların olmasıyla birlikte, gecekondu kentin daha dışına ya da dağlık/engebeli alanlarına doğru kaymıştır. Özellikle Buca, Narlıdere ve Güzelbahçe gecekonduyunun kaydığı bölgeler olurken, Etiler (Konak), Faik Paşa (Konak), Kosova (Konak), Ali Reis (Konak), Süvari (Konak), Millet (Konak),

Kemalpaşa (Bornova), Gürpınar (Bornova), Demirköprü (Karşıyaka), Yamanlar (Karşıyaka), Onur (Bayraklı), Kuruçeşme (Buca), Mustafa Kemal (Buca), 2. İnönü (Narlıdere), Çamtepe (Narlıdere), Narlı (Narlıdere), Şafak (Şimdiki adıyla Atatürk Mahallesi-Güzelbahçe), Yaka (Güzelbahçe) mahalleleri gecekondulaşmanın görüldüğü mahalleler olmuştur (Karadağ, 2000; Ünverdi, 2002; Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumluların sayıca artış gösterdiği 90'lar dönemine bakıldığında, 1996-98 yılları arasında İzmir Yerel Gündem 21 Platformu tarafından yapılan bir çalışmaya göre İzmir'deki gecekonduların %72,4'ünün imar affı kapsamında olduğu söylenirken, arsa tapu sahibi olmayan gecekondu sahibi sayılarının azaldığı belirtilmektedir. İzmir'e göçün beraberinde getirdiği gecekondulaşmanın devam ettiği bu dönemde bulguların böyle çıkmasındaki en büyük etken imar afları olmaktadır. Kentin ıslah imar planları dışında kalan alanlarındaki gecekondu bölgelerinde ise yayılmalar görülmektedir (Özdemir vd., 2005).

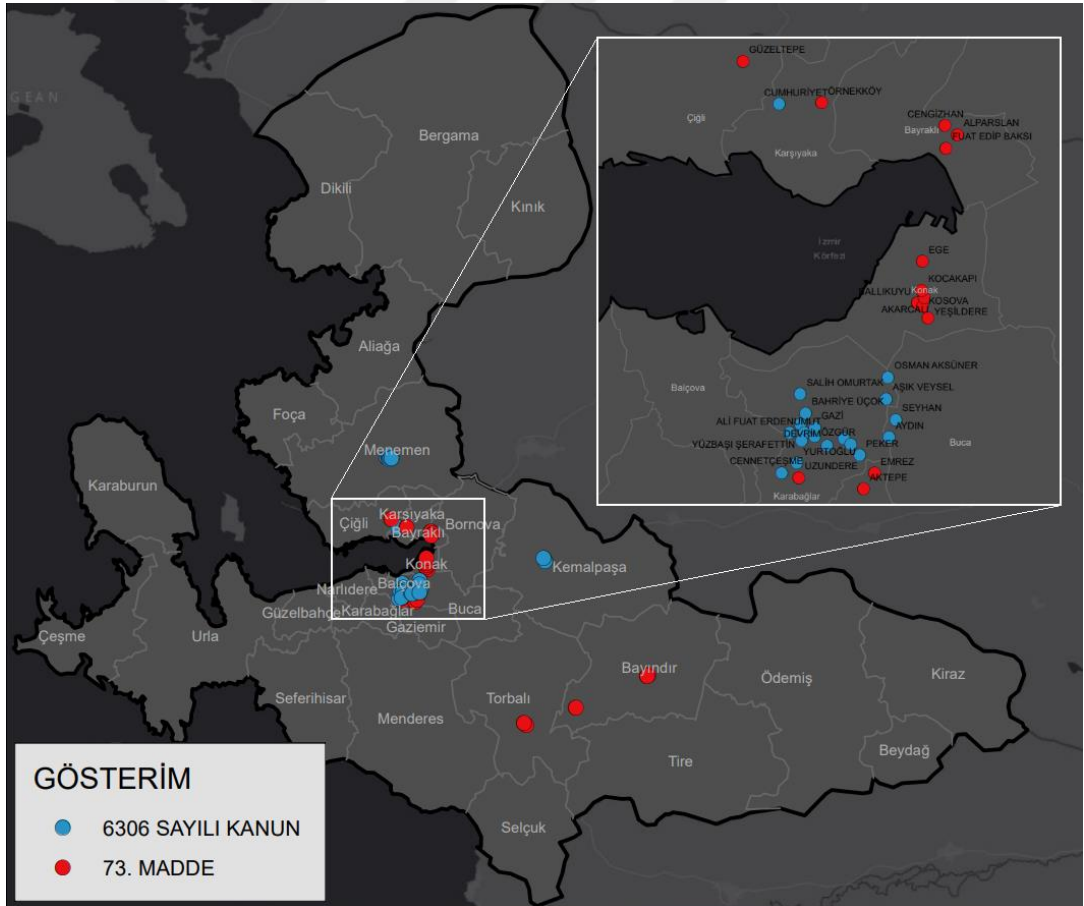
İzmir Ticaret Odası tarafından 1999 yılında yapılan çalışmaya göre, İzmir'in en aktif bölgesi, Konak ilçesi günümüze göre artış gösteren bir göç sürecine maruz kalmaktadır. Konak ilçesi içerisinde en fazla göç alan yerler ise Kadifekale, Gültepe, Limontepe ve Cennetçeşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Süregelen göç hareketlerinin 1980'lerden sonra artmasıyla birlikte ilçede çarpık kentleşme ve altyapı sorunları kronik sorunlar haline almaya başlamıştır (İzmir Ticaret Odası, 1999).

1950'lerden itibaren göç almaya başlayan İzmir kenti, 2000'li yıllara kadar İstanbul kentinden sonra en fazla göç alan il olmaktadır. 2000 sonrasına bakıldığında aldığı ve verdiği göç oranları artış gösterirken, aldığı göç ve verdiği göç arasındaki farkın azalmasıyla kentteki net göç oranı düşmektedir. Göç aldığı yerler incelendiğinde ise bu dönemde daha çok Doğu-Güneydoğu bölgesinden göç almaya devam ettiği görülmektedir. Ağ kuramı ile açıklanabilen bu göç süreci, ekonomik koşullar çerçevesinde şekillenmektedir (Işık, 2017). Bu dönemde kentsel alanların sınırlarına dayanması ve kent merkezinin rant alanları haline gelmesi sonucu kente göç eden

kişiler merkezlerdeki yoksul kesimin yer aldığı gecekondu alanlarında kirada yer seçmektedir.

3.2 İzmir’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Kentsel dönüşüm projeleri, ağırlıklıla kendisine kente göçle gelmiş yoksul grupların yaşama alanlarını konu alması itibariyle hassas bir şekilde ele alınması gereken uygulamalardır. Kentsel dönüşüm uygulaması yapılırken afet, yaşanabilir bir çevre, yaşam standartlarının düzeltilmesi, kamu yararı gibi amaçlar ortaya konulmakla birlikte, bazen bu uygulamalar sonrası ortaya çıkan sonuçlar hedeflerin aksine, hem toplumsal hem de mekânsal olarak çözülmesi gereken daha büyük problemlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Ecemiş Kılıç, 2017).

Şekil 3.2 İzmir’de kentsel dönüşüm alanları

Bahsedilen dönüşüm uygulamalarının İzmir’de nasıl olduğuna bakıldığı zaman, 2000’li yıllardan itibaren kentte tarihsel gelişimi göçe dayalı olan ve kaçak yapılaşmalar yoluyla gelişim göstermiş eski gecekondu alanlarının kentsel dönüşüm projeleri ile ele alındığı görülmektedir. Uygulanan ve uygulanması düşünülen kentsel dönüşüm projelerinin biri 73. Madde ile Belediye eliyle olurken, bir diğeri 6306 sayılı kanunla Bakanlık eliyle yapılmaktadır (Şekil 3.2). İzmir Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü’nün hazırladığı rapora göre göçlerle oluşan nüfus artışı kentlerde ‘plansız ve çarpık büyüme (1), tahribata uğramış tarım alanları (2), yetersiz altyapı (3) ve kaçak yapılaşmaların bulunduğu alanlar (4)’ görülmeye başlandığı belirtilmektedir (İzmir Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, b.t.). Bu durum yönetimlerin kentleri daha nitelikli alanlar haline getirme sürecinde, sağlıklı olarak görülen gecekondu alanlarının dönüştürülmesi gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır.

T.C. Resmî Gazete ve İzmir Büyükşehir Belediyesi’de ilan edilen kentsel dönüşüm kararlarına bakıldığında 10 adet 5395 sayılı kanunun 73. maddesi kapsamında ve altı adet 6306 sayılı kanun kapsamında olmak üzere toplam 16 adet kentsel dönüşüm projesi bulunmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2021; İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı 1, 2021; İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı 2, 2021). İlan edilen dönüşüm uygulamaları incelendiği zaman, belirlenen alanların kentin merkezi ya da merkezine yakın alanlardaki göçle oluşmuş gecekondu bölgelerinden oldukları görülmektedir.

İzmir’de ilk kentsel dönüşüm uygulaması 2006 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi ile başlamıştır. Jeolojik sakıncalı alan olarak belirlenen Kadifekale, Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağa’da afet riskini azaltma amacıyla tanımlanan kentsel yenileme projeleri adı altında dönüşüm projeleri uygulanmış ve tamamlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı, 2021). Kadifekale kentsel yenileme uygulamasıyla birlikte ‘5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesi’ kapsamında ilan edilen diğer dönüşüm alanları: Gaziemir (Aktepe-Emrez mahalleleri); Bayındır (Necati Uza-Yenice-Hatay mehalleleri); Torbalı (Çaybaşı-Yeni mahalleleri); Karabağlar

(Uzundere mahallesi); Konak (Ballıkuyu-Yeşildere-Kosova-Kocakapı-Akarcalı mahalleleri); Konak (Ege mahallesi); Karşıyaka (Örnekköy mahallesi); Bayraklı (Alparslan-Cengizhan-Fuat Edip Baksı mahalleleri) ve Çiğli (Güzeltepe mahallesi) olmaktadır (Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

Bir diğer kentsel dönüşüm yasası olan ‘6306 sayılı kanun’ ile ilan edilen proje alanları: Karabağlar (Cennetçeşme-Salih Omurtak-Bahriye Üçok-Limontepe-Ali Fuat Erden-Umut-Gazi-Özgür-Yüzbaşı Şerafettin-Devrim-Yurtoğlu-Abdi İpekçi-İhsan Alyanak-Uzundere-Peker-Osman Aksüner mahalleleri), Karabağlar (Osman Aksüner-Aşık Veysel- Aydın mahalleleri), Buca (Seyhan mahallesi), Menemen (SeydinArsullah-Ahıhıdır-Gaybi-Tülbentli-Kazımpaşa-Zafer-Esatpaşa mahalleri); Karşıyaka (Cumhuriyet mahallesi); Kemalpaşa (Soğukpınar-Atatürk mahalleleri) olmaktadır (Tezcan ve Zengin Çelik, 2017).

Günümüzde Konak ilçesi içerisinde göçle oluşmuş gecekondu alanlarına bakıldığı zaman; heyelan riski taşıyan Kadifekale bölgesindeki bir kısım alanın 2010 ve 2012 yıllarında yıkımı gerçekleştirilerek, kişilerin bir kısmının Uzundere TOKİ konutlarına tasfiyesi, bir kısmının ise mülkiyetlerinin kamulaştırılmasının tamamlandığı görülmektedir. (Hürriyet Gazetesi, 2010; Ecemiş Kılıç, 2017). 2014-2023 İzmir Bölge Planı (2013) incelendiğinde stratejik çerçeveler kapsamındaki ‘Yüksek Yaşam Kalitesi’ başlığı altında, kentsel sosyal donatı alanlarının standartlara uygun olarak geliştirilmesi, afet yönetimi ve kentsel dönüşüm uygulamaları ve İzmir’e özgü sosyo-kültürel özelliklerin korunması ile kaliteli kentsel yaşamın oluşturulması hedeflenmektedir.

3.2.1 Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi

Jeoloji Mühendisleri Odasının 2012 yılında yaptığı açıklamada, 1923 yılında beri aktif heyelanların olduğu ve 1977 yılında gerçekleşen heyelan ile alanda bulunanların yaklaşık %16’nın oturulamaz hale geldiği Kadifekale ve çevresinde, yıkılan ve yıkılmak üzere olan çok fazla konutun bulunduğunu söylemiştir. Bu doğrultuda 1962 ile 2005 yılları arasındaki dönemde 8 jeolojik etüd raporu sonucu heyelan bölgesi

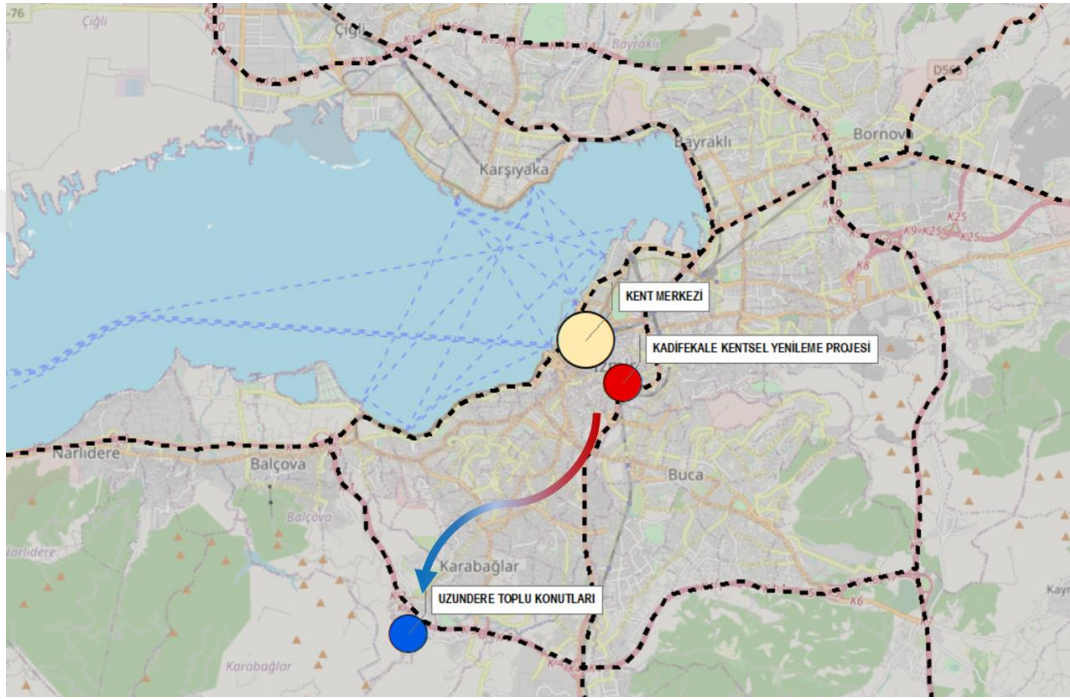
olarak belirlenen ve 1977 yılında meydana gelen heyelan sonucunda 1978, 1981, 1998 ve 2003 yıllarında Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda ‘Afete Maruz Bölge’ olarak ilan edilen 9 mahallenin (Kadifekale, Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağa) bulunduğu 42 hektarlık alanda ‘Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi’ uygulanmıştır (Kılıç ve Göksu, 2018; İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı 1, 2021). 2006 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesi kapsamında kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilen Kale ve çevresini kapsayan dönüşüm projesi, İzmir’in ilk kentsel dönüşüm uygulaması olmaktadır.

Şekil 3.3 Kadifekale kentsel yenileme projesi ve heyelan riski bulunan bölge (Zengin Çelik, Tezcan ve Ağin, 2018’den uyarlanmıştır)

1950’li yıllarda Kayseri, Konya, Kars ve Mardin’lilerin yerleştiği (Sevgi, 1988) alanda, 80’lerden sonra Güneydoğu ve Doğu göçüyle birlikte yüksek oranda Mardin’liler (Kılıç ve Göksu, 2018) yer seçmiştir. Günümüze doğru gelindiğinde ise 2011 tarihinden itibaren Suriye’lilerin Türkiye’ye gelmeye başlamasıyla birlikte, alanda Mardin nüfusuyla birlikte Suriyeli nüfusu da artış göstermiştir (Erdoğan, 2020). Demografik olarak karma bir yapıya sahip olan bu alanda uygulanan dönüşüm projesi ile Kadifekale ve çevresinde boşaltılarak, bölgede yapılan ağaçlandırma çalışmalarıyla

alan ‘Kent Ormanı’ halini almıştır. Projeye göre 2300 yapının bulunduğu alana 20.000 ağaç dikilerek, İzmir’e 20.000 m²’lik yeşil alan kazandırılmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı, 2021). Hazırlanan projeye göre alandan tasfiye edilen kişilerin Uzundere Toplu Konutları’na yerleşmesi öngörüldürken, alanda bulunan kişilerin bir kısmı bu süreç dahil olmuş, bir kısmı ise plan sürecinin öngörüsü haricinde yer seçimleri yapmıştır.

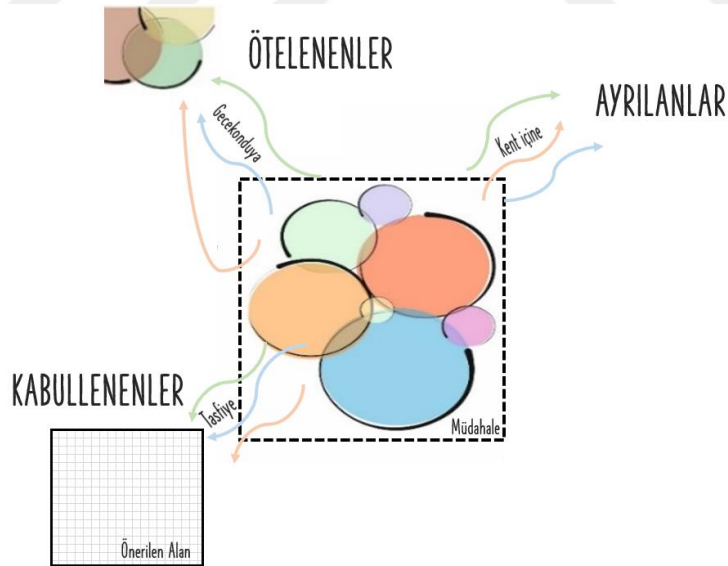

Şekil 3.4 Kadifekale dönüşüm alanı ve Uzundere toplu konutları

Yapılan dönüşüm uygulaması her ne kadar herhangi bir heyelan riskine karşı alınmış bir önlem olsa dahi, projenin devamında önerilen Uzundere Toplu Konutları hakkında çeşitli eleştiriler ortaya çıkmaktadır. Önerilen konut alanının, dönüşümün uygulandığı alandan farklı olarak kent dışında ve kentten soyutlanmış bir alan olması; yüksek katlı binalardaki apartman dairesinin, önceden Kadifekale’de yaşayan kişilerin aile ve yaşam koşullarına uygun olmaması; proje sürecinde katılımın olmaması ve kurumlar arası entegrasyon eksikliği bu eleştirilerden bazıları olarak sayılabilmektedir (Ecemiş Kılıç, 2017). İzmir’de belediye eliyle uygulanan 73. Madde kapsamındaki dönüşüm projelerinde genel olarak yerinde dönüşüm amacı güdülse dahi Kadifekale heyelan bölgesi olması nedeniyle diğer projelerden ayrılmakta ve tamamen tasfiye temelli bir dönüşüm uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3 Alan Tespiti ve Araştırma Yönteminin Uygulanma Süreci

Bu çalışma, 2000 yılı sonrasında gecekondü alanlarında uygulanan dönüşüm müdahaleleri sonucunda üç farklı mekânsal devingenlik biçimi gösteren toplum grubunun ortaya çıktığını söylemektedir. Bunlar [1] planlamanın öngördüğü alanlara gitmek yerine, önceden yaşadığı alana benzeyen ve sosyo-ekonomik durumuna uygun başka bir alana giderek kiracı ya da ruhsatsız evlerde yaşayanlar yani ‘Ötelenenler (Ö)’, [2] planlamanın öngördüğü alanlardaki apartmanlara (bu çalışma için Uzundere Toplu Konutları) giderek kente dahil olmaya çalışan, tüm planlama sürecini kabul edenler olarak ‘Kabullenenler (K)’ ve [3] son olarak kentsel dönüşüm sonrası aldıkları kamulaştırma bedelleri ile planın öngördüğü alan dışında kentin ya da ülkenin herhangi bir yerinde ev sahibi olup yaşayan, bulunduğu kentteki sosyo-ekonomik değerini kendi belirleyen ve belli koşullarda ekonomik değeri olan bir eve sahip olarak planlamanın öngördüğü süreci terk eden yani ‘Ayrılanlar (A)’ olmaktadır. Müdahale sonucu ortaya çıkan yer değiştirme hareketlerini anlatan ve kısaca ‘ÖKA’ olarak nitelendirebileceğimiz toplum grupları çalışmanın temel unsurunu oluşturmaktadır.

Şekil 3.5 ÖKA (Ötelenenler-Kabullenenler-Ayrılanlar)'nın Şematik Gösterimi

Üç farklı devingenlik yönelimi gösteren toplum grubunun (ÖKA), her birinin yer seçim kriterlerini şekillendiren toplumsal, mekânsal ve ekonomik devingenlik eğilimleri ve devingenlik kanallarının neler olduğunun tespit edilmesi için

Ötelenenler, Kabullenenler ve Ayrılanların her birinin özellikleri belirlenmeye çalışılmış ve birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Bunun için öncelikle çalışmanın yapılacağı tarihsel bir geçmişi olan, kentsel dönüşüm uygulaması görmüş, ekonomik, mekânsal ve toplumsal devingenlik hareketlerinin ölçülebileceği göçle oluşmuş bir gecekondu alanı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma alanının tespiti yapılırken öncelikle alanın sağlaması gereken koşullar göz önünde bulundurulmaktadır. Bunlar;

- a. 50’li yıllarda başlayan kentleşme ve göç sürecinin oluşturduğu alanlardan biri yani pek çok göç türüne maruz kalmış çok çeşitli bir alan olmalı,
- b. İmar kurallarına aykırı olarak yapılmış tapusuz ve/veya ruhsatsız yapıların da bulunduğu göçle oluşmuş bir gecekondu alanı olmalı,
- c. Farklı müdahale kararlarına konu edilmiş ve yasallaşmış olsa da kent bütününden ayrışan fiziksel özelliklerine, yaşam niteliklerine sahip olurken, yoksulluk şartları temelinde yaşam koşullarını geliştirme isteği taşıyan toplulukları da içerisinde barındırmalı,
- d. 2000 yılı sonrası kentsel dönüşüm yasasıyla dönüşmüş ya da dönüşecek bir alan olmalı,
- e. “ÖKA (Ötelenenler, Kabullenenler ve Ayrılanlar)”ın tespiti için uygulama görmüş ve etkisinin ölçülebileceği bir alan olmalı şeklinde sıralanmaktadır.

Tüm bu alan özellikleri incelendiğinde;

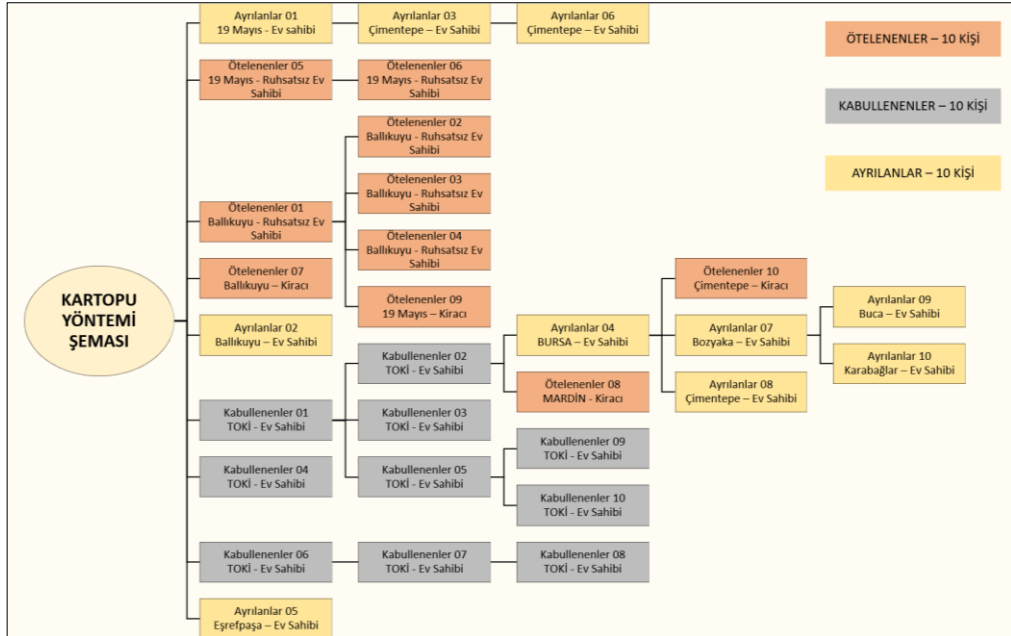
- a. “50’li yıllarda başlayan kentleşme ve göç sürecinin oluşturduğu alanlardan olmalı yani pek çok göç türüne maruz kalmış çok çeşitli bir alan olmalı” koşulunu; merkez olduğu için sanayileşmeden hemen sonra göç almaya başlayan ve günümüzdeki Suriye göçüne kadar olan sürece kadar çeşitli göç türlerine ev sahipliği yapan **Konak ilçesi** sağlamaktadır.
- b. Gecekondu alanlarından biri olmalı koşulunu yine Konak ilçesi karşılamaktadır. Çünkü içerisinde on yıllar boyu gelen göçle oluşmuş **Beştepeler, Kadifekale ve çevresindeki mahalleler** gibi pek çok göçle oluşmuş gecekondu bölgeleri bulunmaktadır.

- c. **Kadifekale, Beştepeler bölgesi** ve çevresi göçle ve kaçak yapılaşmalar yoluyla gelişim göstermiş olduğundan fiziksel biçimlenişi açısından kent genelinden ayrışan niteliklere sahiptir. Karmaşık mülkiyet ilişkilerine sahip, çoğu organik düzende yapı adalarının şekillendirdiği bölgedeki yapı kalitesi genel olarak düşüktür ve bu şartlar içerisinde bölge daha çok yoksul topluluklar tarafından kullanılmaktadır.
- d. 2000 yılı sonrası kentsel dönüşüm yasasıyla ya da planlama yoluyla uygulama görmüş ya da görececek bir alan olarak ilçe içerisindeki gecekondu bölgeleri arasından **Kadifekale, Beştepeler, Ballıkuyu** alanları uygulama görmüş ya da görececek alanlar olarak öne çıkmaktadır.
- e. “ÖKA (Ötelenenler, Kabullenenler ve Ayrılanlar)”ın tespiti için uygulama görmüş ve etkisinin ölçülebileceği bir alan olmalı koşulunu ise dönüşümün uygulanmış ve etkisinin halihazırda görülebildiği bir alan olması gerekmektedir. Tüm bunlar temelinde olası alanlar incelenmiş ve her birinin alan özellikleri ve planlama süreci aşağıdaki gibi gösterilmiştir;
- Kadifekale: Heyelan bölgesi olması sebebiyle 6306 sayılı kanun ile Kentsel Dönüşüm Alanı ilan edilmiş ve alanda tasfiye kararı alınmıştır. Tasfiye edilen göçerlerin bir kısmı projede belirlenen tasfiye alanı olan Uzundere Konutlarına giderken, bir kısmı belli devingenlik koşulları gereği Kadifekale’nin çevresindeki mahallelerde yer seçmektedir (**Yasa ile dönüşüm uygulanmış alan**).
 - Ballıkuyu: Kentsel dönüşüm yasalarıyla proje uygulamasının başladığı bir gecekondu alanı olmaktadır (**Yasa ile onaylanmış ancak henüz uygulama sonucu gözlemlenemeyen alan**).
 - Beştepeler bölgesinin bir kısmı: Bir kısmı plan yoluyla apartmanlaşmış Beştepeler bölgesinin hala büyük bir çoğunluğu gecekondu olmaktadır. Büyükşehir belediyesinin Sağıklaştırma-Yenileme Programı alanlarından biri olan bu alan plan aşamasında olup, bu süreç Konak Belediyesi tarafından yürütölmektedir. Ayrıca Kadifekale dönüşüm projesinden de oldukça etkilenmiş, tasfiye edilen kişilerin çoğu bu alanda yer seçmiştir (**Henüz projelendirme aşamasında olan alan**).

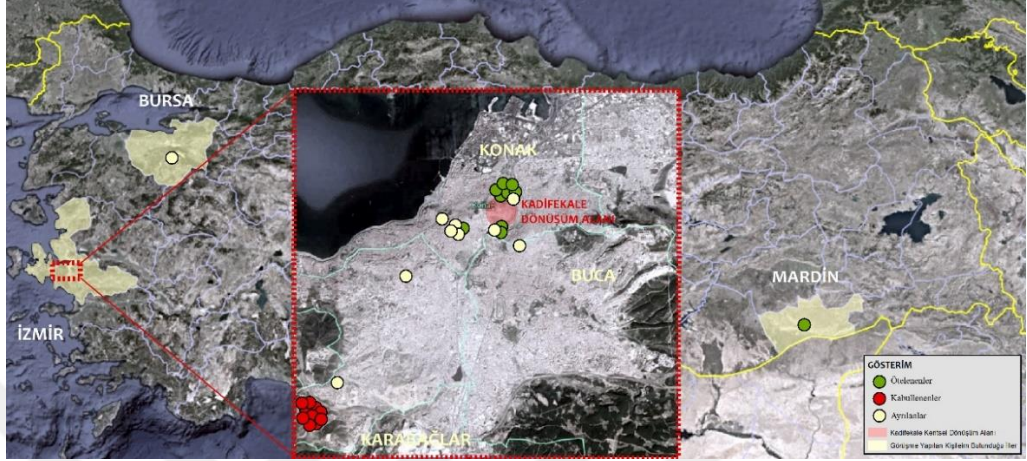
Şekil 3.6 Kadifekale ve çevresine uygulanmış ya da uygulanacak dönüşüm müdahaleleri

Kadifekale Kentsel Yenileme Bölgesinin çalışma alanı olarak seçilmesinin nedeni uygulaması tamamlanmış, fiziksel ve toplumsal etkileri açığa çıkmış ve sonuçları itibariyle üzerinde tartışmaya imkân sağlayan veriler sunmasıdır. Bu kapsamda tez kurgusu içerisinde mekânsal müdahale kararları sonucu açığa çıktığı kabul edilen yeni kentsel yer değiştirme hareketleri açısından farklı sonuçlar da sunmaktadır.

Şekil 3.7 Kartopu Yöntemi ile Görüşme Yapılan Kişiler

Alan tespiti ile birlikte, ÖKA'nın ölçümünün yapılabilmesi için her gruptan Kadifekale kentsel yenileme projesinden etkilenen 10'ar kişi, toplamda 30 kişi (Ek 3¹) ile görüşme yapılmıştır (Şekil 3.7).

Şekil 3.8 Görüşme yapılan gruplar (Mekânsal gösterim)

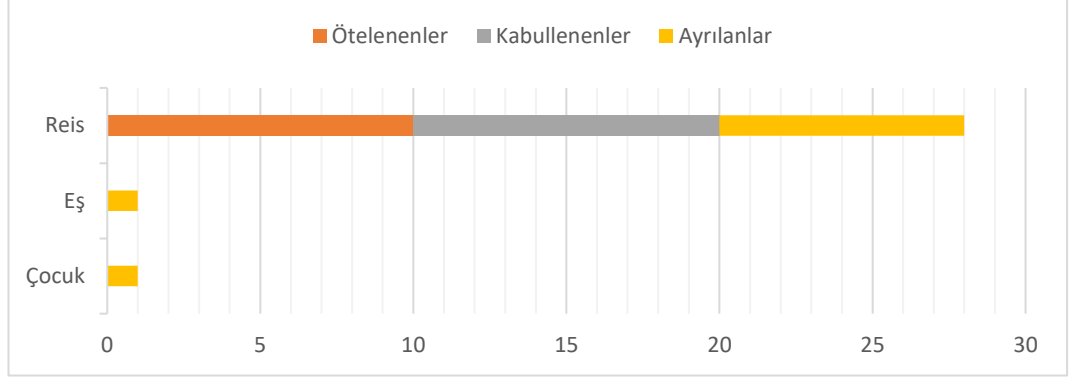
3.4 Elde Edilen Bulgular

Görüşme yapılırken bazı sorular görüşme sırasında yanıtlanması beklenen konu başlıkları olarak belirlenmiş, bu sorular derinlemesine görüşmenin temelini oluşturan doğaçlama görüşme yapısını bozmadan sorulmaya çalışılmıştır.

Görüşme yapılırken görüşülen kişilerin ailenin yer seçiminde karar verici kişi olmasına dikkat edilmiş, bu sebeple her üç grupta da yapılan görüşmeler hane halkı reisleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Buna göre Kabullenenler (K) ve Ötelenenler (Ö) grubunda tamamen aile reisleriyle görüşme yapılırken, Ayrılanlar (A) grubunda yapılan görüşmelerin sekizi hane halkı reisiyle olurken, ikisinde aile reisinin vefat etmiş olmasından dolayı ailede karar mercii olan diğer kişilerle görüşülmüştür. Bu görüşmeler yapılırken mesai saatleri içerisinde Kabullenenler (K) grubunda

¹ Elde edilen bulgular alt başlığı içerisinde yer alan derinlemesine görüşme alıntılarını dile getiren kişilerin detaylı bilgisi Ötelenenler, Kabullenenler ve Ayrılanlar olarak Ek 3'te verilmektedir.

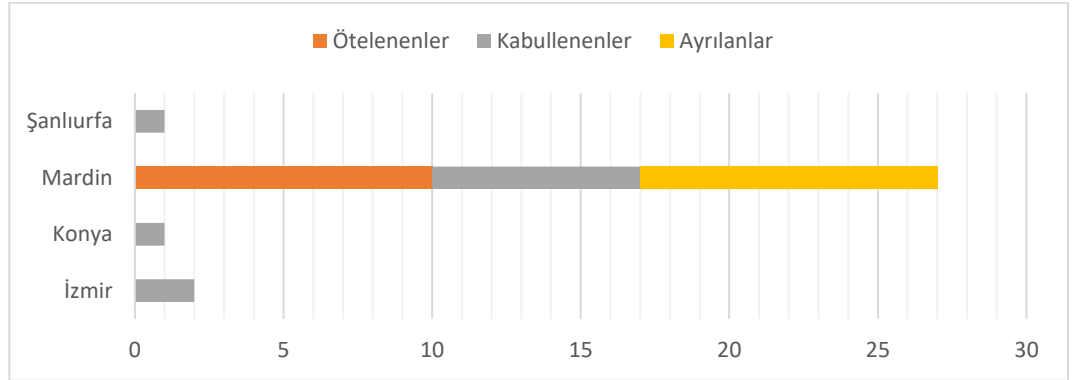
çoğunun ‘Emekli’ ya da ‘Esnaf’ olmasından dolayı aile reislerine rahatlıkla ulaşılırken, Ö ve A grubundaki aile reislerine ulaşmak daha zor olmuştur.

Şekil 3.9 Görüşme yapılan kişilerin aile reisi olma durumu

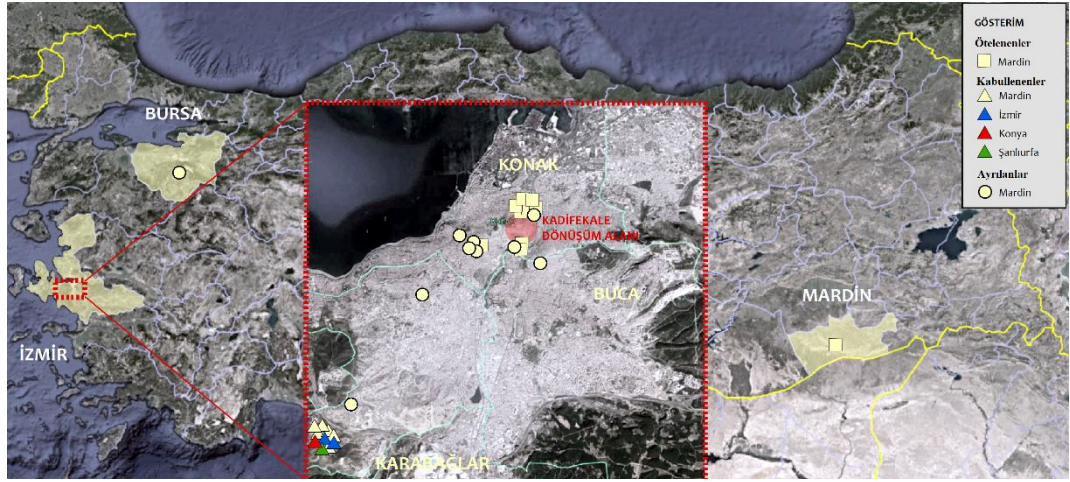
3.1.1 Demografik Yapı

Görüşme yapılan kişilerin demografik yapı durumlarına bakıldığı zaman, doğum yeri, doğum yılı, cinsiyet, medeni durumu, hane halkı büyüklüğü, ailede bulunan kişi sayısı ve sahip oldukları çocuk sayıları sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

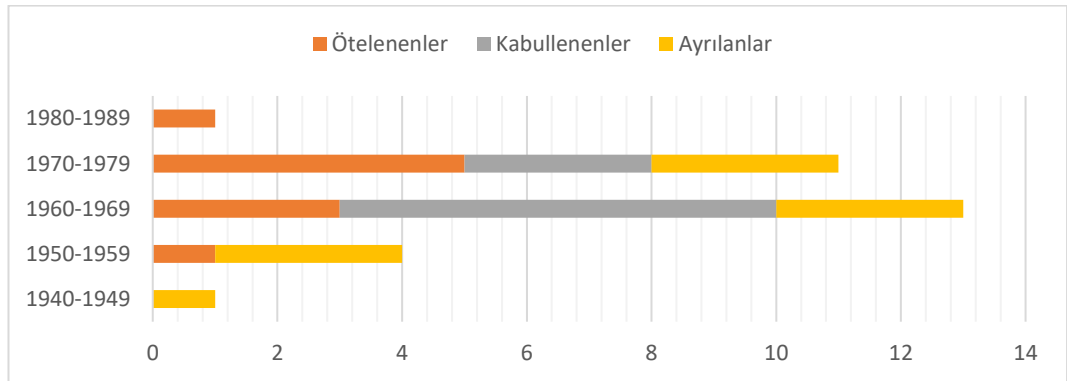
Şekil 3.10 Doğum yeri

Buna göre doğum yerine bakıldığında her üç grup için de görüşme yapılan kişiler arasında Mardin doğumluların fazla olduğu görülmektedir. Özellikle Ötelenenler (Ö) ve Ayrılanlar (A) grubunda Mardin doğumluların çok fazla olduğu, Kabullenenler (K) grubunda ise her iki gruptan farklı olarak İzmir, Konya ve Şanlıurfa doğumluların olduğu görülmektedir (Şekil 3.10).

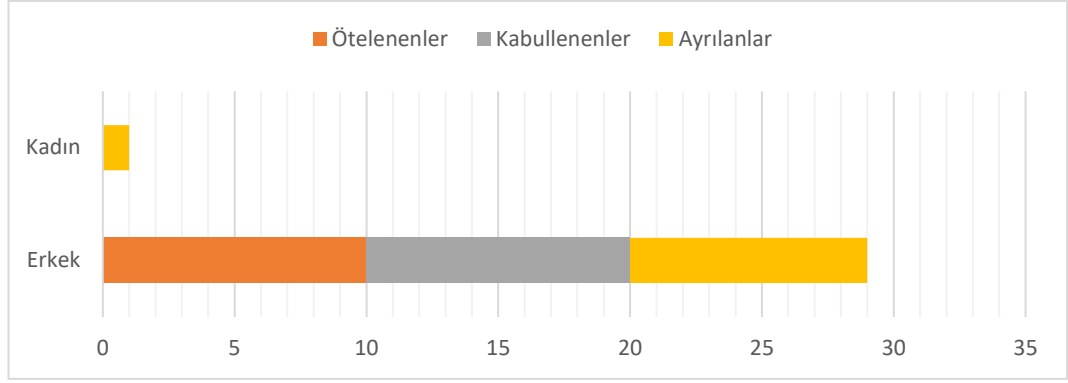
Şekil 3.11 Doğum yeri (Mekânsal gösterim)

Şekil 3.12'de görüldüğü gibi doğum tarihlerine bakıldığında görüşme yapılanların büyük kısmının 1960-1969 ile 1970-1979 arası doğumlu olduğu görülmektedir. Gruplara göre dağılımına bakıldığında ise; K grubunda en fazla 1960-1969 yılları arasında doğmuş kişilerle görüşülürken, Ö grubunda bu tarih 1970-1979 olmaktadır. A grubu ise içlerinde yaşı en fazla olan kişileri barındıran grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

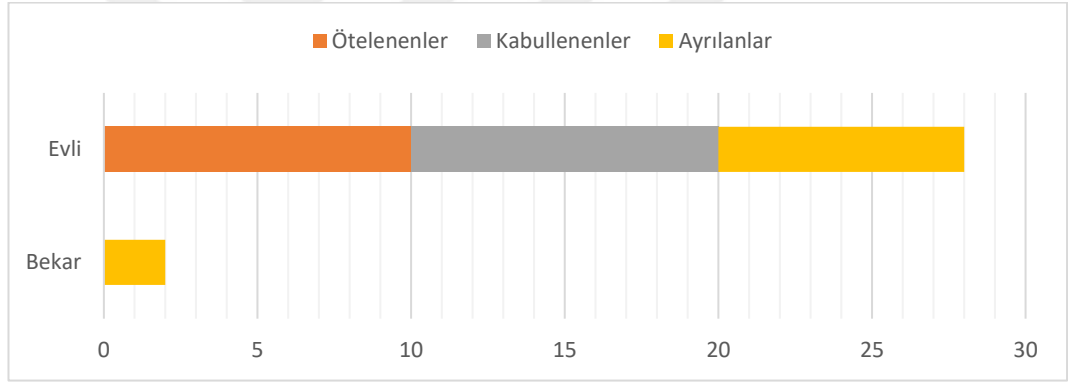
Şekil 3.12 Doğum tarihi

Görüşme yapılan kişilerin cinsiyet durumuna bakıldığında, genellikle aile reisleri ile görüşme yapıldığı için görüşülenlerin neredeyse tamamı erkek olmaktadır (Şekil 3.13).

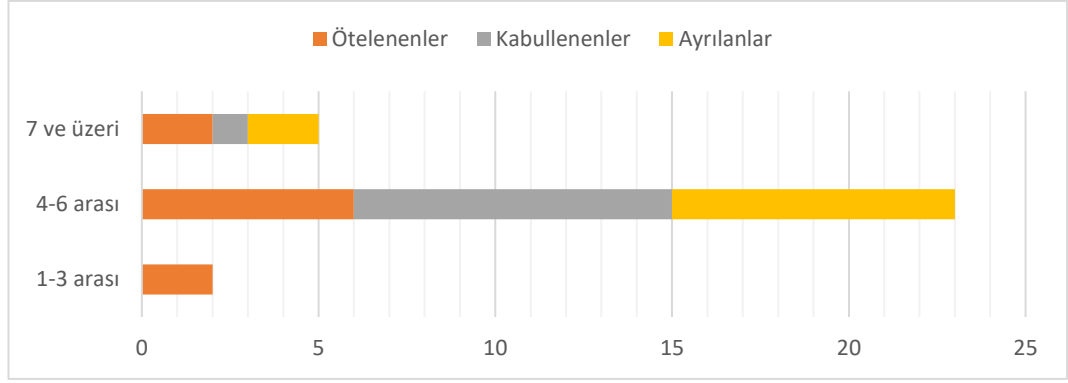
Şekil 3.13 Cinsiyet

Şekil 3.14'te görüldüğü üzere görüşme yapılanlarda evli olanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bekar olarak görülenler ise eşi vefat etmiş bir kişi ile babası vefat etmiş olan ailenin çocuğundan kaynaklı olmaktadır.

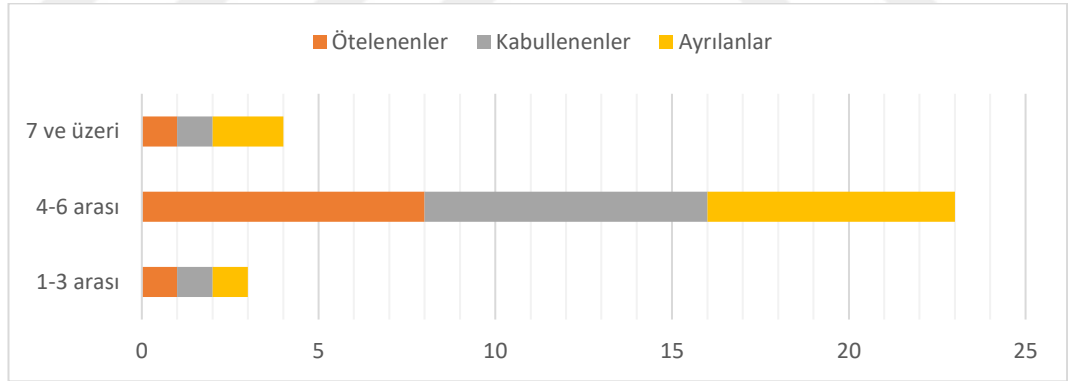
Şekil 3.14 Medeni durum

Ailedeki toplam kişi sayısına bakıldığında 4-6 kişilik ailelerin her üç grupta da yoğunlukla olduğu görülmektedir. Bu ailelerde çoğunda en az 2, en fazla 4 çocuk bulunmaktadır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 Ailedeki toplam kişi sayısı

Ailedeki toplam kişi sayısının yanı sıra halihazırda evde kaç kişi yaşadığı sorulduğunda, yine 4-6 arası kişinin evde birlikte yaşadığı görülmektedir (Şekil 3.16). İki tablo arasındaki değişimlerin neden kaynaklandığı sorulduğunda ise yanıt olarak evlenip evden giden çocuklardan ya da aileyle birlikte yaşayan aile büyüklerinin varlığından söz edilmektedir. Şekilde bakıldığında Ötelenenler grubunda evde yaşayan kişi sayısı aile büyüklüğünden fazla iken, Ayrılanlar ve Kabullenenler grubunda bu sayı düşük çıkmaktadır.

Şekil 3.16 Hane halkı sayısı

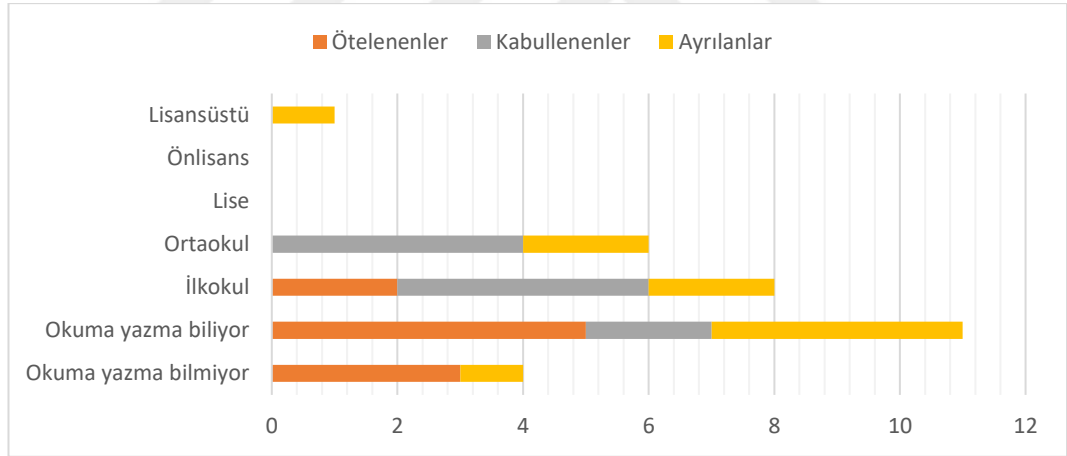
Her üç grubun demografik yapısının anlaşılabilmesinin yanı sıra aile yapısı olarak birbirleriyle benzeşip benzeşmediğinin tespiti için incelenen bu sorular sonucunda anlaşılıyor ki, üç farklı devingenlik örneği gösteren gruptan bahsedilse dahi, aslında aile yapıları demografik olarak birbirinden çok farklılaşmamakta, benzer özelliklere sahip olmaktadır.

3.1.2 Sosyo-Ekonomik Durum

Görüşme yapılan kişilerin sosyo-ekonomik durumlarının tespiti için eğitim durumu, hanedeki çalışan kişi sayısı, çocukları için yapmasını istedikleri işler, babalarının ne iş yaptıkları, aile reisinin şu anki ve varsa önceden yaptıkları işi, özel araç sahipliğine bakılmıştır. Burada görüşme yapılan kişilerin baba meslekleri ile çocukları için istedikleri işin sorulmasının nedeni ekonomik olarak jenerasyonlar arasındaki devingenliğin de anlaşılabilmesi olmaktadır.

Eğitim Durumu

Eğitim durumuna bakıldığında Ötelenenler ve Ayrılanlar grubunda okuma yazma bilmeyenlerin olduğu görülmektedir. Bunun yanında ise Ayrılanlar grubunda lisansüstü mezunu olan bir kişi ile görüşme yapıldığı görülmektedir.

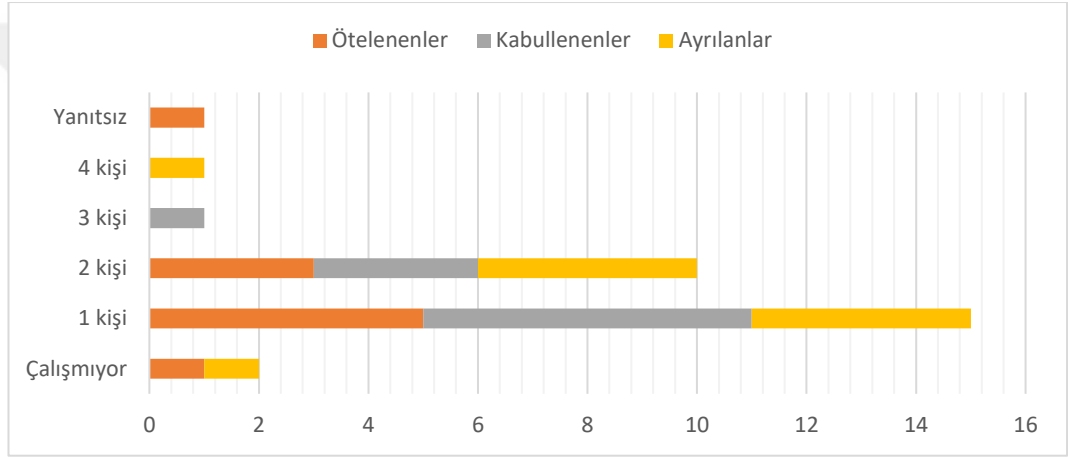
Şekil 3.17. Eğitim durumu

Eğitim durumu diğerlerinden daha iyi olan bu kişi ile yapılan görüşmelerde “Herkes benim gibi konuşamayabilir sizlerle. Konuşmasını bilen var bilmeyen var.” ya da “O süreci bizzat yaşadık. Ama açık konuşmak gerekirse bugünkü statüm ve ekonomik gelirim olsa orada kalmaz, bu süreci kabul etmezdim (Ayrılanlar 05).” sözleriyle şu anki durumunu mahalledekilerden daha iyi gördüğü için mahalle şartları ya da mahalledeki diğer insanlardan eskisi kadar memnun olmadıklarını dile

getirmektedir. Bu da sosyo-ekonomik durumu dikey yönde devingenlik gösteren kişilerin yaşamış oldukları yer ve koşulları beğenmemeye başladığını göstermektedir.

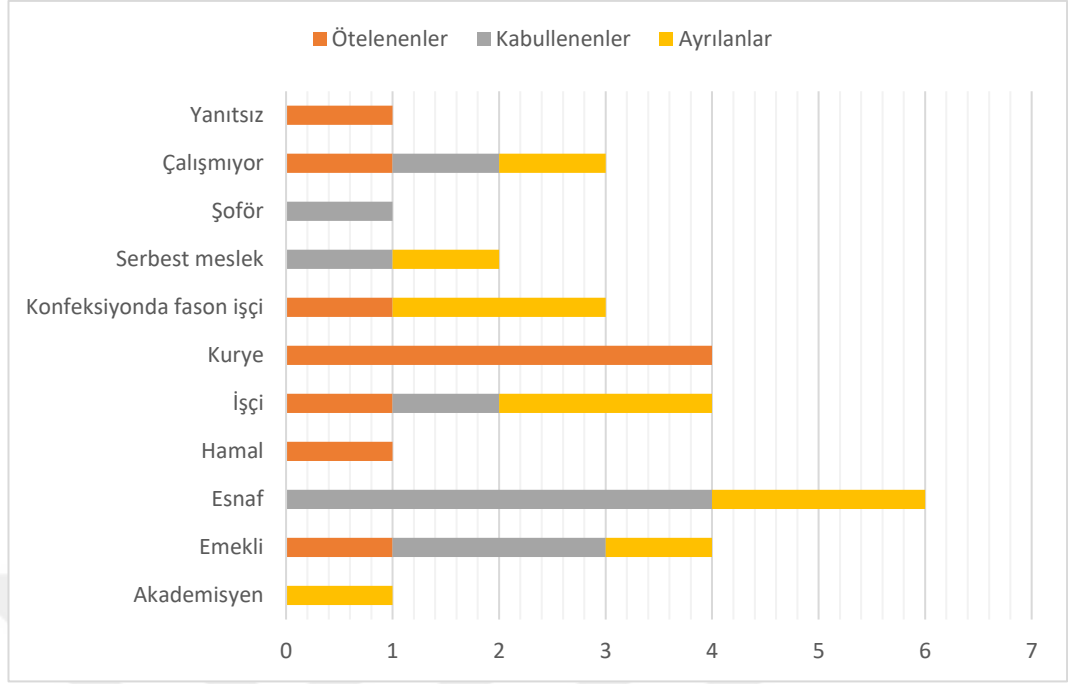
Çalışma Durumu

Hanedeki çalışan kişi sayısına bakıldığında genellikle 1 ya da 2 kişinin aile ekonomisine katkıda bulunduğu görülmektedir. Ö ve K gruplarında çoğu ailede bir kişinin çalıştığı cevapları alınmıştır. Burada en dikkat çekici durumlardan biri de Ö ve A gruplarında birer ailede hiç çalışan olmaması cevabı olmaktadır (Şekil 3.18).

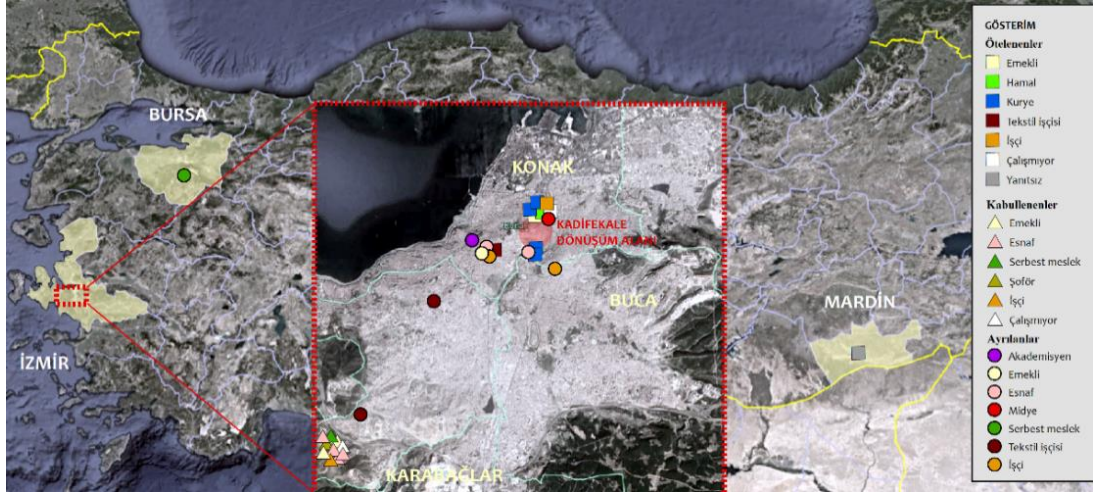
Şekil 3.18 Hanedeki çalışan kişi sayısı

Bu durum aile reislerinin yaptığı işleri gösteren Şekil 3.19 ile karşılaştırıldığında çalışmıyor yanıtı veren iki aile reisinden birinin yaşlılık bir diğerrinin de engelli maaşı aldığı yanıtı elde edilmektedir. Engelli maaşı aldığını belirten kişi ile görüşme yapılırken görüşme sırasında yapılan gözlemler ve görüşme sonrası çevre komşulardan edinilen bilgiler doğrultusunda ailenin geçimini midyecilikle sağladığı bilgisine ulaşılmış, ancak kişinin bunu söylemeyip gizli tutması üzerine tabloda midyecilik olarak yer verilmeyip çalışmıyor olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte serbest meslek olarak yanıtlayan kişilerin aslında işportacılığı kastettiğini ancak bunu serbest meslek olarak belirttikleri yapılan görüşmelerde görülmüştür.

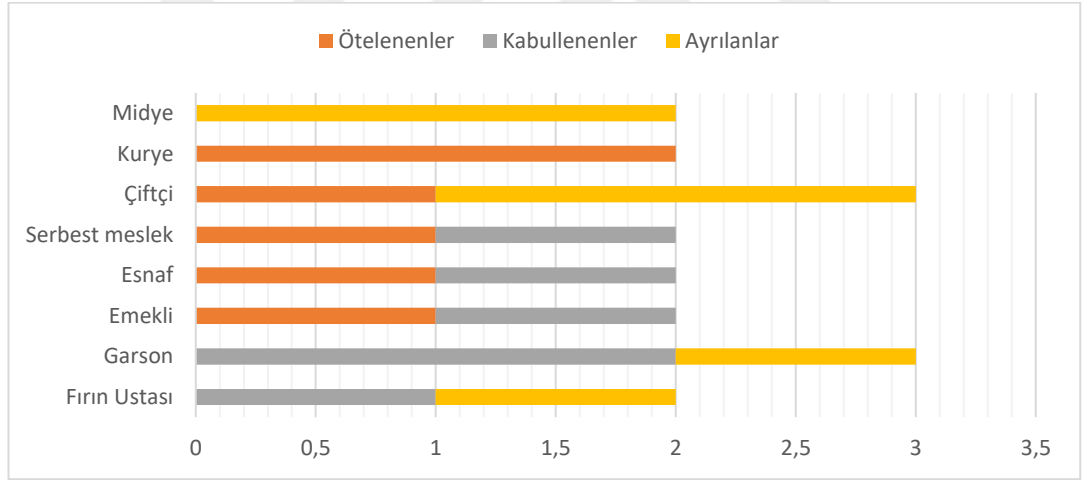
Şekil 3.19 Aile reislerinin işi

Diğer verilere bakıldığında ise Ötelenenler grubunda kurye işiyle uğraşanların sayıca fazla ve sadece bu grupta olduğu görülmektedir. Kurye olarak çalışanların ise Konak ilçesinde bulunan kargo şirketlerinde çalıştıkları ve bu işe birbiri arasında yer alan akrabalık ilişkisi ile girdikleri bilgisine ulaşılmaktadır. Bir diğer dikkat çeken iş ise tekstil sektöründe fason işçi olarak çalışanların olması. Bu kişiler de Konak ilçesi içerisinde bulunan fason üretim alanlarında çalışmakta ve evlerinin bu alanlara yakın olmasını istediklerini belirtmektedir. Kabullenenler olanlar grubunda ise daha çok esnaf cevabı öne çıkarken bunun bir nedeni olarak, görüşme yapılan kişilerin Uzundere Toplu Konutlarının yanında bulunan küçük bir Çarşı ve etrafında dükkânlarının ya da satış yaptıkları stantlarının yer alması olarak saptanmaktadır. Bu kişiler kent merkezi ile ilişkilerini olabildiğince keserek, işlerini bulundukları alanda kurmaya çalışmışlardır.

Şekil 3.20 Aile reislerinin işleri (Mekânsal gösterim)

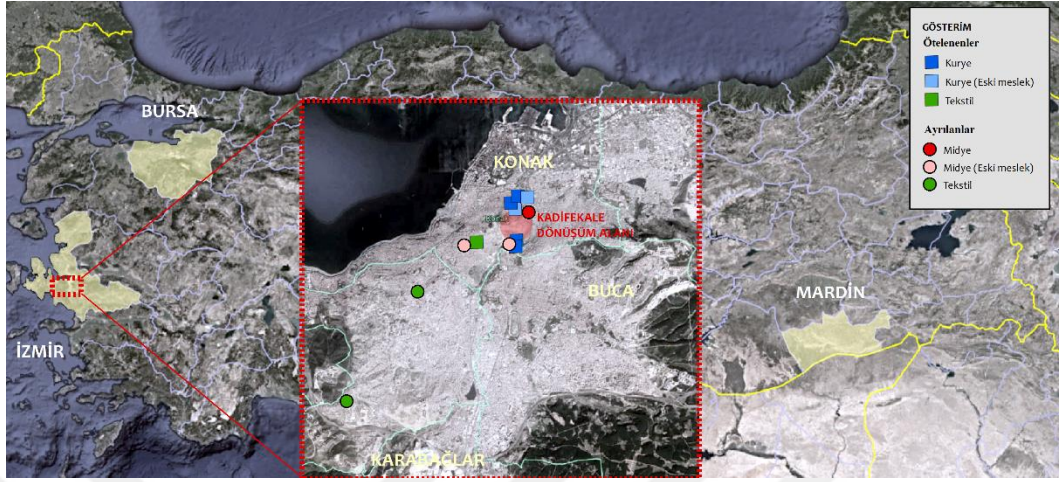
Görüşme yapılan kişilerin meslekleriyle yapmış oldukları işlere bakıldığında zaman, sadece İletişim Fakültesi mezunu olan bir kişinin Akademisyen olarak çalıştığı. Diğer kişilerin ise herhangi bir örgün eğitime sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3.21 Aile reislerinin önceden yaptıkları işler (Yapılan tüm iş değişiklikleri)

Görüşme yapılan kişilerin baba meslekleri sorulduğunda büyük bir çoğunluğunun köyde tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir çiftçi olduğunun cevabını alırken, Ö ve A gruplarında kente gelenlerin bir kısmının tarım ve hayvancılık sonrası çeşitli işlerde çalışmaya başladığı görülmektedir. Bu soruda A grubunda önceden midye işi yaptığı da görülmektedir (Şekil 3.21).

Midyecilik, Kuryelik ve Tekstil (Fason Üretim) İşçiliği:

Şekil 3.22 Midyecilik, kuryelik ve tekstil üretim işçisi dağılımı (Mekânsal gösterim)

Ötelenenler ve Ayrılanlar grubunda görülen bu üç iş grubu aslında alan ve alandaki kişiler için büyük önem taşımaktadır. Alandaki kişilerin göç süreciyle birlikte yer seçim kriterlerini de etkileyen bu üç meslek, Kadifekale'deki kişiler için ekonomik devingenlik kanallarının temel taşlarını oluşturmaktadır.

Midyecilik: Çalışılan alanda midyecilik başlı başına bir iş sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanda görüşme yapılırken midyeciliğin olup olmadığı sorulduğunda Ötelenenler grubundan bir kişi komşusunun evini göstererek “*Bunlar midye yapıyorlar* (Ötelenenler 07)” diyerek, Ayrılanlar grubundan bir kişi ise görüşme yapıldığı sırada markette alışveriş yapan çocukları göstererek “*Bunlar da mesela midye işi yapıyorlardı, babaları vefat etti. Herkes elinden geldiğince bir şey yapıyor. Şu anda nasıl yapıyorlar bilmiyorum. Annesi evde bir şey örüyor galiba. Biz de elimizden geleni yapıyoruz. Bir üst mahallemizde midye yapıyorlar, Çimentepe’de de midye yapıyorlar ama daha kapalı yerlerde yapıyorlar. Ama üst mahallemizde midye yapıyorlar. Çoğu yer bahçede midye yapıyor ama bizim şu anda öyle bir şey yok. Yazın balkonda oturup çayımızı içiyoruz* (Ayrılanlar 01).” Sözleriyle aslında alanda midyeciliğin fazla olmasından bahsetmişlerdir.

Midyecilik işiyle uğraşanların özellikle Mardin’den gelen kişiler olmasından dolayı görüşme yapılırken “-Neden midyecilerin çoğu Mardinli?” sorusuna da yanıt

aranmaya çalışılmıştır. Buna göre görüşme yapılan kişilerden biri 1970-80'lerde belediyede 'Kürt Niyazi' olarak bilinen bir kişinin göçle gelenleri belediye yerleştirdiğini ama 90'larla birlikte gelenlerin böyle bir imkanının olmadığını, bu sebeple bu kişilerin daha enformel sektöre yöneldiklerini söyleyerek durumu özetlerken; Mardinlilerin fazla olmasını *"Mardinliler genelde çok çalışkan insanlardır. Bir de şöyle, dediğim gibi adamlar tarım toplumundan geliyor ve 90'larda gelenlerin %80'i mecburiyetten geldi. Adam ne yapabilir? Fabrikada iş bulması zor, eğitimi yok, tarım ve hayvancılık dışında bir bildiği iş yok. Dolayısıyla ekmeğini taştan çıkaramasa da denizden çıkartıyor. En basiti o. Çünkü deniz, daldığında çıkarmana kimse bir şey demez. Mülkiyeti devlete ait. Artı o midyelerin çıkartılması, temizlenmesi, hazırlanması zor bir süreç, emek isteyen bir şey. Daha sonraki süreçte de o midyelerin satılması da ayrı bir mevzu. Emek isteyen, uğraşı isteyen zor bir süreç olduğu için böyle bir sektöre girmişler. Ve dahası o midye işine girip o midyeleri Kütahya'ya kadar götürüp satan kişileri hatırlıyorum. O yüzden bu sektör Mardinlilerin el attığı ve hüküm sürdükleri ve hatta uzmanlaştıkları bir alan oldu (Ayrılanlar 03)."* sözleri ile açıklamaktadır. Bu durum aslında önceden çiftçilik ya da bir başka değişle tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kişilerin İzmir'e geldikten sonra bu işi kent koşullarına uygun bir halde devam ettirdiği düşüncesini ortaya çıkartmaktadır.

Midyecilikle ilgili yapılan görüşmelerde özellikle iki konu dikkat çekmektedir. Bunlarda biri önceden midyecilik yaptığını *"Eskiden teknem vardı ve midye işi yapmaya başlamıştım. Baktım bu işten para var, ben de burada kaldım. Şu an midyeye devam etmiyorum. Arada yemek istediğimizde, evde yemek için karım midye yapıyor ama bizim için, iş için değil. Satmıyoruz. Midyelerin nasıl ve nereden çıkartıldığını görseniz. Midye normalde yararlı bir şey ama iyi temizlenmesi lazım, temizlenmeyince yenmez."* sözleriyle dile getiren bir kişi alanda hala devam eden midyecilikle ilgili *"Şimdi şöyle söyleyeyim herkes benim gibi konuşamayabiliyor. Herkesin durumu farklı, durumu daha kötü olan biri daha kötü, daha iyi olan biri daha iyi anlatabilir. Bak şurada bir midyeci var, onun kokusundan ne yaz ne kış kapıyı camı açamıyorum. Midye yaptıktan sonra orayı yıkıyorlar ama kanalizasyona kadar yıkamıyorlar. Kapı önü gibi o onun önüne atıyor, o onun önüne atıyor. O kir buraya kadar geliyor*

(Ayrılanlar 01).” cümleleri kurması olmaktadır. Bu da gösteriyor ki ekonomik ve sosyal statüsünde görülen dikey devingenlikle birlikte alanda yaşayan kişiler önceden oldukları koşulları beğenmemeye başlamaktadırlar.

Bir diğeri ise midyecilik sektörüyle ortaya çıkan devingenlik kanalının sadece İzmir il sınırları içerisinde sınırlı kalmaması, midyeciliğin yapıldığı Türkiye’nin diğer kentlerine kadar bu ağın yayılmasıdır. Kentsel dönüşüm sonrası İzmir’den Bursa’ya taşınan Ayrılanlar grubundaki bir kişinin Bursa’daki çevresinde midyecilikle uğraşanların olduğunu söylemesinin yanı sıra, yine aynı gruptan başka bir kişinin *“Biz bazen midye satıyoruz. Çocuklarım satıyor. Zaten Çimentepe, Kale, Kadriye... Bunlar hepsi komple midyeci. Biz burada yapmıyoruz ama çocuklar yazın Bursa’ya gidiyor, orada yapıyor. Bursa’da da bayağı var* (Ayrılanlar 07).” sözleri bu durumu ortaya koymaktadır.

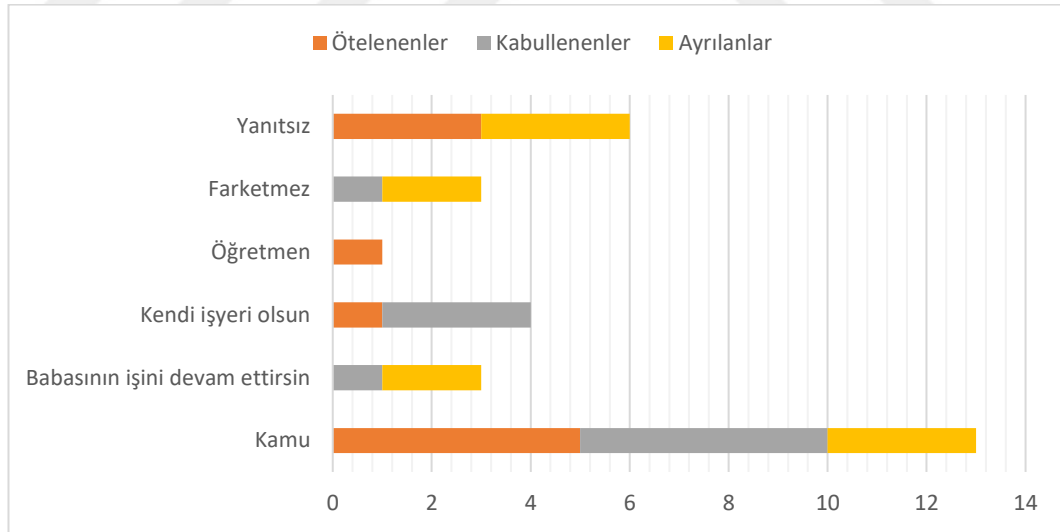
Kuryelik: Ötelenenler grubundaki önemli bir iş kolu olarak karşımıza çıkan ‘kargo şirketlerinde kuryelik’ göçle gelecek olan kişilerin akraba-iş ağı ile başvurdukları bir diğer meslek olmaktadır. Yapılan görüşmelerde Ballıkuyu mahallesinde Ötelenenler grubunun birçoğunun gerek şimdi gerek geçmişte Kuryelik yaptıkları ve bu mesleğin çok zor çalışma koşullarının bulunduğu ve bu nedenle süreç içerisinde iş değişikliği yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu durumu Ötelenenler grubundan bir kişi *“Mesela hepsi memleketten gelmiş. Buraya gelmiş ve kargo işine girmişler. Başka iş bilmiyorlarken geldikçe oraya girmişler. Birbirlerinden duymuşlar* (Ötelenenler 09).” sözleriyle ifade etmektedir. Bahsedilen işin herhangi bir nitelik gerektirmemesinin, İzmir’e göçle gelen ve kente adapte olamamış kişilerin tercih etmesine yol açtığı düşünülmektedir.

Bahsedilen alanda ‘kargo şirketlerinde kurye’ olarak çalışmanın bu denli fazla olmasının, 2020 yılında görülmeye başlanan Covid-19 salgınıyla bir ilgisinin olup olmadığı, bu süreçte işe ilişkin yaklaşımın nasıl olduğu sorulduğunda; bir kişi bu mesleğinin çok uzun yıllardan beri bu alanda görüldüğü ancak pandemi sürecinde kapanan iş yerlerinden dolayı işsiz kalan kişilerin de bu mesleğe yöneldiklerini ve bu süreçte burada çalıştıkları/çalışacaklarını *“Bizimkiler çok şükür işsiz kalmadı. Kargo*

kapanmadı, kargo işine girdiler. Kargocu oldu hepsi. 1 ay çalışıp çıkanlar oldu. Bayağı zor dediler. Ben 1-2 ay kaldım çıktım, Dayanamadım (Ötelenenler 01).” diyerek ifade etmektedir.

Tekstil (Fason Üretim) İşçisi: Bir diğer iş kolu olan tekstil ise hem Ötelenenler hem de Ayrılanlar grubunda görülmektedir. Özellikle kent merkezi (Eşrefpaşa civarı) ve Karabağlar’da üretimin yapıldığı alanlarda görülen bu meslek, kişilerin devingenlik kanallarıyla kurdukları bir başka iş biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılırken *“Tekstil işindeyim şu anda. Bir ara ayakkabı tamirciliği yaptım (Ötelenenler 10).”* diyen bir kişi dönüşüm sonrası yer seçim nedeni olarak işyerine yakın olmanın daha önemli olduğunu söylemedi de bu duruma bir örnek olmaktadır.

Covid-19 sürecinin tekstilde işsizliğe yol açıp açmadığı sorulduğunda ise bir kişiden, *“Tekstilde oldu. Tekstil kapanınca, açılana kadar başka bir iş buldu oraya girdi. Eşimin teyzesinin oğlu da Karşıyaka’da çalışıyordu. O da işini kapattı (Ötelenenler 09).”* yanıtı alınmıştır.

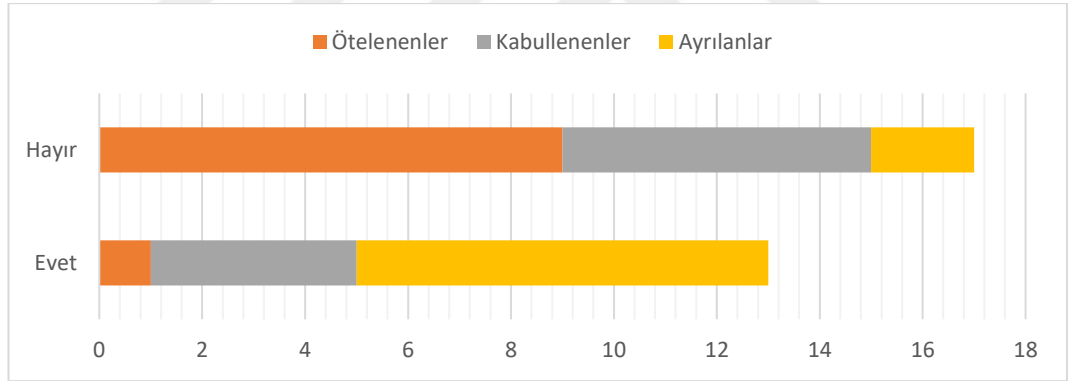
Şekil 3.23 Çocuğu için iş tercihi

Bir üst jenerasyonla karşılaştırıldığında yer değiştirme sonucu mesleki değişim yaşayan katılımcılara, çocuklarının ne iş yapmasını istedikleri sorulduğunda Şekil 3.23'teki sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre katılımcıların çoğu çocuklarının güvenceli bir iş olarak gördükleri kamu sektöründe çalışmasını istediği görülmektedir.

Bu soru cevaplanırken kamu diyen çoğu kişi beraberinde “sigortalı, garanti bir işi olsun” diyerek, sigortalı ve sürekli bir işin kendileri için ne denli önemli olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında lisansüstü mezunu olan bir kişi fark etmez yanıtını kullanırken, ticaretle uğraşanlar daha çok kendi işi olsun ya da benim işimi devam ettirsin yanıtlarını vermişlerdir.

Özel Araç Sahipliliği

Ekonomik durumlarının belirleyicisi olarak özel araç sahipliğine bakıldığında görüşme yapılanların yarısından fazlasının araç sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Ö grubunun çoğunlukla aracının olmadığı, A grubunun ise çoğunlukla özel araç sahibi olduğu görülmektedir. Önceden yaşadıkları alana kıyasla kent merkezine uzak yaşayan K grubundan ise sayılar neredeyse yarı yarıya çıkarken, bu araçların kullanma amaçlarının bir kısmında iş amaçlı olduğu belirtilmiştir.

Şekil 3.24 Özel araç sahipliği

Ev Sahipliliği ve Ödeme Koşulları

Ekonomik durumun bir diğer belirleyicisi olarak ev sahipliğine bakıldığında, görüşme yöntemlerinden biri olarak Kabullenenler ve Ayrılanların ev sahibi olması; Ötelenenlerin ise kiracı ya da gecekondü sahibi olması gerektiği için ev sahipliğinde sadece Ötelenenlerin evlerinin durumları incelenmiştir. Buna göre Ö grubunda 5 kişinin kiracı, 5 kişinin ise yapı ruhsatı olmayan evlerde oturduğu tespit edilmiştir. Ekonomik olarak diğer gruplardan daha düşük gelirli olan bu kişiler, Kadifekale'deki

konutlaşma sistemine kentsel dönüşüm sonrasında da ekonomileri ölçüsünde devam etmişlerdir.

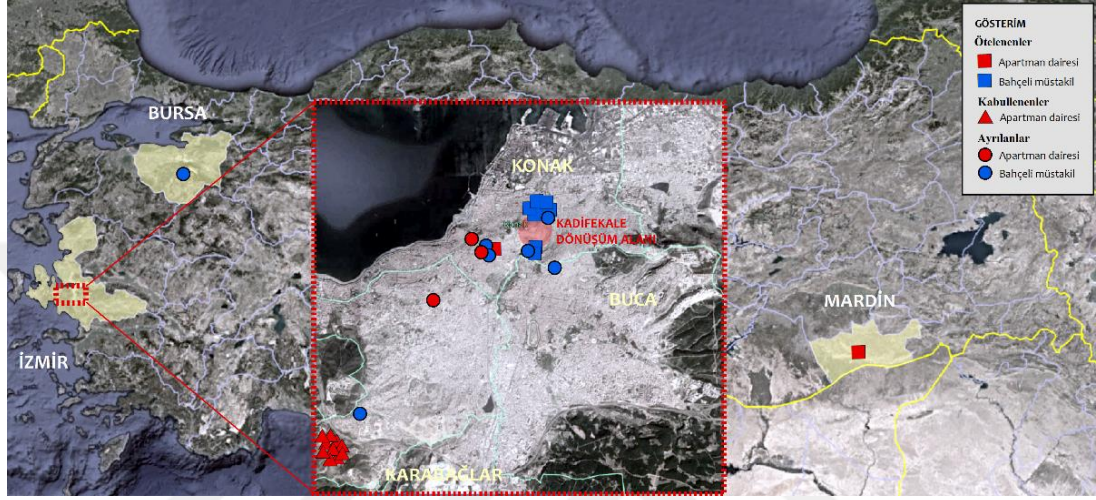
Ev sahibi olanların konut satın alma, kiracıların ise kira ödeme koşullarına bakıldığında ise; toplu konut alanına gidenlerin ‘mortgage’ ödeme sistemiyle 6 ayda bir enflasyonla paralel güncellenen tutarı kira öder gibi taksitle ödedikleri bir sistemle ev sahibi oldukları yapılan görüşmelerde anlaşılmaktadır. Bu kişilerden bazıları ekonomik olarak yetersiz oldukları için kredi çekerek ödemenin bir kısmını bu yolla yapmışlardır. Ayrılanlarla görüşüldüğünde kamulaştırma ücretinin yanı sıra kredi ya da tanıdıklardan alınan paralarla ev sahibi olduklarını belirtmişlerdir. K ve A gruplarının birçoğu kamulaştırma ücretlerinin yetersizliğinden şikâyet ederken, K grubundakiler çoğunlukla “*Verilen paralarla başka yerde ev alınamıyordu, ancak burada ev sahibi olabiliyorduk.*” cümlesi ile durumlarını ifade etmeye çalışmıştır.

Ötelenenlerin ödeme koşulları sorulduğunda 350-700 TL arasında kira ödediklerini belirtirken, özellikle Ballıkuyu Mahallesinde görüşülen bir kişi “*Burada merdiven olduğu için kiralar 300-500 civarında daha çok* (Ötelenenler 02).” diyerek kira ücretlerini açıklamaya çalışmıştır. Bununla birlikte “*Artık buralarda da kiralar arttı.*” diyen bazı kişiler, Suriyelilerin mahallelerinde yer seçmelerinden dolayı ev sahiplerinin özellikle yeni tutulacak evlerde kiraları yükseltmeye başladığını ve mahallede uygun fiyatlı kiralık ev bulmanın güçleştiğini belirtmişlerdir. Oğlunu evlendirmeyi düşünen bir kişi “*Oğlum için burada ev arıyoruz ama uygun fiyatlı bir tane ev yok* (Ötelenen 01).” cümlesiyle Suriyelilerin mahallede ev sıkıntısına yol açtığını belirtmiştir.

Yaşadıkları ve Yaşamak İstedikleri Konut Biçimi

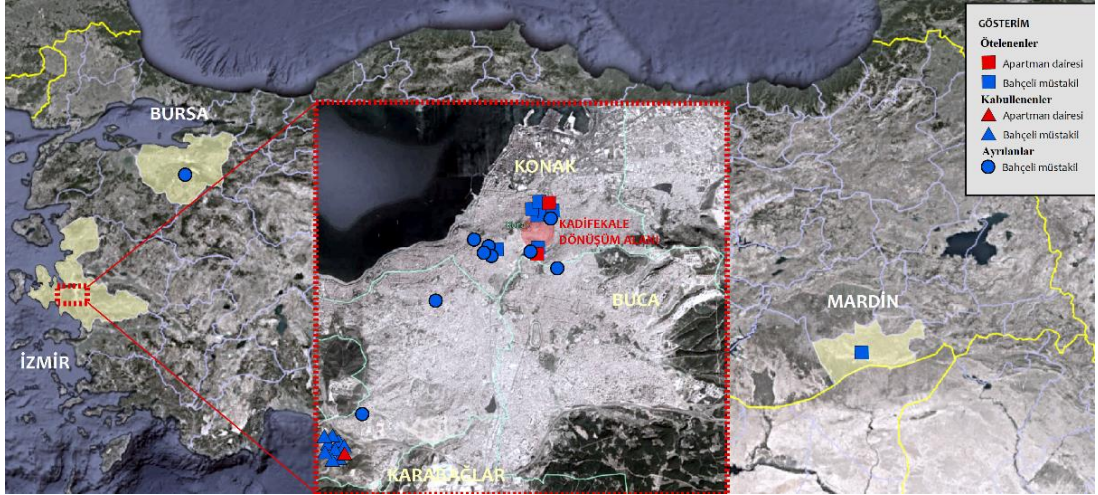
Yaşadıkları konut türlerine bakıldığında Kabullenenlerin tamamının ‘apartman dairesi’nde yaşadığı görülürken, Ötelenenler ve Ayrılanların yoğunluklu olarak ‘bahçeli müstakil ev’de yaşadıkları görülmektedir. Bu da seçme imkanları olduğu zaman yine müstakil bir evde yaşamayı isteyecekleri düşüncesini ortaya çıkartmaktadır. Bu düşüncenin doğruluğunun tespiti için kişilerin yaşamak istedikleri

konut türleri incelendiğinde ise; Ötelenenlerden 8 kişi, Kabullenenlerden 9 kişi ve Ayrılanlardan 10 kişi bahçeli müstakil bir evde yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Bu da gösteriyor ki şu an Toplu Konutlarda yaşayan kişiler dahil olmak üzere görüşülen ailelerin çoğunluğu müstakil ev yaşamını benimsemiş ve imkanları olması koşullunda bunu devam ettirmek istiyorlar.

Şekil 3.25 Yaşadıkları konut biçimi (Mekânsal gösterim)

Görüşülen kişiler arasında İzmir'in farklı bir yerinde ev sahibi olan bir kişi "TOKİ'ye gitmek istememizin birinci nedeni evin tek katlı bir apartman dairesi olması. Çünkü bizim aile yapımız tek katlı apartman dairesine uygun değildi, dedem ve teyzem bizimle birlikte yaşıyordu. Bir de komşularla yaşamak çok zor, güvenlik problemi çok zor. Komşulardan kimse tanınmıyor. Artık öyle evler yapıyorlar ki, alt komşunun sesini duyuyorsun. Özel hayat, mahremiyet kalmıyor apartmanlarda. Bahçe olması kendi başınıza yaşamanız, özerk yaşamanız güzel bir şey (Ayrılanlar 05)." cümleleriyle durumu anlatırken, toplu konutlarda yaşayan bir diğer kişi "Valla ben müstakil isterim. Yaşasın özgürlük! Ne yaparsan kendine yapıyorsun. Bir çivi çakıyorsun alt komşu şikâyete geliyor (Kabullenenler 01)." sözleriyle istenilen konut türünün neden müstakil olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bunlarla birlikte her ne kadar söylenmese de midyecilik ya da fason üretim gibi işlerle uğraşan kişilerin evlerinin bahçesini ya da bodrumunu bu işler için kullanması da müstakil ev isteme nedenlerinden biri olmaktadır.

Şekil 3.26 Yaşamak istedikleri konut biçimi (Mekânsal gösterim)

Konutta Barınma Dışı Amaçla Kullanılan Yerler

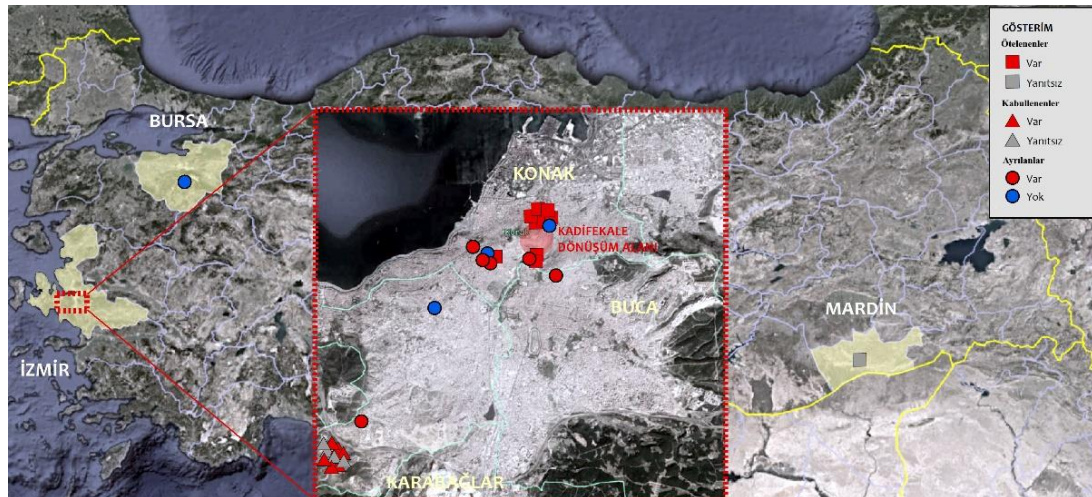
Bunun yanında evde çeşitli amaçlarla kullandıkları spesifik alanların olup olmadığı sorulduğunda; Kabullenenlerden kimse sosyalleşmek için evin herhangi bir yerini kullanmadığını belirtirken, kişilerin daha çok buluşma noktası olarak sokakta bulunan park ya da bankları tercih ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte görüşme sırasında arkadaşları gelen bir kişi, görüşme bittikten sonra “Biz şimdi buradan Kadifekale’ye gidecez ki, orada arkadaşlarımızı görelim. Biraz oturup sohbet edelim (Kabullenenler 02).” diyerek aslında sosyalleşmek için hala eski mahalle kültürlerine geri döndüklerini ifade etmiştir. Bir başka kişi ise, “Orada insanlar yan yanaydı, iç içeydi. Birbirimizi görüyorduk. Belki şimdi binalar daha güzel oldu ama şimdi de başka sorunlar var (Kabullenenler 03).” diyerek durumu farklı cümlelerle anlatmıştır. Bu konuyla ilgili Ayrılanlar grubundan bir kişi de “Uzundere’den daha yakın bir yer önerilebilirdi. Adam diyor ki memnun değilim ben ama ne yapabilir. Evinizi bize verin deseler, size iki ev veriyoruz deseler ben kabul etmem. Uzundere çok uzakta, kim gitmek ister ki oraya. Bozyaka’yı geçtikten sonra dağlık yerler geliyor, orada. Dolmuş var oradan gelen. Şöyle söyliyim size Uzundere-Kadifekale minibüsü var. Uzundere’den kalkıyor, Kadifekale’ye kadar geliyor. Gerçekten çok uzak mesafe ama insanlar kopamıyor ve ne zaman görseniz de tıklım tıklım. İnsanlar dayanamıyor ordan buraya geliyor, buradan oraya gidiyor (Ayrılanlar 01).” ifadeleriyle Uzundere

Toplu Konutları'ndan insanların eşi ve dostuyla sosyalleşmek için Kadifekale çevresine sık sık geldiğini dile getirmiştir.

Ötelenenler grubuna bakıldığında ise büyük bir çoğunluğunun kapı önünü sohbet etme/sosyalleşme mekânı olarak kullandıklarının yanıtı alınmış; yine Ötelenenler gibi müstakil bahçeli evde yaşayanların yoğun olduğu Ayrılanlar grubunda ise sosyalleşmek için balkon, teras ya da kapı önü gibi yerlerin kullanılmadığı, bu durumun eskide kaldığı görüşleri bildirilmiştir. Ayrılanlar grubunda bu konuyu açıklamak isteyen bir kişi *“Bura eskisi gibi değil, eski mahallemizdeki gibi herkes birbirini tanımıyor. Orada herkes ya akrabaydı ya akraba sayılırdı. Burada çok çeşitli insanlar var ve herkes birbirini tanımadığı için korkuyor. Kadifekale’de yengeniz var, amcanız var... Ama başka bir yere gittiğinizde herkes yabancı. TOKİ ne durumda bilmiyorum ama bizim için o eski günler geçmişte kaldı (Ayrılanlar 08).”* cümlelerini kullanmıştır. Tüm bunlar ışığında toplumun mekânı oluşturmasının yanı sıra, mekânın da toplum ilişkilerini şekillendirdiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Evde ya da Mahallede Altyapı Eksikliği

Ev ve mahalledeki altyapı eksiklikleri sorulduğunda her üç alanda da doğalgaz eksikliğinden bahsedilirken, Ötelenenlerin yoğunlukta olduğu 19 Mayıs ve Ballıkuyu mahalleleri için kanalizasyonun tıkanması başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplu konutlarda yaşayan ve doğalgaz eksikliğinden bahseden bir kişi *“Doğalgaz buraya 15 sene daha gelmez. Binalar değişti ama insan aynı insan, doğalgaz buraya gelirse binalar havaya uçar (Kabullenenler 05).”* diyerek alanda yaşayan kişilerin çok bilinçli olmadığını dile getirmektedir.

Mahalledeki altyapı eksikliğine bakıldığı zaman Ötelenenler grubu ile Ayrılanlar grubundan bazı kişiler aynı mahallede yaşamalarına rağmen, Ö grubundakiler altyapı eksikliği var derken, A grubundakiler altyapı eksikliğine yok yanıtını vermektedirler. Bu da gösteriyor ki, iki grup arasında mahalle koşulları aynı olsa dahi kişilerin mahalleyi benimseme ya da bulundukları alandan memnun olma durumları farklılaşmaktadır.

Kent Merkezine Gitme Sıklığı ve Nedeni

Kent merkezine gitme sıklıkları sorulduğunda Ötelenenler ve Ayrılanların büyük bir kısmından “Zaten merkezdeyiz.” yanıtı alınmıştır. Konak merkez ve Alsancak olarak tanımlanan alanı kullanma sıklıkları sorulduğunda ise Ötelenenlerin büyük bir kısmı iş ve okul için her gün kent merkezini kullandıklarını belirtmişlerdir. Bazı zamanlarda yürüyerek de işe/okula gittiklerini belirten Ö grubu, bunun ekonomik olarak da katkısının olduğunu dile getirmektedir.

Kabullenenler kent merkezini Kadifekale ve çevresi olarak algılayarak, Ayrılanlarla benzer bir yanıt olarak çoğunlukla gezmek ve sosyalleşmek amacıyla gittiklerini dile getirmişlerdir. Alışveriş ihtiyaçlarını çoğunlukla Gaziemir taraflarında karşıladıklarını söyleyen K grubunun yarısına yakını, sosyalleşmek için iki günde bir gibi bir sıklıkla Kadifekale ya da civarına gittiklerini belirtmişlerdir.

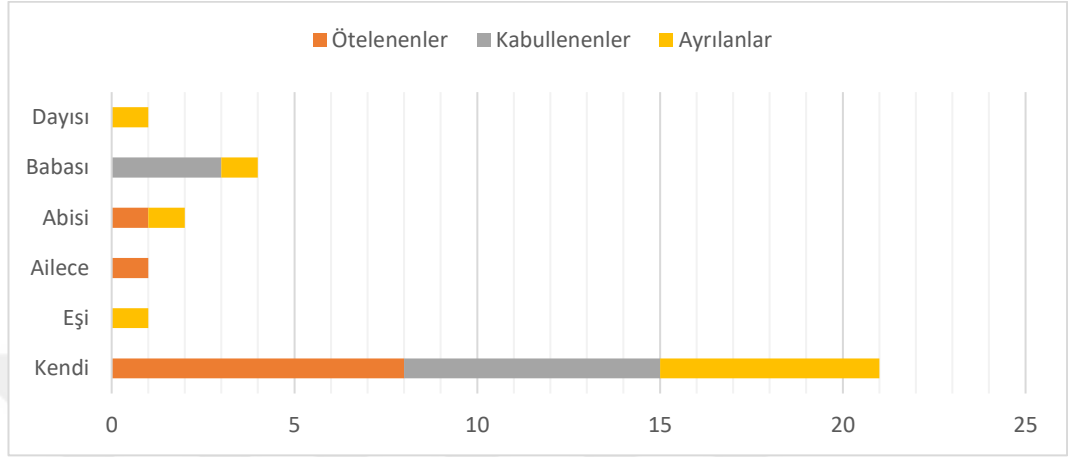
3.1.3 İzmir’e Göç Süreci

Çalışma konusu için diğer bir önemli konu olan göç süreci, çeşitli sorularla sadece görüşme yapılan kişilerin değil, İzmir’e ilk gelen kişinin göç hareketlerini incelemeye çalışmaktadır.

İzmir’e İlk Kim Geldi?

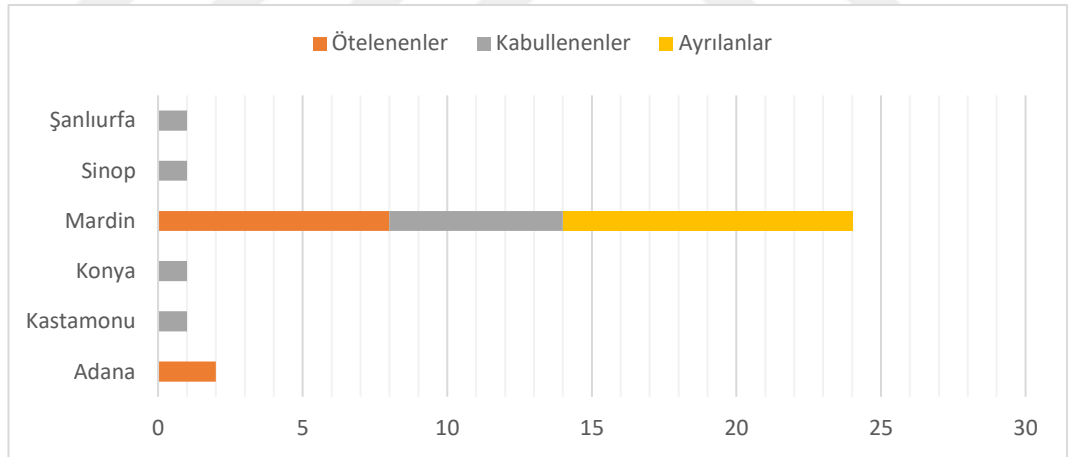
Görüşme yapılan kişilere İzmir’e ilk kimin geldiği sorulduğunda ise; kendi, eşi ve ailece yanıtlarının yanında abi, baba ve dayı gibi akrabaların da göç sürecinde

belirleyici oldukları görülmüştür. Buna göre en fazla kişilerin kendilerinin ilk olarak göç ettikleri, bunun sonrasında ise babasının geldiğinin yanıtı alınmış, ilk olarak babası gelenlerin birçoğunun İzmir doğumlu olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 3.29 İzmir'e ilk göçle gelen kişi

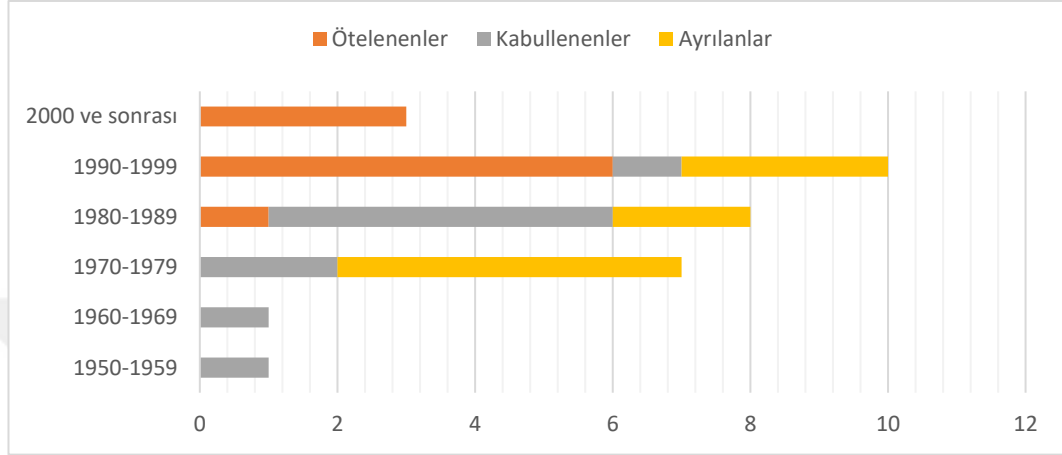
İzmir'e Ne Zaman ve Nereden Göç Edildi?

Şekil 3.30 İzmir'e göç edilen yer

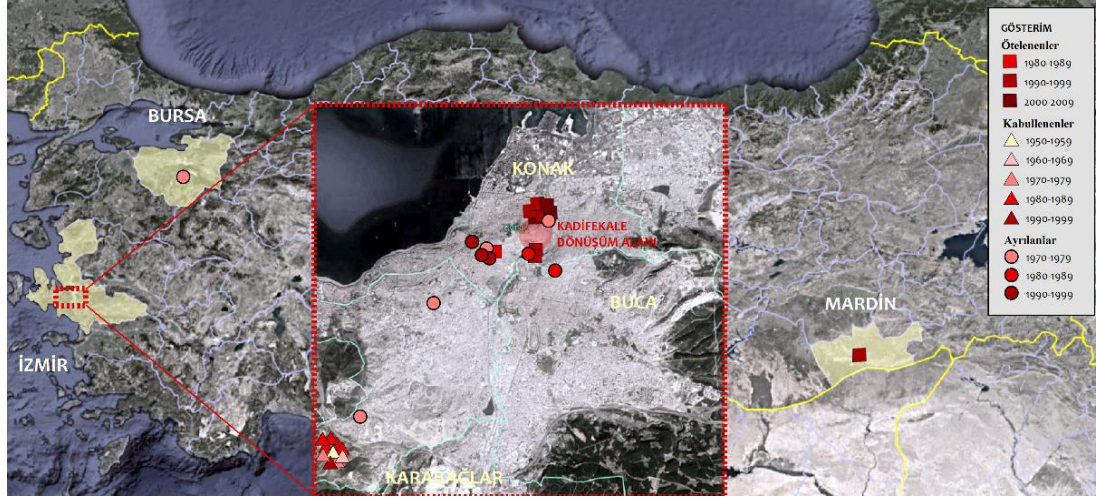
Şekil 3.30'da görüldüğü üzere ilk olarak İzmir'e nereden geldiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda Mardin ilinden gelenlerin oranının diğerlerine göre oldukça fazla olduğu görülmüştür. *“Semtte sadece Mardinliler yoktu, bir kısım Konyalılar vardı, biraz göçmenler vardı. 1950/60’lar Yugoslavya’dan getirilen muhacirler vardı. Ama onlar Kalede yaşadılar ama süreç içerisinde ekonomilerini iyileştirdikçe İzmir’in farklı yerlerine yerleşmişler. Yoksul*

diyebileceğimiz kesimler kalmış o zamandan. Kısmen Konyalılar, tek tük Diyarbakır'lı gibi kentlerden vardı. Ama bu hemşerilik bağları söz konusu olduğu için emin olmamakla birlikte %70-75 oranında bir Mardinli oranı vardı (Ayrılanlar 08).” diyen bir kişi durumu bu şekilde açıklamaktadır.

Şekil 3.31 İzmir'e göç etme yılı

Şekil 3.31'de gösterildiği gibi İzmir'e ilk gelen kişilerin ne zaman geldiğine bakıldığında Ötelenenlerin 1980'li yıllardan günümüze kadar geldiği, tüm bunlar arasında en fazla 1990'lı yıllarda zorunlu göçlerle birlikte İzmir'de yer seçmeye başladığı tespit edilmektedir. Kabullenenler ve Ayrılanların, Ötelenenler grubundan daha önce İzmir'e gelmeye başladığı ve onlardan önce kent devingenlik kanallarında kendilerine yer bulduğu görülmektedir. 1990'lı yıllarda zorunlu göçle Mardin'den gelen ve Ayrılanlar grubunda bulunan bir kişi süreci şu sözlerle anlatmaktadır; *“Ki bizden önce 70'li yıllarda gelenler var. Tamamen asimilasyon denilecek şeyler yaşamışlar onlar. Benim o zamanlardan gelen kuzenlerim var ve Kürtçe dahi bilmiyorlar. 90'lar göç dalgasından sonra bizim gibi gelen insanların etkisiyle kimlik, kültür, din durumuyla yüzleşmek zorunda kaldılar. Hatta 90'lı yıllarda gelip oraya yerleşenler 70'lerden gelenler tarafından istenmedi. Mesela aynı köyden gelmişler ama bizden 15-20 yıl önce gelmişler ama biz geldiğimizde 'bunlar geldi burayı bozdular' tavrı sergilemişler. Onların üst jenerasyonu çok küçük bir popülasyon olarak gelmişler ve Konyalılarla aynı muameleye uğramış. Ama onlar da 90'larda gelenlere karşı tepkiliydi (Ayrılanlar 05).”*

Şekil 3.32 İzmir'e göç etme yılı (Mekânsal gösterim)

İzmir'e gelenlerin geldikleri yerlerin zaman çizelgesine bakıldığında, 1970'lerden itibaren başlayan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelenlerin çoğunlukla 1990 sonrası; Kastamonu, Konya, Sinop'tan gelenlerin ise 1960-1980 yılları arasında olduğu görülmektedir. Adana kentinden gelen kişilerin ise önce Mardin'den Adana'ya, sonra Adana'dan 2000'li yıllarda İzmir'e geldiği bilgisi görüşmeler içerisinde elde edilmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Her gruptan göçle gelenlerin geldikleri yerlerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Ötelenenler		Kabullenenler					Ayrılanlar
	Adana	Mardin	Kastamonu	Konya	Mardin	Sinop	Şanlıurfa	Mardin
1950-1959			1					
1960-1969						1		
1970-1979				1	1			5
1980-1989		1			5			2
1990-1999		6					1	3
2000 ve sonrası	2	1						

Aidiyet

Bunun anlaşılması için kişilerle yapılan görüşmelerde kendilerini nereli olarak gördüklerinin yanıtı alınmaya çalışılmıştır. Buna göre Ötelenenlerden bir kısmı kendini Kadifekaleli olarak tanımlarken hem bu grupta hem de Kabullenenler grubundakiler yoğunlukla memleketlerine ait hissettiklerini dile getirmişlerdir. Ayrılanlar grubundaki kişilerin tamamı ise memleketlerini söylemişlerdir.

Yapılan görüşmelerde kişilerin hala kendi memleketlerinin kültürlerini devam ettirdikleri gözlenmiştir. Örneğin Ayrılanlar grubundaki bir market sahibiyle görüşme yapılırken, görüşme sırasında gelen kişilerin ‘*kaçak çay, Mardin bulguru*’ gibi terimler kullanarak alışveriş yapması da bunun bir göstergesi olmaktadır.

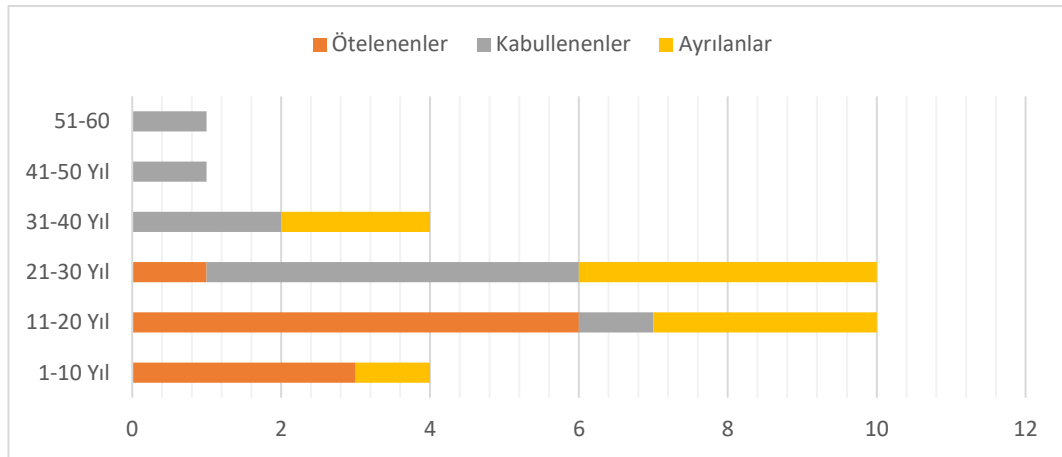
Aidiyet olgusunun bir diğer göstergesi ise, nerenin kültürünü yaşıyorsunuz sorusuna verilen bir cevap olarak “*Burası küçük Mardin (Ötelenen 01).*” diyen Ö grubundaki bir kişi, aslında bulundukları mekanla ve İzmir’le özdeşleşmek yerine geldikleri yer olan memleketlerini İzmir’de oluşturduklarını ve bunu benimsediklerini belirtmektedir.

3.1.4 Göç Sonrası Devingenlik ve Devingenlik Kanalları

İzmir’e göçle gelen kişilerin Kadifekale’de yaşama süreçlerini anlamak için orada neden yer seçtikleri, kaç yıl yaşadıkları ve ne zaman taşındıkları incelenmiştir.

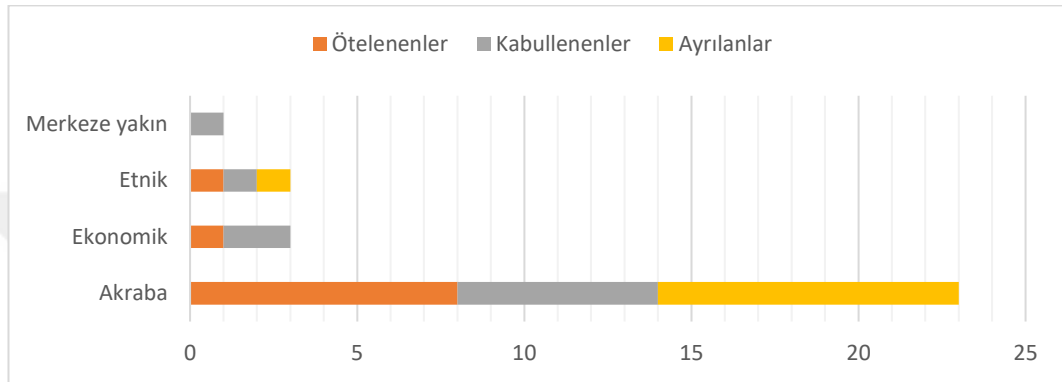
Kadifekale’de Yaşama Süreci

Yaşama sürelerine bakıldığında Ötelenenlerin yoğunluklu olarak 20 yıl ve daha az süreyle Kadifekale’de yaşadıkları, bunun aksine İzmir’e göç sürecinde olduğu gibi Kabullenenler çok daha eskilerden beri Kadifekale’de yer seçtiği görülmektedir.

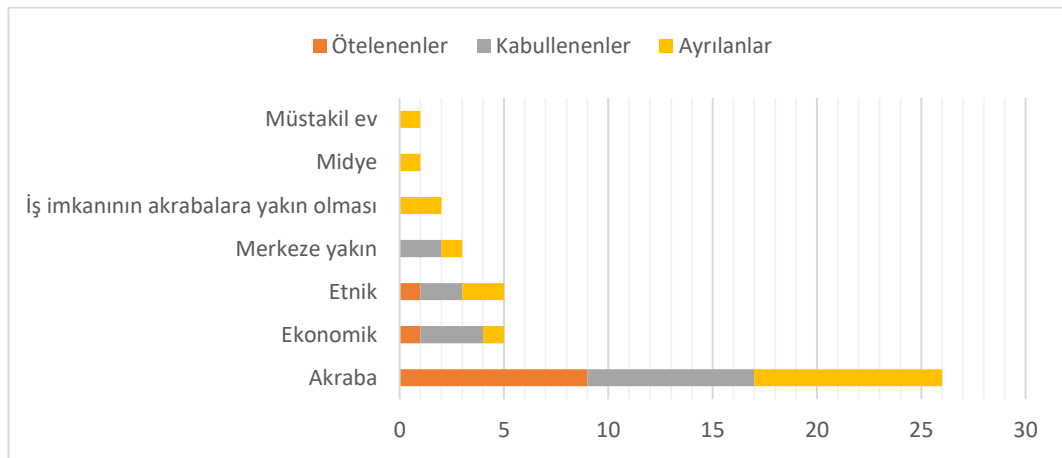
Şekil 3.33 Görüşme yapılan kişilerin Kadifekale’de yaşama süreleri

Kadifekale’yi Seçme Nedeni: Gelen kişilerin Kadifekale’yi seçme nedenleri incelendiğinde görüşmelerde ilk olarak belirtilen neden ile konuşma içerisinde geçen bütün nedenler ayrı ayrı incelenmiştir. İlk akla gelen gerekçenin belirleyici olduğu düşüncesiyle bu yöntem izlenmiştir. Buna göre ilk söylenen konularda ‘Akraba, Ekonomik nedenler, Etnik benzerlik ve merkeze yakınlık’ konuları en belirleyici konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

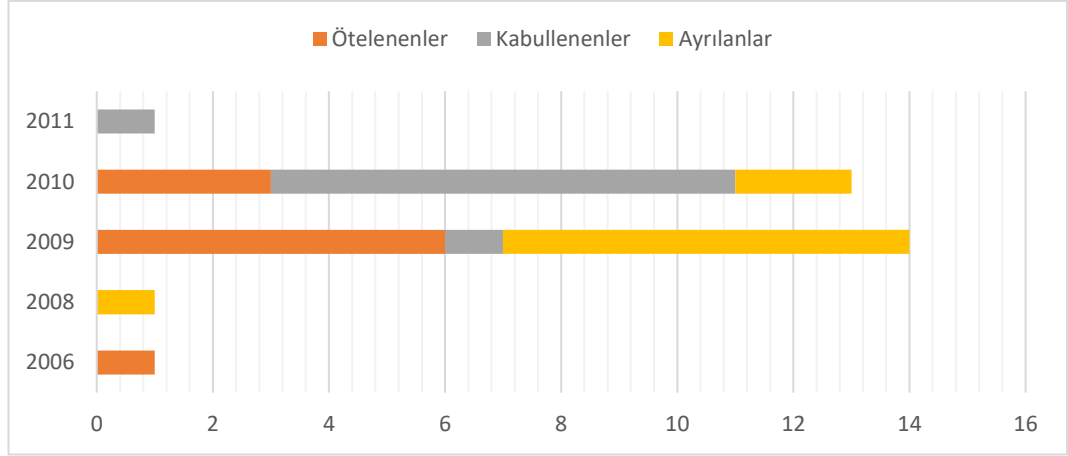

Şekil 3.34 Kadifekale’yi seçme nedenleri (İlk söylenenler)

İlk söylenen dört konu başlıklarından en fazla öne çıkan ‘Akraba’ gerekçesi olmaktadır. Yapılan görüşmelerde sıklıkla söylenen bu kavram, Kadifekale’ye yerleşme dönemlerinde akraba ilişkilerinin baskın olduğunu göstermektedir. Türkiye kentleşme dönemi göç hareketlerinde 1950-1980 yılları arasında kentlerde yer seçimini şekillendirici bir unsur olan akraba ve hemşerilik ilişkileri, bu alanda da mekânsal devingenlikte belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 3.34).

Şekil 3.35 Kadifekale’yi seçme nedenleri

Şekil 3.37 Kadifekale'den taşındıkları yıl

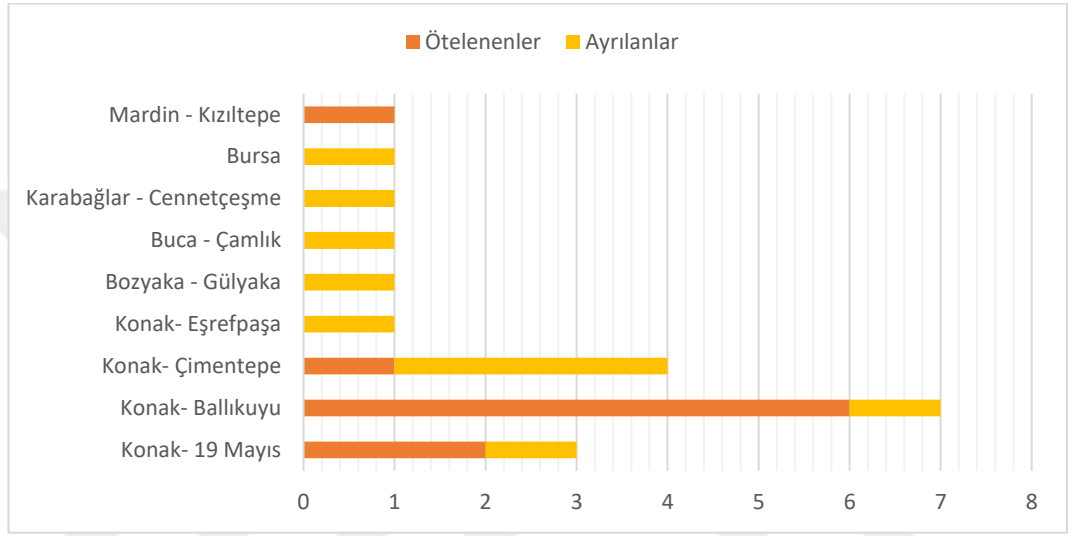
Kentsel Dönüşüm Sonrasında Yer Seçim Süreçleri

Devingenlik ve devingenlik kanallarının anlaşılabilmesi için önemli adımlardan biri olan halihazırda evlerinin nerelerde olduğunun tespiti, burayı seçme nedenleri ve imkanları olduğu durumlarda başka bir yerde yaşamak isteyip istemedikleri yapılan görüşmelerle anlaşılmaya çalışılmıştır.

Şimdi Yaşadıkları Yer ve Buraya Nereden Geldikleri: Öncelikle görüşme yapılan kişilerin halihazırda evlerinin nerede olduğunun tespiti, kentsel dönüşüm sonrasında müdahaleye maruz kalan kişilerin nerelere yönlendiğinin bir göstergesi olmaktadır. Kabullenenlerin hepsi Yaşar Kemal Mahallesi'nde bulunan Uzundere Toplu Konutları'nda yaşadıkları için şekilde gösterilmemiştir. Diğer iki grupta yaşanan yerlere bakıldığında; Ötelenenler grubundaki kişilerin bir kişi hariç tamamının Kadifekale'nin çevresinde yer alan 19 Mayıs, Çimentepe ve Ballıkuyu mahallelerinde yer seçtiği görülmektedir. Bu mahalleler konum itibarıyla dönüşüm müdahalesine uğrayan alana yakın olmasının yanı sıra gerek mekânsal doku, gerek mahalle kültürü, gerekse de ekonomik olarak Kadifekale'yle benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Ötelenenlerden birinin memleketi olan Mardin-Kızıltepe'ye geri döndüğü de görülmektedir.

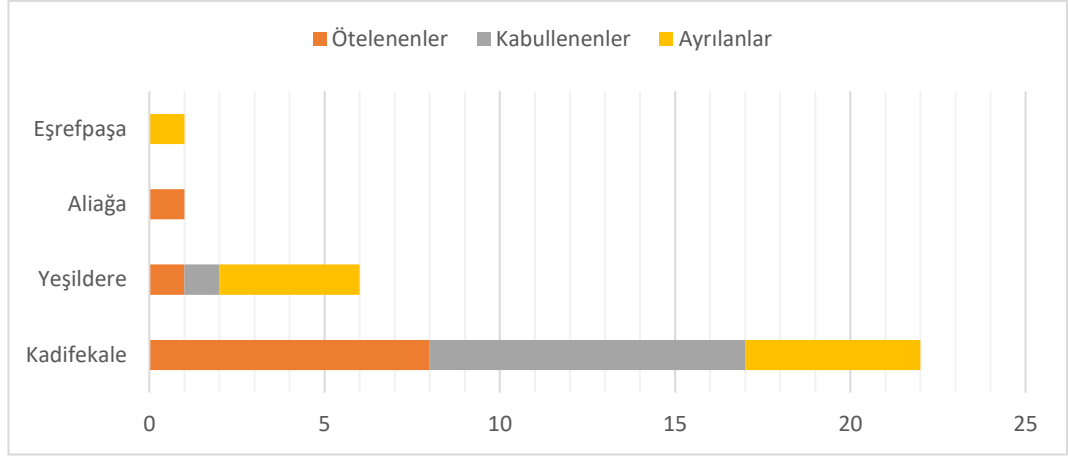
Ayrılanlar grubunda ise konu olan yer seçim skalasının daha da genişlediği, Bozyaka, Buca, Karabağlar ilçelerinde yer seçildiği görülmektedir. Tüm bu yerlerin

yanında Kadifekale'nin yakınlarında olan ve Ötelenenlerin bir kısmının da yer seçmiş olduğu Çimentepe mahallesinin yoğunluklu olarak tercih edildiği görülmektedir. Bir kişinin ise Bursa'ya taşındığı ve orada yaşamaya başladığı görülmektedir. Gerek bu kişi gerek Mardin'e giden diğer bir kişi gösteriyor ki; kentsel dönüşüm müdahalesi sadece ilçe ya da kent ölçeğinde devingenlik hareketlerine yol açmamakta, ülke genelinde bir hareketlilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 3.38).

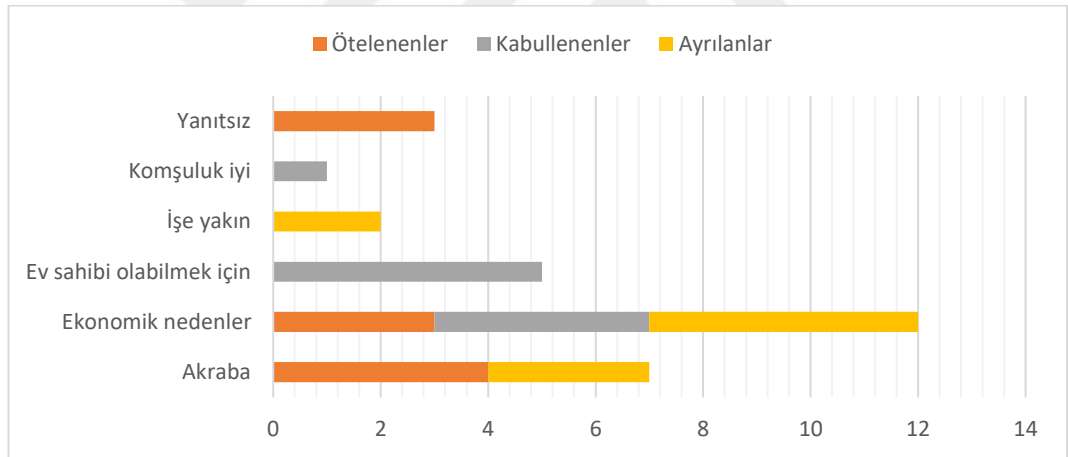
Şekil 3.38 Halihazırda yaşadıkları yer

Bu kişilerin dönüşüm uygulaması sonrası direkt buraya taşınıp taşınmadığı, başka yerlerden geldiyse nerelerden geldiğine bakıldığında; Aliğa ve Eşrefpaşa'dan gelen kişilerin kentsel dönüşüm müdahalesi sonrası bu alanlara gittikleri, belli bir süreç sonra şimdiki konutlarına taşındıkları anlaşılmaktadır (Şekil 3.39). Geri kalanlar ise kentsel dönüşüm sonrası bu konutlara yerleşmiş ve o zamandan beri burada yaşamaktadırlar. Kadifekale'den sonra ikinci yer değiştirmesi olanlardan ve Ötelenenler grubundan biri, işe yakın olmak için Aliğa'ya taşındıklarını ama sonra işsiz kaldığı için ucuz evlerin bulunduğu, alıştıkları bu çevreye geri dönmek istediğini belirtmiştir.

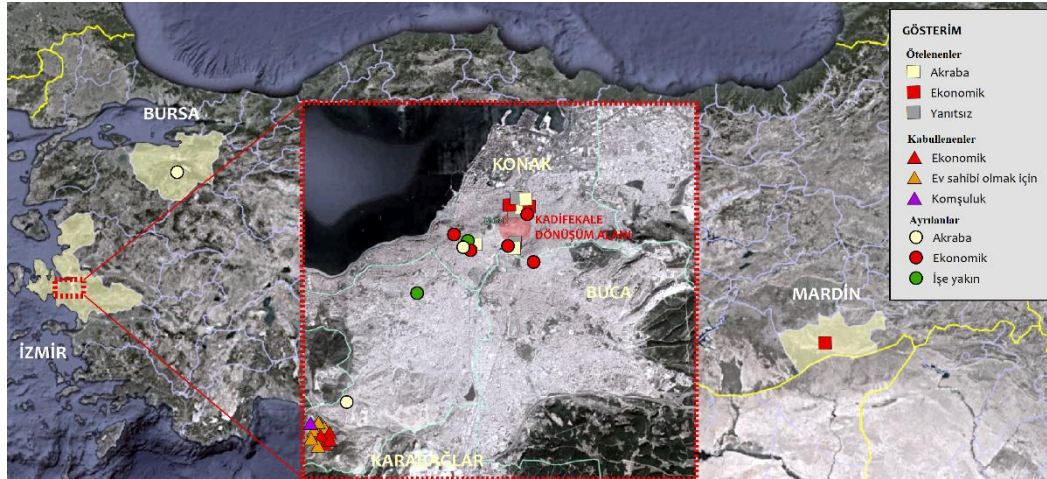
Şekil 3.39 Halihazırda yaşadıkları yere nereden geldikleri

Yaşadıkları Yeri Seçme Nedenleri: Kadifekale’yi seçme nedeninde olduğu gibi yaşadıkları konutun bulunduğu mahalleyi seçme nedenleri de incelenirken ilk söylenenler ile konuşma içerisinde söylenenlerin hepsi ayrı ayrı incelenmiştir.

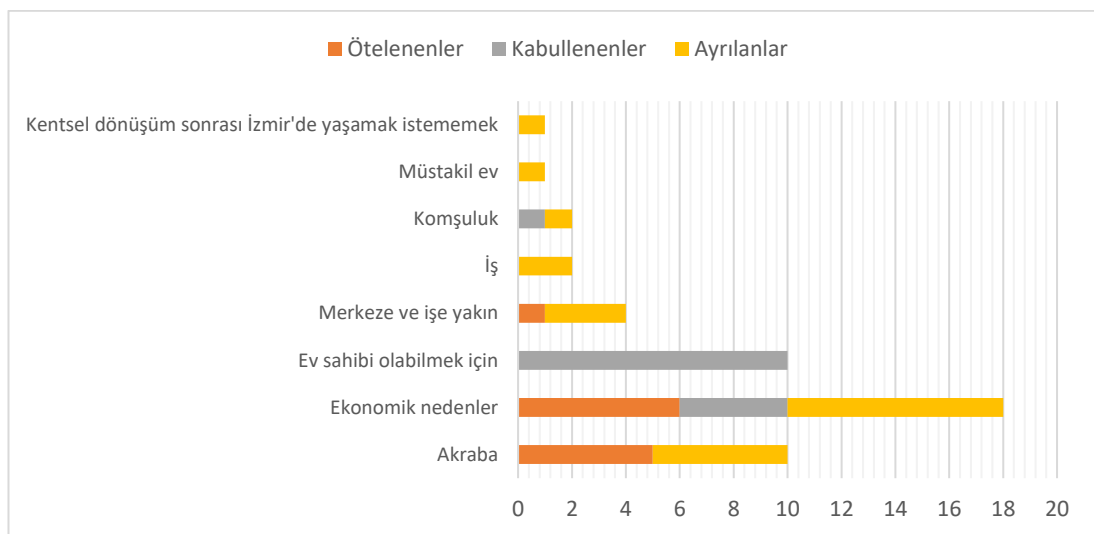
Şekil 3.40 Yaşadıkları yeri seçme nedeni (İlk söylenenler)

Şekil 3.40’a bakıldığında; Kabullenenler grubunda yanıtların çoğunlukla ekonomik nedenler ya da ev sahibi olabilmek için olduğu dikkat çekmektedir. Bunun nedeni olarak, verilen parayla başka bir yerden ev alamayacakları için, o koşullarda bir tek buradan ev sahibi olabileceği yanıtı alınmaktadır. Ötelenenlerde akraba ve sonrasında ekonomik nedenler yer alırken; Ayrılanlarda ekonomik nedenler daha baskın olarak görülmektedir.

Şekil 3.41 Yaşadıkları yeri seçme nedeni (İlk söylenenler-Mekânsal gösterim)

İlk söylenenlerin yanında konuşma içerisinde söylenen diğer gerekçelerin hepsi birlikte ele alındığında, kentsel dönüşüm sonrası o parayla başka ev alınamayacağı düşüncesiyle TOKİ'ye gidenler yani Kabullenenler (K) için ekonomik nedenler ve ev sahibi olabilmek için yanıtları öne çıkmaktadır. Ekonomik nedenler ve akrabalara yakın olmak ikinci olarak en fazla gösterilen gerekçeler olurken, işe/merkeze yakın olmak ve iş gerekçesiyle alanı seçenlerin ise Ö ve A gruplarından olduğu görülmektedir. Bursa'ya giden bir kişi ise “*Bir an çok sinirlendim ve daha fazla İzmir’de yaşamak istemedim* (Ayrılanlar 04).” sözleriyle yer seçim nedenini açıklamıştır (Şekil 3.42).

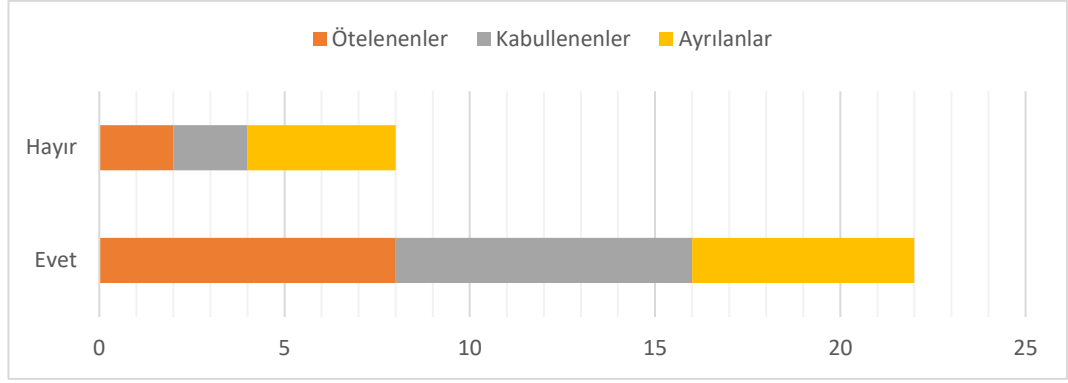

Şekil 3.42 Yaşadıkları yeri seçme nedeni

Görüşmeler sırasında; iş için çalışmıyorum diyen kişinin midyecilik yaptığını gizlediği, evinde görüşme sırasında yapılan gözlemler ve komşulardan alınan bilgiye göre o kişinin midyecilikle geçindikleri dikkat çekmiştir. Diğer grupları da özetlemek gerekirse; Kabullenenler başka yerden o parayla ev alamadıklarını ve kira öder gibi ev sahibi olabildiklerini söylerken, Ayrılanlar da kamulaştırma ödemelerinin yetersiz olmasından dolayı ucuz ev yanıtları vermiştir. Bu yüzden ki yer seçimlerinde ekonomik nedenler öne çıkmaktadır.

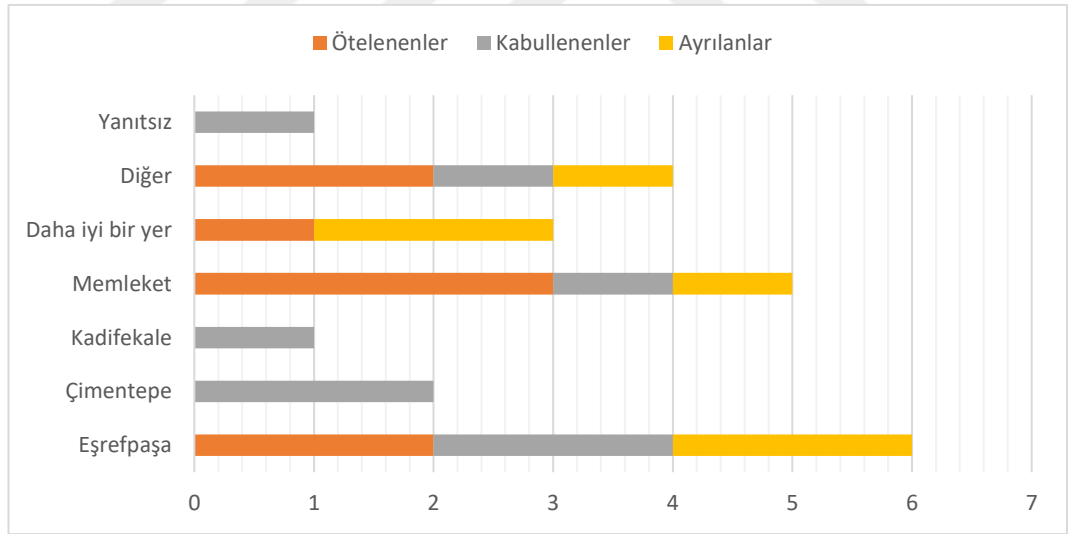
Ayrılanlar grubunda görüşme yapılan bir kişi; *"TOKİ'de tanıdıklarımız olacak gibi bir kaygımız da olmadı hiç, çünkü İzmir'e yerleşmemizin 17.yılında falandık. Dolayısıyla sadece Kadifekale'yle sınırlı bir tanıdık çevremiz yoktu, uzun süre İzmir'de yaşadığımız için İzmir'in çeşitli yerlerinden tanıdık, eş, dost, akrabamız vardı. Bizim için belirleyici neden maddi koşullar oldu, başka bir semte taşınırken. Bir de ikinci olarak bildiğimiz gibi merkezi bir yer olduğu için, Eşrefpaşa bizim için tercih etme sebebi oldu (Ayrılanlar 05)."* sözleriyle aslında yer seçiminde akrabadan ziyade ekonomik durumlar ve yaşamak istedikleri çevre olduğunu dile getirmektedir. Bu da İzmir'de yaşadıkları süreç arttıkça sosyo-ekonomik olarak kente entegre olan kişilerin yer seçiminde akraba ya da etnik unsurların göz ardı edilebileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

Yaşadıkları Yere Taşınmak İsteyip İstemedikleri: Ayrılanlar diğer gruplara oranla oturdukları yerden memnunken, Ötelenenler ve Kabullenenler çoğunlukla taşınmak istediklerini belirtmektedir. Kabullenenler grubundan bir kişi bu soruya yanıt verirken yaşadığı yerdeki memnuniyetsizliğini *"Açık cezaevi gibi... (Kabullenenler 03)"* cümlesiyle dile getirmektedir.

Şekil 3.43 Yaşadıkları yerden taşınmak isteyip istemedikleri

Evet diyenlere taşınmak istedikleri yerler sorulduğunda daha çok Eşrefpaşa, Çimentepe gibi Kadifekale'nin çevresindeki alanlar olduğu görülürken. Buna gerekçe olarak '*Akrabalara ve alışkın oldukları çevreye yakın olmak ve alışkanlıklarını sürdürmek*' söylenmektedir. Kabullenenlerle görüşme yapılırken görüşme sonunda birkaç kişi Kadifekale'ye gidip orada arkadaşlarıyla zaman geçireceklerini söyleyerek neden Kadifekale'ye yakın yerlere taşınmak istediklerini anlatmışlardır.

Şekil 3.44 Taşınmak istedikleri yer

Taşınmak istenilen yerlerde; diğer olarak nitelendirilen yerler müstakil evlerin olduğu Güzelbahçe, Buca gibi yerler iken; memleket diyenler İzmir'e 80-90'lı yıllarda gelen Ötelenenler grubu olmaktadır. Bunun nedeni olarak diğer gruplara göre İzmir'e daha sonradan gelen bu grup kendini tam anlamıyla buraya ait hissedememektedir.

Daha genç kesim İzmir’de kalmak isterken, 50 ve üzeri yaşındaki kişilerin memleket özlemi çektikleri görüşmelere yansımaktadır.

3.1.5 Merkezi ve Yerel Yönetim Memnuniyeti ve Mahalledeki Sorunlar

Bu konuyla ilgili bilgi edinirken mahallelerindeki belediye hizmetlerinden memnun olup olmadıkları, memnun oldukları ve olmadıkları konuların neler olduğu sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Yapılan görüşmelerde Ötelenenler ve Kabullenenlerin belediye hizmetlerinden memnun olmadıkları, Ayrılanların ise yarısının memnun olduğu görülmektedir. Özellikle Kabullenenlerin bulunduğu Uzundere Toplu Konutlarında yaşayan bir kişi ulaşım sıkıntısının çok fazla olması ve belediyenin bu konuda ek ulaşım seferi koymamasını *“Kadifekale’ye bir dolmuş hattı var 40 dakika sürüyor gitmesi. Ben Mardin’den arabayla geliyorum midem bulanmıyor ama buradan Kadifekale’ye gidiyorum midem bulanıyor. Oraya otobüs vermediler. Belediye imkanlarıyla gitmek istersen; buradan Üçkuyulara, oradan metroyla Konak’a, Konak’tan da aktarmayla Kadifekale’ye gitmen gerekir. Aktar atar aktar. Bir tane değil kaç tane. Ben kendim için değil ben gitmesem de olur ama burada onca insan var, çoluk çocuk var. Bunun yazı kışı var. Sadece binalar değişti ama insan yine aynı insan. Buradan ulaşım yapılmış olsaydı iyi olurdu* (Kabullenenler 05).” sözleriyle belirtirken, alana yakın banka, karakol, düğün salonu, ortak kullanacakları sosyal mekanların olmaması da ayrıca dile getirilen sorunlardan biri olmaktadır.

Alana yönelik bir üçüncü sorun olarak da suç ve alanın güvensiz olması konusu yer almaktadır. Kabullenenler grubuyla yapılan görüşmelerde alanın suç durumu hakkında bilgi alınmak istenirken, suç konusu açıldığı anda kişilerin uyuşturucu probleminden bahsetmeye başlaması dikkat çekmektedir. Görüşülen kişilere göre Uzundere Toplu Konutlarının bulunduğu alanda uyuşturucu kullanımı fazlayken, karakolun da olmamasıyla kendilerini güvensiz hissetmektedirler. Kentsel dönüşüm müdahalesinin suçla mücadelede çözüm olup olmadığıyla ilgili bir kişi *“Burada da aynı çevre var!* (Kabullenenler 04)” derken, bir başka kişi suçla birlikte uyuşturucu kullanımının

fazlalığına da değinerek “Burada uyuşturucu kullanılıyor mu?” sorusuna “Şurada kullanılıyor. Şu köşe, yazılardan da bellidir, her gece orada kullanıyorlar. Ateş yakıyorlar gece. Oradan buraya gelmek uyuşturucu sorununu gidermedi, hatta tam merkezi oldu. Çünkü تنها burası. Daha rahat kullanıyorlar burada. Birçok yere şikâyet ettik, daha buradan yakalanan bir kişi bile yok. Benim 18 yaşında ikiz kızım ve oğlum var, evde oturun çıkmayın diyoruz. Dışarı çıkınca bunları görecekler (Kabullenenler 02).” şeklinde yanıt vermektedir.

Ötelenenler grubunda ise özellikle Ballıkuyu ve 19 Mayıs mahallelerinde hiçbir hizmetin yapılmadığı, çöplerin toplanmadığı, ilaçlama, yolların düzeltilmesi, temizlik gibi pek çok hizmetin eksik kaldığı belirtilmektedir. Görüşme yapılan bir kişi bu durumu açıklarken, “Bugün de sular kesilmiş. Yarın kesilecek diye biliyordum, haberim yok bugün kesilmiş. Camii var ya aşağıdaki oraya tankerle su gelecekmış. Oraya gidip alacam. Bu merdivenlerle nasıl gidip alacaz hiç bilmiyoruz. Yapacaz artık. Susuz kalmaktansa gidecez artık napalım. Oğlum diyor Diyarbakır’da ne güzel merdiven yok. Keşke hep orda yaşasak. Diyarbakır’a taşınalım. İzmir’deki evler güzel değil diyor. Ben Diyarbakır’a gittiğim zaman millet diyor ki niye senin kıyafetlerin kokuyor. Ben içinde olduğum için fark etmiyorum ama burada kömür var ya hep kömür kokuyorum (Ötelenenler 07).” İfadelerini kullanarak belediye hizmetinden memnun olmadığını anlatmaya çalışmaktadır.

Ayrılanlar grubuyla yapılan görüşmeler sonucunda da Kadifekale’deki hizmete oranla gittikleri yerlerde belediyenin daha fazla hizmette bulunduğunu bir kişi “Kadifekale ile kıyaslanamaz şeklinde daha düzenli ve daha sistemli oluyor belediye hizmetleri. Kadifekale kaderine terkedilmiş gibiydi (Ayrılanlar 07).” cümlesiyle dile getirmiştir.

3.1.6 Kentsel Dönüşüm Uygulaması Hakkındaki Görüşler ve Beklentiler

Görüşmelere başlanmadan önce neden gelindiği, araştırmanın konusunun ne olduğu ve nasıl bir görüşme olacağı hakkında bilgi verildikten sonra kişilerin konuya

hemen kentsel müdahale ve uygulanma biçimiyle giriş yapması görüşmeler sürecinde dikkat çekmektedir.

Yapılan tüm bu görüşmelerde kentsel dönüşüm memnuniyetine bakıldığında Kabullenenler grubundan bir kişi haricinde kimsenin bundan memnun olmadığı ortaya çıkmaktadır. Memnun olan kişi ise bu süreçten sadece evi yenilendiği için memnun olduğunu ama sürecin yönetilme biçiminden memnun olmadığını dile getirmektedir. Sürecin yeterince şeffaf ilerlemediğini düşünen kişilerin birçoğu heyelan bölgesi olarak belirlenen alanın tamamının heyelan bölgesi olmadığını, daha çok oradaki insanları ve mahalleleri dağıtmak amacıyla bu gerekçeyi öne sürdüklerine inandıklarını belirtmektedirler.

Tüm bunların yanında kamulaştırma bedellerinin kişiden kişiye değiştiğini ve hak etmeyenlerin hak edenlerden fazla kamulaştırma bedeli aldığını söyleyerek, yönetimin yürüttüğü projeye karşı güvensiz ve tepkili olduklarını dile getirmişlerdir.

Kentsel dönüşümün yerinde dönüşüm olması gerektiğini dile getiren katılımcılar, dönüşümden beklentilerinin evlerinin yenilenerek daha bakımlı olması ve okul, kanalizasyon, su, çocuk oyun alanı gibi hem teknik hem de sosyal altyapı yetersizliğinin giderilmesi olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte özellikle evleriyle ilgili mekânsal beklentileri incelendiğinde tamamına yakınının sosyalleşme, mahremiyet ve/veya iş gibi farklı sebeplerle, bahçeli müstakil evlerin yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir.

BÖLÜM DÖRT

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kentler için önemli bir kırılma noktası olan sanayi devrimi, modernleşmeyle birlikte kent nüfusunun hızla arttığı ve kırdan kente göç hareketlerinin görüldüğü bir dönemi başlatmıştır. Sanayileşme süreciyle başlayan önu alınamaz göç hareketleri ve hızla büyüyen kentler, kentleşme ve devingenlik tartışmalarına yol açmıştır. İnsanlık için oldukça önemli bir organizma olan kentlerin sürekli olarak değişikliğe uğramasına yol açan devingenlik olgusu, kentlerin yanı sıra kentleşme tartışmalarında da yer almaktadır. Değişim, dönüşüm ve hareketlilik anlamına gelen devingenlik, kentsel alana yönelik çalışmalarda mekânsal, toplumsal ve ekonomik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç sonucu oluşmuş yoksul alanlara yönelik çalışmalarda kullanılan bu kavram, formel-enformel iş piyasası ile formel-enformel konut piyasasındaki devingenlik üzerine yoğunlaşmaktadır. Zira göç hareketleri, mekânsal yer değiştirme hareketi olmasının yanı sıra ekonomik ve toplumsal hareketliliği de içermekte, bu üç bileşen birbirini etkilemektedir. Bu yüzden yapısal bir dönüşümü ifade eden göç, çalışmalarda kitlesel düzeyde yer değiştirme ve devingenlik ile ilişkilendirilmektedir. Göçle birlikte ortaya çıkan ve süreklilik arz eden devingenlik olgusu, çalışmalarda yatay ve dikey olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkarken; sadece mekânsal olmayıp, sosyal ve ekonomik değişkenleri de kapsayan bir olgu olarak ele alınmaktadır.

Tez çalışması kapsamında devingenlik kırsal alanlardan göçle kente gelmiş olan toplulukların kentsel yaşama katılma, kültürel ve ekonomik tüketim kalıplarına entegre olabilme ve esasen kente tutunabilme süreçlerinde gereksinim duydukları koşullarını iyileştirme çabası içerisinde ele alınmaktadır. Türkiye kentleşme pratiği içerisinde sınıflı bir toplum yapısına yaslanan ve formel enformel birlikteliği içinde gelişen süreçler ve söz konusu süreçlerin işleyişi ve sürekliliği açısından devingenliğin önemli bir kapsam yaratmakta olduğu kabul edilmektedir.

Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan iş gücünün ortaya çıkardığı kırdan kente göç hareketleri başlarda dikkat dahi çekmezken, süreç içerisinde önlenemez artışıyla birlikte kentleri şekillendirmeye ve kentleşme tartışmalarını gündeme getirmeye başlamaktadır. Kentleşmeyi ele alan çok sayıda kuramcı, toplumların sanayinin oluşturduğu büyüme sürecinde yer alma çabasıyla kentlere yönelmesini ve bu nedenle kentlerde görülen devingenlik ve yer değiştirme hareketlerini kentleşme olarak açıklamaktadır. Marx, Weber, Chicago (Şikago) Sosyoloji Okulu, Harvey, Castels v.b. pek çok kuramcı, kentlerin ‘ayrışma ve farklılaşma’ temelinde oluştuğu düşüncesini ortaya atarak, kenti kentsel yapıdaki bölünmelerle tanımlamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda kent, mekandaki farklı bölgeler arasındaki geçişi engellemek üzerine kurulu bir sistem, kentleşme ise modernleşme ve nüfusun mekandaki yer seçim sürecinde topluma dahil olabilmek için ortaya çıkardığı devingenlik olarak ele alınmaktadır.

1923 krizini doğru bir şekilde atlatan ülkeler 1970’lerde sanayide iyi bir düzeye gelmiş, bu süreç kapitalizm-kent ilişkisinin kent odaklı kurulmaya başlanmasına yol açmaktadır. Sermaye ve mekân ilişkisinin kurulmaya başlandığı bu dönemde kenti anlama çalışmaları toplumsal sınıflamadan çıkarak, sermaye ve üretim ilişkilerinin mekândaki yer seçimiyle ilişkilendirilmektedir. Bu süreçte kentleşmeyi, sermayenin birikimiyle ortaya çıkan mekânsal farklılaşma olarak açıklayan klasik kentleşme kuramcıları Marx ve Weber’in yaklaşımının bir nevi devamı niteliğindeki Neo-Marxist kent kuramcıları olan David Harvey, Manuel Castells ve Henri Lefebvre, mekânın kapitalist sistemi yansıttığını ve bunun oluşturduğu toplum gruplarına göre şekillendiğini söylemektedir. Lefebvre bu durumu; soyut mekân (sermayenin akışı) ve somut mekân (mekânın toplum yaşantısına yansımaları) olarak iki mekân tanımlayarak, kentleşmenin hem fiziksel hem de sosyal olarak dinamik bir yapıya sahip olduğunu açıklamaktadır. Bahsedilen kentleşme ve sermaye-mekân ilişkisinin dünya kentlerindeki mekânsal yansımalarına bakıldığında; kente gelen göçerler iş bulmak için önce kent merkezinde yer seçmeye çalışmakta, ekonomik olarak belli bir düzen oturttuktan sonra konut sahibi olabilecekleri kent çeperine doğru hareket etmektedir. Bu nedenle dünya kentlerinde kent merkezinde daha yüksek gelir grubu yer alırken, kent çeperine doğru daha düşük gelirli toplum grubu yer almaktadır.

Türkiye kentlerindeki kentleşme sürecine bakıldığında ise; dünya kentlerinden farklı olarak, ülkedeki ekonomik ve toplumsal yapıların yeniden şekillendiği bir süreç olan ‘kentleşmeyle’ birlikte ‘kentlileşme’ kavramının da tartışmalara konu olduğu görülmektedir. Türkiye kentleşme sistemine ayak uyduramayan topluluklar toplumla bütünleşemeyerek, yani kentlileşemeyerek kentsel yaşamın dışında kalmakta, marjinde ve kendi koşulları ile şekillenen mahallelerde yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir. 1980 sonrası süreçte bu sıklıkla izlenen bir durumdur ve bu gelişmeler literatürde sosyal ve mekansal dışlanma biçiminde ifade bulmuştur. Kentsel alanın toplumsal ve mekansal açıdan böyle bir parçalanma deseni yaratması, 1980 sonrası süreçte devingenlik kanallarının giderek tıkanması ile bağlantılı olup, bu çerçevede devingenlik şartlarının bir kentin bütünsel yapılanmasında ve dolayısıyla kentleşme süreçlerinde ne kadar önemli olduğunu gösteren bir durumdur. Dışlanma bir uyum problemi olmayıp, kentin tüketim kalıplarına ve yaşamına katılamayan gruplar açısından farklı sosyal sorunların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Oysa ikinci Dünya Savaş’ı sonrasında uygulanan sanayi planları sonucu Türkiye kentleri bir yandan büyürken, bir diğer yandan ihtiyaç duyulan emek gücü temelinde kırsalın kentleşmesine yönelik bir hedef içinde gelişim göstermiştir. Beklenen ölçütler, kentsel yaşam ve tüketim kalıplarına büyük ölçüde entegre olunabilmesi iken, ekonomik koşullar ve siyasi gelişmeler çerçevesinde kentsel bir arıza olarak nitelenen gecekondu bölgeleri Türkiye kentleşmesinin temel bir bileşeni haline gelmiştir. Türkiye kentlerinin şekillenmesinde göçle oluşmuş yaşama bölgeleri olan gecekondu alanlarının rolü oldukça fazladır. Sanayi devrimi ile başlayan göç hareketlerinin bir sonucu olan gecekondu, barınma sorunu olmanın dışında sanayileşme ve kentleşme sorunu yani bir sistem sorunu olmaktadır. Yasalara aykırı bir şekilde alelacele yapılan konutları ifade eden bu kavram, günümüzde dahi hala pek çok kent bilimci tarafından tartışılmaktadır.

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar 1923-1949, 1950-1979, 1980-1999 ve 2000 sonrası olacak şekilde dört ayrı dönemde ele alınabilecek kentleşme ve göç sürecine bakıldığında, ulus devlet politikalarıyla birlikte yavaş kentleşme ve göç hareketlerinin görüldüğü dönem olmaktadır. 1950-1979 yılları arasında sanayileşme

ve Marshall yardımlarının bir etkisi olarak kentleşme hızı artarken, üst gelir grubunun kent merkezinde yer seçtiği ve bu alanın çevresinde göçle gelen yoksul kesimin yer almaya başladığı görülmektedir. 1980 yılı kentler için küreselleşme ve kapitalin hissedilmeye başladığı yani sermayenin kentleştiği dönemini başlatmaktadır. 1980-1999 yılları arasında kentler arası rekabet artmakta, kent merkezleri cazip hale gelmeye başlamaktadır. Bu noktada rant, mekân ve toplum ilişkisi tartışılmaya başlanırken, büyük kentler Doğu ve Güneydoğu göçüne maruz kalmaktadır. Neoliberal politikalar sonrasında 2000’li yıllara gelindiğinde ise, kentsel alanlar küresel özelleştirmelere maruz kalarak, rant alanları halini almaktadır. Neoliberal politikaların bu dönemde hız kazanarak devam etmesi sermaye temelli kentleşme yaklaşımını ortaya çıkartırken, kent merkezinde yer alan gecekondu alanlarının değerlendirilmesine ve kentsel dönüşüm uygulamasına maruz kalmasına yol açmaktadır. Bu durum on yıllarca kendi devingenlik kanalları üzerinden oluşan kentlerde, yeni devingenlik biçimleri ve devingenlik kanallarının ortaya çıkmasına ve toplum gruplarının bu kanallar çerçevesinde yeniden şekillenmesine neden olmaktadır.

Göç süreci böyleyken bu sürece paralel kentlerde görülmeye başlayan gecekondulaşmaya bakıldığında; Türkiye kentlerinde ilk olarak 1950’lerde kent merkezinin çevresinde yer alan, kente gelen yoksul kişilerin akrabalık ve hemşerilik ilişkileriyle yaptığı derme çatma konutlardan oluşan gecekondular, plancı için bir sorun olurken, kapital için barınma sorununu kendiliğinden yok eden bir çözüm olarak görülmüştür. Başlarda kent merkezine yakın dere yatağı, sanayi alanı çevresi gibi yerlerde yer seçen gecekondular, süreç içerisinde kent çeperini saran halkalar halinde büyümeye başlamıştır. 1950’li yıllarda barınma amaçlı masum bir yapılaşma biçimi olarak görülen gecekondular, 60’lara gelindiğinde ihtiyaç fazlası yapılarak, kiralanabilen bir ekonomik unsur halini almaya başlamıştır. 1970’lerde kent için bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlarken, af, ıslah imar planı gibi yasal düzenlemeler ile kentin bir parçası haline getirilerek kontrol altında tutulmaya çalışılmış, ancak gecekondulaşmanın sadece mekânsal olarak ele alınmasından dolayı bu adımlardan istenilen sonuçlar alınmamıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde gecekondular artık tam bir rant aracı halini alarak, gecekondular üretimi firmalaşmıştır. 2000 ve sonrasında ise, kent

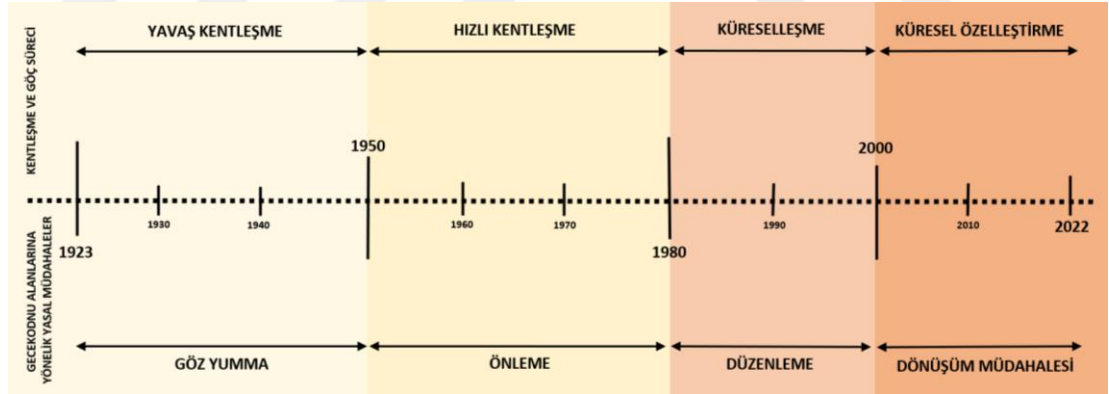
merkezlerinde bulunan gecekondular artık müdahale edilerek dönüştürülmesi ve kentin prestijini arttıracak alanlar haline alması gereken alanlar olmuştur.

Tüm bu sürece bakıldığında zaman, Cumhuriyet'in ilanından itibaren kentsel gelişme ve müdahaleleri içeren pek çok yasal düzenleme yapılsa da kentleşmeyle birlikte özellikle gecekonduların da şekillendirecek yasal düzenlemelerin 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 ve sonrası olmak üzere üç ayrı dönemde yoğunlaştığı görülmektedir. Buna göre;

1950-1980 arası dönem: Türkiye'de gecekondulara yönelik çıkartılan ilk yasa 5218 sayılı kanun, bu kanun kaçak yapılaşmanın önüne geçilmek amacıyla Ankara'da yer alan gecekonduların iyileştirilerek, yeni gecekondular yapmak isteyenlere belli ödemeler karşılığında arsa tahsisi yapılmasını içermektedir. İkinci bir önemli kanun olan 775 sayılı 'Gecekondular Kanunu' 1966 yılında çıkartılarak, gecekonduların yapılacak ıslah imar planlarıyla bu alanların kentin bir parçası haline alması sağlanmak istenmiştir. Bu kanunla 1970'li yıllarda gecekonduların ıslah imar planı çalışmaları yürütülmüş ve her bir gecekondular alanı kent parçası haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu dönem mülkiyet hakkı vererek gecekondulaşmayı önlemeyi amaçlayan bir süreç olmaktadır.

1980-2000 arası dönem: Sermayenin de etkisiyle gecekondular alanları kentte istenmeyen alanlar haline almış ve kenti bozan alanlar olarak görülen bu alanlara müdahale edilmeye, dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bununla ilgili kamu yararı amacıyla rant getirecek alanlara müdahale edilmesine olanak veren 2942 sayılı kanun (1), günümüz kuruluşlarından biri olan TOKİ'nin kurulmasını sağlayan ve sağlıksız kent dokusunun ıslahını yapmayı amaçlayan 2985 sayılı kanun (2) ve 'Düzenleme Ortaklık Payı (18. Madde)' ile kenti bozan yapılaşmaların yenilenmesine olanak sağlayan 3194 sayılı 'Belediye Kanunu' (3) olmak üzere üç önemli yasal düzenleme yapılmıştır. Bu dönem bir önceki dönemden farklı olarak dönüşüm ile müdahalenin başladığı dönem olmaktadır.

2000 ve sonrası dönem: Bu dönemde ise 80'lerin devamı niteliğinde dönüşüm ve değişim uygulamaları hız kazanarak devam etmiş, kentsel dönüşüm kavramı yasalarda yer almaya başlamıştır. 2004 yılında; TOKİ'ye dönüşüm yetkisi verilmiş, 5216 sayılı kanun, 5393 sayılı kanun ve 5302 sayılı kanunla dönüşümü uygulayacak kurumlar tanımlanmış, ilk olarak bu yılda 5104 sayılı kanunla Ankara'daki gecekondular alanında kentsel dönüşüm müdahalesinde bulunulmuştur. 2005 yılında; 5366 sayılı kanunla sit alanlarının yenilenmesi, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73.maddesi ile yerel yönetimlere dönüşüm yapma yetkisi verilmesi sağlanmıştır. Ayrıca 2005 ve 2006 yılları kentsel dönüşümün uygulanmasına yönelik yasal düzenlemelerle ilgili çeşitli çalışmaların yapıldığı yıllar olmuştur. 2010 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73.maddesi yeniden düzenlenerek dönüşüm uygulanacak alan sınırı büyütülmüş ve yetki tanımı genişletilmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise, 6306 sayılı yasa ile afet riskli görülen alanlarda uygulanmak üzere Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na kentsel dönüşüm yetkisi verilmiştir. 1950'lerde 'önleme' olarak başlayan ve süreç içerisinde 'düzenleme'ye evrilen yaklaşım; 2000 sonrasında gecekondular bölgelerine yönelik büyük 'kentsel dönüşüm projeleri' halini almıştır.

Şekil 4.1 Kentleşme, göç ve gecekondular alanlarına yönelik yasal düzenlemelerin dönemsel gösterimi

Uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, kentlerde konut piyasası temelli zorunlu yer değiştirmelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Gecekondular alanlarındaki toplumun başka bir alana tasfiyesi şeklinde ele alınan dönüşüm yaklaşımları sonucunda, planlamanın öngörüsünün dışında yönelimler ortaya çıkmaktadır. Bunlar maruz kalan toplum grubunun sosyo-ekonomik olarak yaşadığı alana benzeyen başka bir gecekondular alanına akışı, planın öngördüğü tasfiye alanına gidilmesi ya da

kamulaştırma bedellerinin alınarak hem alan hem de süreçten ayrılıp kentin ya da ülkenin farklı bir yerine gidilmesi olmak üzere üç grupta toplanabilmektedir.

Kent ve kırsal süregelen bir yapısal değişim-dönüşüm ilişkisi olarak başlayan ve hemşerilik ya da akrabalık ilişkisi çerçevesinde şekillenen kentleşme, 1980’li yıllardan sonra ortaya çıkan neoliberal politikaların etkisi olan küreselleşme ve rekabetin başlamasıyla birlikte, değişmeye başlamıştır. Bu değişim kentleşmede olduğu kadar, onu şekillendiren devingenlik hareketlerinde de olmuş, devingenlik kanalları iş ağı çerçevesinde biçimlenmeye başlamıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise kendisine ağırlıklı göçle gelişmiş alanlarda yer seçen dönüşüm uygulamaları aracılığıyla devingenlik koşulları açısından farklı bir içerik açığa çıkmıştır. Ne var ki izlenen çalışmalarda ve literatürde, mekânsal, ekonomik ve toplumsal açıdan değişiklikler yaratan ve dolayısıyla devingenlik kanallarında bir yeniden yapılanmaya mecbur bırakan bu gelişmelerle ilgili tartışmalara henüz çok yer almamaktadır.

Bu kapsamda, 2000 sonrası yasal düzenlemeler ile dönüşüm ve kentleşme dinamiklerinin kentlerde ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığına ilişkin belirlemelerin henüz yapılmamış olması da dikkate alınarak, tez çalışmasında 2000 yılı sonrasındaki kentsel dönüşüm uygulamalarının konut piyasası üzerinden ortaya çıkardığı kentleşme dinamikleri ve devingenlik türlerinin nasıl olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle, ‘2000 yılı sonrasında gecekondan alanlarında uygulanan dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkardığı mekânsal yer değiştirmelerin nasıl olduğu, devingenlik kanallarının bu zorunlu yer değişimleriyle birlikte toplumsal, ekonomik ve mekânsal olarak yeniden nasıl kurgulandığının tespit edilmesi’ çalışmanın amacını oluştururken; ‘göçle gelmiş yoksul kesimin yaşadığı gecekondan alanlarında görülen büyük çaptaki dönüşüm uygulamaları, alandaki toplumsal grupların kentteki yer seçimleri üzerinde ani ve önemli etkiler ortaya çıkarmakta ve bunun sonucunda kentlerde görülen mekânsal ve toplumsal devingenlik ağı yeniden biçimlenmektedir. ÖKA devingenlik biçimlerini ortaya çıkartmaktadır’ varsayımı çalışmanın ana hipotezi olmaktadır. Hipotez doğrultusunda çalışma, gecekondan alanlarındaki grupların yatay-dikey hareketinin nasıl olduğu, göçle oluşan yaşama bölgelerini hedef alan kentsel dönüşüm projelerinin toplum gruplarının yaşam koşullarını ne denli

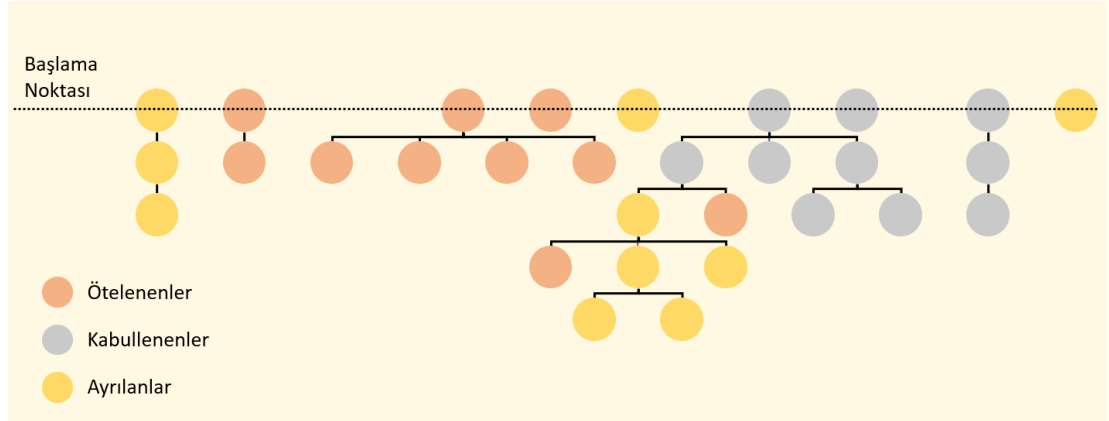
dikkate aldığı, uygulama sonrası konut piyasası temelinde ortaya çıkan zorunlu yer değiştirmelerin hangi koşullar çerçevesinde gerçekleştiği ve ani mekânsal kırılmalar sonucu görülen yer değiştirme hareketlerinin arka planındaki devingenlik kanallarının neler olduğu tespit edilmek istenmektedir.

Bu noktada yapılan bu tez çalışması kentsel dönüşüm müdahalesine maruz kalan alanlarda; [1] planlamanın öngördüğü alanlara gitmek yerine, önceden yaşadığı alana benzeyen ve sosyo-ekonomik durumuna uygun başka bir alana giderek kiracı ya da ruhsatsız evlerde yaşayanlar yani ‘Ötelenenler(Ö)’, [2] planlamanın öngördüğü alanlardaki apartmanlara (bu çalışma için Uzundere Toplu Konutları) giderek kente dahil olmaya çalışanlar, tüm planlama sürecini kabul edenler yani ‘Kabullenenler (K)’ ve [3] kentsel dönüşüm sonrası aldıkları kamulaştırma bedelleri ile planın öngördüğü alan dışında kentin ya da ülkenin herhangi bir yerinde ev sahibi olup yaşayan, bulunduğu kentteki sosyo-ekonomik değerini kendi belirleyen ve belli koşullarda ekonomik değeri olan bir eve sahip olarak planlamanın öngördüğü süreci terk edenler yani ‘Ayrılanlar (A)’ olmak üzere üç farklı toplum grubunun yarattığı yer değiştirme biçimlerinin olduğunu söylemektedir. Kısacası, 2000 yılı sonrasında kentlerdeki gecekondularında uygulanan dönüşüm müdahaleleri sonucu ‘ÖKA’ olarak söylenebilen üç farklı yer değiştirme hareketi olurken, bu farklılaşmaya neden olan devingenlik kanallarının henüz tespit edilmediği ve literatürde bu konuda bir açık olduğu görülmektedir.

Kentsel dönüşüm sonrası görülen üç toplum grubunun yer seçim kriterleri ile devingenlik kanallarının tespit edilebilmesi için; göç sürecinin başlangıcı olarak 1950’li yıllardan itibaren göç almaya başlamış, imar kurallarına aykırı gecekondular yapılaşmalarının görüldüğü ve 2000 yılı sonrasında kentsel dönüşüm uygulamasına maruz kalmış ve bunun sonucunda ÖKA’nın ortaya çıktığı bir alanda çalışma yapılmaya karar verilmiştir. Belirlenen bu kriterler doğrultusunda Konak ilçesi 1950’lerden itibaren göç almaya başlayan ve günümüze kadar ekonomik, toplumsal ve mekânsal devingenliğin aktif bir şekilde görüldüğü bir ilçe olarak öne çıkarken; bu ilçe içerisinde kaçak yapılaşmaların bulunduğu, kentsel dönüşüm yasası çerçevesinde uygulama görmüş ve tamamlanan bu dönüşüm uygulamasıyla ÖKA’nın ortaya çıktığı

bir alan olarak Kadifekale Kentsel Yenileme Projesinin uygulandığı Kadifekale, ve çevresi çalışma konusu olarak seçilmiştir. Kadifekale tarih, devingenlik ve uygulamanın birleştiği bir alan olmuştur.

Belirlenen çalışma alanında detaylı bir inceleme yapılabilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden kartopu yöntemi kullanılmıştır. Kartopu yönteminde görüşme yapılması için bir başlama noktası seçilmekte, bunun devamında görüşme yapılan kişilerin yönlendirdiği diğer kişilere giderek görüşme devam etmekte ve cevap tekrarladığı anda o grupla görüşme bitirilmektedir. Bu çalışmada kartopu yöntemi şeması uygulanırken, Ötelenenler, Kabullenenler ve Ayrılanlar grubunun her birinde görüşmeler yapılmış ve şemada en fazla eleştirilen noktalardan biri olan tek bir noktadan başlamasının önüne geçilmesi için her grupta üç farklı başlama noktası seçilmiş ve görüşme ağı bu şekilde oluşturulmuştur. Görüşme sürecinde her grupta ilk birkaç görüşmeden sonra yanıtlar genel olarak tekrara düşmeye başlamış olmasına rağmen çalışma çeşitliliğin oluşturulabilmesi ve üç grubun daha sağlıklı karşılaştırılabilmesi için her grup için görüşmeler 10'a tamamlanmış, böylece toplamda 30 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen bulgular incelenirken kavramsal incelemeler ve Türkiye kentlerinde görülen ortak özellikler ile benzerlik gösteren bulgular ‘Genel Değerlendirmeler’ başlığı altında toplanırken, Kadifekale ve çevresine yönelik bulgular ‘Yerel Değerlendirmeler’ olarak verilmek istenmiştir. Bu da uygulama yapılan alanın benzeşen ve farklılaşan yönlerinin daha iyi okunmasını sağlamıştır.

Genel Değerlendirmeler:

[GD. i] Türkiye göç ağına bakıldığı zaman belirli aralıklarla oluşmuş duraklama noktaları bulunmaktadır. Bir nevi sosyal olarak güvence sağlayan bu tampon bölgeler, bir kişinin göçe başladığı nokta ile sonlandıracağı nokta arasındaki duraklama noktaları olmaktadır. Kadifekale'ye gelenlerin göç süreci incelendiğinde görüşme yapılanlardan birkaçının Mardin'den İzmir'e göç ederken, duraklama noktası olarak Adana'yı seçtikleri, bir süre orada yaşadktan sonra İzmir Kadifekale'ye geldikleri görülmektedir.

[GD. ii] Göç sonucu gecekondulaşmaya bakıldığı zaman, 1950'lerden itibaren kente gelen kişiler çoğunlukla kent merkezine yakın olmak istemekte ve merkeze yakın alanlarda yer seçerek hisse tapulu arazilerde gecekondulaşmaktadır. 1990'larda gelen yoksul kesim kentin çeperinde gecekondulaşamayacak durumda oldukları için kent merkezinde âtil kalmış ve çoğunlukla gecekondulardan oluşan alanlardaki konutlarda kiracı olarak oturmaktadır. Bu durum 1950'lerden itibaren göç almaya başlayan Kadifekale için de geçerli olmaktadır. Çoğunlukla 1950-1990 yılları arasında gelen Kabullenenler ve Ayrılanlar grubunun hisse sahibi olması ve dönüşüm uygulamasında hak sahibi olması ile 1990'lardan sonra doğu göçüyle gelen ve daha çok yoksul kesimin oluşturduğu Ötelenenler grubunun herhangi bir hak sahibi olamaması bunun bir göstergesi olmaktadır. Ayrıca 2000'li yıllarda yaşana Suriye göçüyle birlikte, Türkiye'ye gelen Suriyelilerin merkeze yakın gecekondulaşan alanlarında kirada yaşamaya başlaması, bu sürecin hala devam etmekte olduğunu da göstermektedir.

[GD. iii] Kentleşmenin yapısı gereği akrabalık bağlarının gittikçe azalacağı ve ailelerin küçüleceği düşüncesi öngörülürken, bu durum kentleşme algısının aksine göçle oluşmuş alanlarda akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin artması olarak karşımıza çıkmaktadır. Devingenlik kanallarına bakıldığında kente göçle gelen kişilerin yer seçimi etkileyen öncelikli unsur akrabalık ve hemşerilik ilişkileri olmaktadır. Bu doğrultuda kişilerin İzmir'e göç ettikleri zaman Kadifekale'yi seçme nedenleri

‘akrabalara yakın olma’ isteği iken, bunu takip eden diğer unsur hemşerilik yani ‘etnik’ durum olmaktadır.

[GD. iv] Türkiye kentleşme ve göç tarihinde görüldüğü gibi İzmir’e ilk gelen grupları içerisinde barındıran Kabullenenler daha çok ‘İş imkânı’ sebebiyle İzmir’e gelirken, Ötelenenler ve Ayrılanlar ‘İş imkanı’nın yanı sıra ‘Doğudaki durumlar’dan dolayı gelmektedir. Bu iki grup içerisinde günümüze en yakın tarihlerde gelen grup olan Ötelenenler grubunun çoğunlukla 90 sonrası geldiği görülmektedir. Bu da diğer iki gruptan farklı olarak Ötelenenler grubunun kente daha az entegre olmasına, devingenliğini daha çok kendi içinde oluşmasına yol açmaktadır.

[GD. v] Kadifekale ve çevresine göçle gelen kişiler kırla ilişkisini koparmayarak, kırdaki yaşam biçimlerini kentte de göstermektedir. Kişilerin geldikleri yörenin ağızla konuşması, kaçak çay gibi yeme içme alışkanlıklarının devam etmesi, evin yönetiminin ve geçim kaynağının erkekte olması gözlemlenen örnekler arasında sayılabilmektedir. Kır hayatını devam ettirmenin yanında, kırdakiler için de hem ekonomik gelir hem de kentsel hizmetlerden faydalanma kapısı olarak görülen bu kişiler memleketleriyle bağlarını koparmamaktadır. Bu durum kişilerin kentte tutunamadığı noktada ‘memlekete geri dönerim’ güvencesini ellerinde tutmalarını sağlamaktadır. Nitekim alanda yapılan görüşmeler sonucunda kentsel dönüşüm sonrasında bir kısım insanın daha güvenli olarak gördüğü memleketlerine geri döndüğü bilgisine ulaşılmaktadır. Yani kentsel dönüşüm bu noktada geriye doğru bir göçe de yol açmaktadır.

[GD. vi] Devingenliğin bileşenlerini oluşturan toplumsal, ekonomik ve mekânsal devingenlik türleri birbirini etkilemekte ve değiştirmektedir. Birbirini etkileyen bu üç devingenlik bileşeni ve bunların içerisindeki devingenlik kanalları, kişilerin kentte farklı yer seçim hareketleri göstermesine yol açmaktadır. Kadifekale kentsel dönüşüm projesinin uygulanması sonucunda kentsel yer seçim farklılığı gösteren Ötelenenler, Kabullenenler ve Ayrılanlar (ÖKA) grubu buna bir örnek olmaktadır.

[GD. vii] Türkiye kentlerinde genel olarak gecekondu alanları kriminal alanlar olarak görülmekte ve günümüzde suç bölgeleri olarak görülen bu alanlarla müdahalede kentsel dönüşüm bir araç olarak düşünülmektedir. Ancak kriminal suç ağları sadece mekânsal bir sorun olmayıp, sosyo-ekonomik durumları da içerisinde barındıran bir sistem sorunu olduğu için, sadece mekânsal bir düzenleme bu durumu çözememektedir.

[GD. viii] Gecekondu alanlarında yaşayan kişiler daha çok yerinde dönüşümün olmasını isterken, kentsel dönüşümün sadece konutlarının ve konutlarının bulunduğu çevrenin koşullarının iyileştirildiği bir uygulama olması gerektiğini söylemektedirler.

Yerel Değerlendirmeler;

[YD. i] Göçerler yoğunluklu olarak merkezdeki iş alanlarını kullandığı için, merkeze yakın yer seçmek istemektedir. Kent merkezine yürüme mesafesinde olan Kadifekale'nin 1950'lerden itibaren bu denli göç almasının nedeni bu durum olmaktadır. Daha çok kentsel yenileme alanı olan Kadifekale ve çevresinde yer seçen Ötelenenler ve Ayrılanlar grubundaki kişilerle yapılan görüşmelerde kent merkezine yakın olmanın kendileri için oldukça önemli olduğu yanıtı alınmaktadır. Özellikle ekonomik olarak diğer iki gruptan daha yoksul olan Ötelenenler grubu, kent merkezine yakın olmanın ulaşım masrafından kaçınmaları için oldukça önemli olduğunu dile getirmektedir.

[YD. ii] Göçle gelen kişilerden oluşmasına rağmen alanda bulunan üç grubun ekonomik durumu birbiriyle farklılık göstermektedir. ÖKA'yı oluşturan üç grup demografik olarak benzerlik gösterirken, ekonomik olarak birbirinden çok farklılaşmaktadır. Bu noktada sırasıyla Ötelenenler - Kabullenenler - Ayrılanlar olacak şekilde gidildiğinde ekonomik olarak kötüden daha iyiye gidilmektedir. Bu da kentte dar bir hareket alanına sahip olan Ötelenenler grubundan, daha geniş bir hareket alanına sahip olan yani diğerlerine göre daha özgür olan Ayrılanlar grubuna giden bir skala ortaya koymaktadır.

[YD. iii] Alanda eğitim, meslek ve tapulu eve sahip olup olmama bir statü göstergesi olmaktadır. Bu noktada alanda daha iyi eğitime sahip olan, sosyal ya da ekonomik olarak dikey devingenlik gösteren kişiler, alanın geri kalanını beğenmemekte ve eleştirmektedir. Alanda daha önce midye işiyle uğraşan ya da ruhsatsız evde oturanlar dahi gösterdikleri dikey devingenlikle birlikte, önceki koşullarını beğenmemekte ve son durumdaki imkanlarına önce sahip oldukları durumda çevresindeki gelişmelere tahammül edemeyeceklerini belirtmektedir.

[YD. iv] Alanda karşılaşılan bir başka durum ise, 'Nöbetleşe Ayrımcılık' başka bir deyişle Tümtaş (2020)'ın tanımlamasıyla 'Nöbetleşe Dışlanma' olmaktadır. Bunun için sadece dikey devingenlik olmasına gerek duyulmadan, alana daha önce gelmiş kişilerin onlardan sonra gelen kişilerden (ki bu kişiler hemşeri olsalar dahi) rahatsız olmakta ve düzenlerini bozduklarını düşünmektedir.

[YD. v] 1950'lerde akrabalık, 1970'lerde hemşerilik temelli gelişen göçle oluşmuş yaşama alanları 1980'lere gelindiğinde iş ağı üzerinden şekillenmeye başlamaktadır. Ancak Kedifekale ve çevresinde yapılan incelemelerde görülüyor ki, gecekonduların alanlarında yaşayan toplumun cemaatleşme ve iş ağı çerçevesinde şekillenmesi için belli bir süre o alanda yaşıyor olması gerekmektedir. İzmir'de daha uzun yıllar kalan toplum grubu yeni tanışlar edinerek, çevrelerini genişletmekte ve böylece kent içerisinde yer seçerken akraba ilişkilerine bağımlı olmamaktadır. Bu sebeple İzmir'e daha önceden gelen Kabullenenler grubu kentsel dönüşüm sonrası 'ekonomik nedenler ve ev sahibi olabilmek', 'Ayrılanlar' grubu 'ekonomik nedenler ve işe yakın olmak' amaçları güderek yer seçimi yaparken; İzmir'e 90'lardan sonra gelen Ötelenenler grubunun büyük bir kısmı önce 'akrabalara yakın olmak', sonra 'ekonomik nedenler' gerekçeleriyle yer seçimi yapmaktadır. Buradan başlarda akrabalık ilişkilerine göre şekillenen yer seçim kriterlerinin, süreç içerisinde değişerek ev sahibi olmak, kirayı ödemek, iş ağına yakın olmak gibi iş ve ekonomik temelli şekillenmektedir.

[YD. vi] Daha sonra gelen grup olması sebebiyle diğer iki gruba oranla kente tam anlamıyla entegre olamamış Ötelenenler grubunda 'Akrabalık-İş' ilişkisi daha fazla olmaktadır. Özellikle kargo şirketlerinde kurye olarak çalışma işinde görüldüğü üzere

bu grupta akrabalık ilişkisi üzerinden birbirine iş konusunda yardım ettikleri bir ağ bulunmaktadır.

[YD. vii] 1970-80'lerde Kadifekale'ye gelen kişiler daha çok belediye ya da fabrikalarda işçi ya da sermayeleriyle orantılı olarak fırıncı, lokantacı gibi esnaf olurken; çoğunluğunu Ötelenenler grubunun oluşturduğu, 1990 sonrasında zorunlu göçlerle gelenlerin çoğu bir yerde ücretli çalışan olarak ya da seyyar satıcı olarak çalışmaktadır.

[YD. viii] Özellikle 90'lı yıllarla birlikte gelen göçerler, memleketlerinde tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları için bunu kentte 'midye' işiyle devam ettirmektedir. Kente tutunabilmek için marjinal sektörde yer almaya çalışan bu kişiler, denizden vergi ödemeden çıkartılan ve Kadifekale ve çevresindeki evlerinin bahçe ya da bodrumunda yapılan midye imalatlarıyla geçimini sağlamaktadır. Başlı başına bir iş ağı olarak karşımıza çıkan 'Midyecilik' sadece Kadifekale sınırları içerisinde değil, iller arasında da ekonomik devingenlik kanalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yapılan görüşmelerden kentsel dönüşüm sonrasında midyecilik kanalıyla kişilerin İzmir'den Bursa'ya taşındığını ve orada da bu iş dalının bir ağının uzandığı dikkat çekmektedir.

[YD. ix] Midyecilik kişilerin konut tercihlerini şekillendirmektedir. Evlerin bahçelerinde ya da giriş katlarında yapılan ve yapım sürecinde çok fazla su tüketimi, gürültü ve çevre kirliliğine neden olan bu iş kolu, dönüşüm sonrasında midye yapılabilecek mahallelerden oluşan Kadifekale ve çevresindeki bahçeli ve bağımsız evlerin tercih edilmesine yol açmaktadır. Ötelenenler ve Ayrılanlar grubunda bulunan midyecilerin Kadifekale ve çevresi dışındaki apartman dairelerinde yaşamak istememelerinin nedeni bu koşullar olmaktadır. Kadifekale ve çevresinde sayıca fazla olan, midyecilik, tekstilde fason işçilik gibi marjinal sektörde geçinimini sağlayan ve evinin bir kısmını imalathane haline getiren kişiler, kentsel dönüşümün önerdiği apartman dairesini bahçeli evin sunduğu imkanları sunmadığı için de istememektedir.

[YD. x] Evini imalathane olarak kullanmayanlara bakıldığında, bu kişilerin de yaşamak için bahçeli ev istedikleri dikkat çekmektedir. Bunun nedeni ise akrabalık,

hemşerilik ya da cemaatleşmesi güçlü olan bu toplum grubunun mahremiyet, gürültü, elektrik/yakıt gibi giderlerin ayrı olması gibi gerekçelerle konutta bağımsızlık istemesi ve bunun onların yaşam biçimi olması olmaktadır.

[YD. xi] Bağımsız konut istemelerine rağmen, kendi kültürlerini mahalle kültürü olarak yaşamak istemektedirler. Kişilerin topluma yükledikleri anlam ve fonksiyonlara, yaşam pratiklerine göre şekillenen mekân algısı bu alanlarda ortaya çıkmaktadır. Kadifekale ve çevresindeki alanlarda yaşayan toplumun, kendi yaşam biçimlerini sürdürdükleri bu mahallelerdeki sokaklar, kapı önleri alanda yaşayanlar için birer toplanma ve sosyalleşme alanı olmaktadır. Bu noktada Uzundere Toplu Konutlarında yaşayan kişiler, kendi yaşam alışkanlıkları çerçevesinde herhangi bir sosyalleşme alanı bulamazken, dönüşüm uygulaması sonrasında dahi sosyalleşmek ve alışkın oldukları çevreye gitmek için Kadifekale çevresindeki alanlara gitmektedir. Plan öngörüsüyle Uzundere'ye yapılan tasfiye konutlarından Kadifekale'ye çok fazla gidilmesi, Uzundere Toplu Konutları ile dönüşüm uygulanan Kadifekale ve yakın çevresine hizmet eden Uzundere TOKİ-Kadifekale, Kadifekale-Karabağlar ve TOKİ-Eşrefpaşa dolmuş hatlarının eklenmesine yol açmıştır. Bu da kişilerin kendilerini ait hissettiği mekanlardan kopmak istememelerinin en somut göstergesi olmaktadır.

[YD. xii] Kentsel dönüşümün, gecekondu alanlarında bulunan suç olaylarını çözmesi beklenirken, aslında uygulanan müdahaleler sonucunda alanlardaki suç ağının çözümlenmediği, bunun yerine başka alanlara ötelendiği görülmektedir. Kadifekale kentsel yenileme uygulaması sonrası alandaki suç ağına müdahale edileceği düşünülürken, planın öngörüsü doğrultusunda dönüşüm alanındaki kişilerin tasfiye edildiği Uzundere Toplu Konutları'nda suç, kavga, uyuşturucu gibi kriminal olaylarının devam ettiği görülmektedir. Özellikle alanın kentin çeperinde yer alması, bu kriminal durumların daha gözden uzakta ve rahat olmasına yol açmaktadır.

[YD. xiii] Kentin prestijini arttırmak için gecekondu alanlarında yapılan kentsel dönüşüm müdahaleleri sonrasında Ayrılanlar grubundakiler gibi imkânı olan kişiler yaşam koşullarına uygun tapulu bahçeli müstakil evlerde yaşarken, Ötelenenler grubu kentsel dönüşüm öncesindeki koşullarını başka bir alanda sürdürmeye devam

etmektedir. Kısacası gecekondulu alanlarını kentlerden kaldırmayı amaçlayan ve sadece mekânsal bir düzenleme olan kentsel dönüşüm ile yoksulluk ve gecekondulaşma ortadan kalkmamakta, sadece başka bir alana ötelenmektedir.

[YD. xiv] Kadifekale kentsel yenileme uygulaması sonrası Kabullenenler grubunda esnaf olan kişilerin işyerlerinin, tasfiye alanı olarak belirlenen Uzundere Toplu Konutları'nda yer alan çarşı alanına taşınmış olmasının tespiti, bu tür uygulamalara maruz kalan kişilerin bir kısmının işini de dönüşüm uygulamasının etkisiyle evinin bulunduğu alana yakın bir yere taşındığını göstermektedir. Yani kişilerin ne tür bir işte çalıştığına bağlı olarak, işyerini de dönüşüm kararına uyarlama esnekliği ortaya çıkmaktadır. Bu durum dönüşüm uygulamalarının kent çeperinde alt iş merkezlerin oluşmasına yol açacak mı sorusunu da beraberinde getirmektedir.

[YD. xv] Kabullenenlerde esnaf olanların dükkanlarını da kendi gittikleri yere götürme imkanları olmasına rağmen, Ötelenenler grubu enformel sektör oranının da fazla olmasından dolayı iş ağı içerisinde daha esnek hareket edebilen grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer iki grup için bir iş kolundan diğerine geçiş çok kolay olmazken, Ötelenenler grubu iş kollar arasında geçiş yapabilmekte ve bu konuda daha esnek bir yapıya sahip olabilmektedir.

Tüm bu bulgular çerçevesinde genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; 21. yy'ın başlarından itibaren küreselleşmenin hız kazanarak devam etmesi ve sermayenin kentsel mekânı rant olgusu haline getirmesi sonucu ortaya çıkan yasal düzenlemeler ve kentleşme pratikleri, kentsel dönüşüm projelerinin yolunu açmaktadır. Kent merkezlerindeki gecekondulu alanları, kentsel dönüşüm müdahalelerinin odağı olmaktadır. Uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin tamamı Kadifekale projesi gibi tasfiye kararı içermese de Sulukule örneğinde olduğu gibi yerinde dönüşümü hedefleyen projelerin bile uygulama sonrasında ortaya çıkarmış olduğu mekânsal, toplumsal ve ekonomik değişim, önceden alanda yaşayan kişilerin başka alana tasfiye edilmesine neden olmaktadır. Bu çerçevede yapılan bu çalışmada, 2000 sonrası yeni kentleşme pratikleri ile göçle oluşmuş gecekondulu alanlarında uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin ortaya çıkardığı mekânsal ve toplumsal etkilerin neler olduğu

sorusuna yanıt aranırken, temel ve alt hipotezler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Buna göre İzmir kent merkezi çeperinde bulunan Kadifekale kentsel yenileme projesi bu sürecin tanımlanması için önemli bir uygulama olmaktadır. Uygulamaya maruz kalan toplum grubundan yola çıkarak artık gecekondulu alanlarında dikey devingenlikten çok yatay devingenliği olduğu görülmektedir. Bu noktada dönüşüm projesi sonrası ortaya çıkan ÖKA incelendiğinde Ayrılanlar grubu dikey devingenlik hareketinin en fazla görüldüğü grup olarak karşımıza çıkarken, Ötelenenler ve Kabullenenler grubunda daha çok yatay devingenliğin görüldüğünü söylemek mümkündür. Bununla birlikte dönüşüm uygulamalarının büyük bir kısmı kentlerdeki gecekondulu alanlarını hedef alırken, uygulama sırasında bu alanlarda yaşayan kişilerin yaşam koşullarının dikkate alınmadığı da görülen bir başka alt hipotez olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadifekale kentsel yenileme projesi temelinde incelendiğinde, grupların farklı devingenlik kanalları içerisinde farklı yer değiştirme biçimleri göstermelerine rağmen, Kadifekale sosyal ilişkilerin yeniden kurulduğu bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. ÖKA'yı oluşturan üç grubun dönüşüm uygulaması öncesinde alanda kurduğu bu ilişkiler, dönüşüm sonrasında da hala kurulmaya devam etmektedir. Bu noktada kent mekânı buna aracılık etme şekli olmaktadır. Yani toplumsal ilişkiler mekânı şekillendirirken mekân da toplumsal ilişkileri şekillendirmektedir. Ancak günümüz kentleşme pratiklerinde, toplumsal ilişkiler çerçevesinde şekillenen bu alanlar, dönüşüm müdahaleleri ile değişmekte ve yaşam dinamiklerine göre toplum gruplarının biçimlendirdiği mekanlar ortadan kalkmaktadır. Her ne kadar Kadifekale heyelan bölgesi olması nedeniyle tasfiye kararı zorunlu bir karar olsa da planlamanın önerdiği tasfiye alanının, müdahaleye maruz kalacak toplum gruplarının yaşam koşulları ve tercihlerini göz ardı etmemesi gerekmektedir. Nitekim Kadifekale kentsel dönüşüm projesinin belirlemiş olduğu tasfiye alanında 3080 adet konut üretilmesine rağmen, 1100 kişinin TOKİ'de yaşamayı kabul etmesi de kişilerin kent merkezinden uzak, aile yapıları ve yaşam koşullarını göz ardı eden bir alana gitmek istemediğinin bir göstergesi olmaktadır. Mekâna kimlik katan unsurlar; mekânda gerçekleşen faaliyetler, mekandaki insan yoğunluğu ve fiziksel çevre etkileşimi olurken, dönüşüm sonrası planlama ani müdahalelerle mekandaki kimliği yok etmektedir. Planlamanın önerdiği yapılaşma koşulları tek başına bir kimlik unsuru oluşturmamaktadır. Dönüşüm projeleri de buna neden olan

bir araç halini almaktadır, zira yapılan uygulamaların birçoğu yalnız mekânsal devingenlik temelinde ele alınmaktadır. Özellikle aidiyet duygusu barındıran gecekondulu alanlarında meydana gelen ve o alanda yer alan toplumun yaşam dinamiklerini göz ardı eden tasfiyeler mekânın kimliğini bozarken, kente tutunma kanalı ve ekonomik koşullar çerçevesinde toplumları yeniden şekillendirmektedir. Bu durum, halihazırda toplumsal ve mekânsal sınıflaşmaların görüldüğü kentlerdeki sınıflar arası mesafeyi daha da arttırmaktadır.

Son olarak ise bu projeyle birlikte mevcut devingenlik kanalları ortadan kalkarken, ekonomik koşullar temeli devingenlik kanalları doğrultusunda farklı yerleşme biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bunlar kentsel dönüşüm uygulamasında talep edecek herhangi bir hakkı olmayan ve dönüşüm sonrasında o alanın çevresindeki ruhsatsız ya da kiralık gecekondularda yer seçen Ötelenenler, kentsel dönüşümde hissesiyle birlikte planlamanın öngördüğü toplu konutlara giderek ev sahibi olan Kabullenenler ve dönüşümde hissesiyle birlikte müzakere sürecinden ayrılıp şehrin ya da ülkenin herhangi bir yerinde konut sahibi olan Ayrılanlar grubu olmak üzere üç farklı toplum grubu (ÖKA) olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950'lerden 2000'lere kadar Kadifekale'ye göçle gelen grupların, bu alanda ilk yer seçme nedeni akrabalara yakın olma isteği olurken; İzmir'de bulunma süreleri arttıkça bu devingenlik kanalları akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinden, iş temelli ekonomik devingenliğe doğru evrilmektedir. Ancak bu hususta, sadece göçle gelen kişinin kentte geçirdiği süre değil, bu süre içerisinde gösterdiği dikey ekonomik devingenlik de kişinin kente daha iyi tutunarak daha özgür bir biçimde yer seçmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle 1990'larda kente gelmeye başlayan, yoksul kesimin oluşturduğu ve hala akrabalık kanalları temelinde yer seçimi yapan Ötelenenler grubunun kentteki mekânsal devingenlik alanı daha kısıtlıyken; 1950'lerden itibaren kente gelen Kabullenenler ile 1970'lerden itibaren kente gelmiş olan Ayrılanlar grubunun devingenlik kanallarını ekonomik durumlar oluşturmakta ve bu iki gruba daha geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. Ancak bu iki grubun kentte bulunma sürelerinin yanı sıra, ikinci bir değişken olan dikey ekonomik devingenlik, Kabullenenler ve Ayrılanlar arasındaki mekânsal hareketlilik noktasında fark yaratmaktadır. Bu noktada ekonomik şartları

daha iyi olan Ayrılanlar grubu mekânsal devingenlikte en özgür grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4.3 ÖKA farklılaşmasının şematik gösterimi

Sonuç olarak, sermaye ve kapitalin kenti şekillendirmesi, kentsel mekânın rant unsuru halini almasına neden olmakta ve bu süreçte ortaya çıkarılan uygulama araçları kent merkezini konut piyasası üzerinden yeniden şekillendirmektedir. Kentlerin prestijinin arttırılması amacıyla 21. yy başlarından itibaren yapılan yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüm müdahaleleri, kentlerde yer alan yoksul bölgelerini, bir başka deyişle göçle oluşmuş yoksul yaşam bölgeleri olan gecekondu alanlarını hedef alırken; bu alanlarda oluşturduğu ani mekânsal kırılmalarla yeni kentleşme dinamiklerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan bu yaklaşım doğrultusunda incelemeler yapıldığında görülmektedir ki sistem, konut piyasası üzerinden mekânsal devingenliği zorunlu kılarken, toplumsal grupları ekonomik koşullara göre yeniden şekillenmektedir. Günümüze kadar kentlerde görülen devingenlik kanalları açık ve esnek bir yapıya sahiptir. Bu durum kente göçle gelen toplumsal grupların, bir noktada tıkanabilen sistem içerisinde alternatif çözümler üretmesine yol açmakta, bir nevi oluşabilecek toplumsal krizleri önlemektedir. Türkiye kentleşme pratikleri ve kentlerin rant payı içerisinde yer alan bu kanallar, iş piyasasında enformel sektör, konut piyasasında ise göçle gelen kişilerin oluşturduğu gecekondu yapıları olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 sonrası dönüşüm uygulamaları, göçle kente gelmiş ve yaşama tutunmaya çalışmış topluluklar açısından önemli olan devingenlik kanallarını yeniden biçimlendirmekte, mekânsal tercihleri ve

dayanışma ilişkilerini yeniden yapılandırmaktadır. Süreç içerisinde kendiliğinden oluşan mekânsal yaşam koşullarıyla birlikte kültürel aktarımların, sosyal yaşamın ve gündelik pratiklerin kuşaklar içerisindeki aktarılma koşullarını da değiştirmektedir. Dönüşüm sonrasında farklı yönelimler gösteren ÖKA'nın tamamı, farklı biçimlerde bu müdahalelerden etkilenmektedir. Bu kapsamda her grup için ortaya çıkan kayıpların şekli değişmekle birlikte, özellikle yer değiştirme/mekân değiştirme bağlamında aidiyet ilişkilerinde bir aşınma yaşandığı gözlemlenmektedir. Elbette her müdahale, maruz kalanların ortaya çıkan yeni şartlar karşısında yeni bir yapılanma ve strateji geliştirme çabasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada Ayrılanların hem ekonomik hem de toplumsal olarak diğer gruplara oranla kente daha fazla adapte olmasıyla birlikte, ekonomik imkanları dahilinde yaşamak istedikleri koşullara uygun alanları tercih ettikleri ve göçle oluşan kanalları dikkate almadıkları görülmektedir. Ötelenenlerin yeni marjinal iş piyasasında yer bulabildikleri ya da zaten var olan ağ ve ilişkiler üzerinden yeni koşullara hızlı adapte olabildikleri, Kabullenenlerin ise farklı ekonomik ve sosyal problemlerle mücadele etmek durumunda kaldıkları izlenebilmektedir. Ayrılanlar, bu gruplar içerisinde sosyo-ekonomik olarak en avantajlı ve en az soruna sahip gruptur. Çünkü bugün, sermaye piyasası içerisinde alışlagelmiş rant üzerinden yaşam hedeflerini gerçekleştirme hususunda sürece uyum sağlama kapasiteleri daha gelişmiştir. Tüm bu durum incelendiğinde, her üç grubun kendi içerisinde konu başlıklarına göre farklı avantaj ve dezavantajlarının bulunduğu görülürken, yapılan bu tez çalışması bunu izleme şansı vermektedir.

Bu çalışma 2000 yılı sonrasındaki dönemde sermaye temelli yeni kentleşme yaklaşımlarının gecekondulu alanlarında uyguladığı dönüşüm pratikleri ve konut piyasası üzerinden ortaya çıkardığı ani kırılmaların yol açtığı değişikliklere ışık tutarken, kentsel dönüşüm uygulamalarının gecekondulu alanlarında isteyerek ya da istemsizce ortaya çıkarmış olduğu 'ÖKA' olgusunu ortaya koymaktadır. Dönüşüm uygulamasının sonuçlarını anlamaya çalışan bu tez, kentsel dönüşüm literatürüne yeni bir bakış açısı sunarken, bu durumun diğer dönüşüm uygulamaları için de geçerli olup olmadığının genellemesini yapmamaktadır. Bu bağlamda sonrasında üretilecek her türlü çalışma için önerilen çerçeve, diğer kentsel dönüşüm uygulamaları sonrasında ortaya çıkan devingenlik biçimlerinde ÖKA'nın ölçülmesi ve dönüşüm sonrasında

görülen hareketlerin sorunlarını da içerecek biçimde özellikle kentle bütünleşmek konusunda daha kısır kalan Ötelenenler ve Kabullenenler için ayrı ayrı yeni araştırma ve bulgularla desteklenecek çalışmalar üretilmesi gerekirken, bu gruplar için kent planlama yaklaşımları açısından tartışılması gereken açılımlar bulunmaktadır. Bunlar, olası sosyal problemler, yoksulluğun sürekli kılınması, yer mekân ve aidiyet ilişkilerinde aşınma, yeni yerleşim alanlarının yarattığı yük ve maliyetler, kentle bütünleşme ve ulaşım sorunları gibi konu başlıkları altında çeşitlendirilebilmektedir. Kent planlama çalışmalarının ve yaklaşımlarının temel hedefi sağlıklı toplumlar ve yaşanabilir çevreler yaratmaktır. Kentsel dönüşüm de planlama çalışmalarının sahip olduğu amaç doğrultusunda yoksul kesimi kentin çeperine öteleyen, sermaye ve rant odaklı değil, müdahaleye maruz kalacak toplumun gereksinimleri ve yaşam alışkanlıklarını dikkate alarak uygulanmalıdır. Bu ilke ve hedefler içerisinde planlanan kentsel dönüşüm uygulamalarının nasıl bir içerik oluşturduğu, içinde bulunduğumuz tarihsel kesitte belgelenmeli ve geleceğe aktarılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ağın, C., Zengin Çelik, H. ve Tezcan, S. (2018). Göç, gecekondulaşma ve kentsel dönüşüm konularında yapılan tezler üzerinden teorik çerçevenin değişiminin izlenmesi. *II. Uluslararası Multidisipliner Akademik Çalışmalar Sempozyumu tam metin bildiriler kitabı* (s. 663-675). İstanbul: Berikan Yayınevi.
- Ağın, C., Zengin Çelik, H., ve Tezcan, S. (2021). Göç, kentsel dönüşüm ve devingenlik ilişkisinin yapılmış araştırmalar üzerinden okunması. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi* (32), 776-790.
- Akpınar, İ. E. (2019). Küreselleşmenin politik mekana etkisi: Neo-liberal Marksist bakış açısı üzerinden bir değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 2(2), 25-46.
- Aktepe, E. (2022, 01 17). *Kent kuramları*. Kentsel politika ve yerel yönetimler: <https://erayaktepe.wixsite.com/kentselpolitika/kent-kuramlari#:~:text=Neo%2DMarxist%20kuramc%C4%B1lara%20g%C3%B6re%2C%20kapitalizm,ve%20e%C5%9Fitsizliklerin%20ya%C5%9Fand%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20bir%20mek%C3%A2nd%C4%B1r.&text=%E2%80%9CD%C3%BCnya%20kenti%E2%80>
- Altınçekiç, F. (1988). *Şehirsiz sınıf sisteminin mekansal boyutları*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Aydınlı, H. İ., ve Turan, H. (2012). Kuramsal ve yasal çerçevede Türkiye'de kentsel dönüşüm . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (28), 61-70.
- Barglowski, K. (2019). Nerede, neyi ve kimi çalışmalı? Göç araştırmalarında vaka seçimi ve örneklemeye dair ilkeler, kurallar ve ampirik örnekler. R. Zapata-Barrero, ve E. Yalaz içinde, *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (s. 178-198). İstanbul: GAR Kitaplık.

Bıçk, D. (2006). Harvey ve Castells'de kent sorunsalı: Politik ekonomi vizyonu ve sınırlılıkları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(11), 111-130.

Bülbül, S., ve Köse, A. (2010). Türkiye’de bölgelerarası iç göç hareketlerinin çok boyutlu ölçkleme yöntemi ile incelenmesi. *İstanbul üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 39(1), 75-94.

Castells, M. (2017). *Kent, sınıf, iktidar (2. Baskı)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Çetin, İ. (2011). Gecekonduunun kentle bütünleşme sürecinde alan-mekan faktörü: İzmir örneği. *Sosyoloji Dergisi* (25), 135-139.

Çırak, A. A. (2014). Kentsel dönüşümün yasal altyapısı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yerleşmeler Tarihi ders notu*. İzmir.

Davis, M. (2010). *Gecekondu gezegeni (2. Baskı)*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Devingenlik. (2020, 01 14). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>

Dokuzuncu kalkınma planı. (2006, Temmuz 1). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013)*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Dokuzuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2007-2013%E2%80%8B.pdf>

Ecemiş Kılıç, S. (2017). İzmir'deki kentsel dönüşüm uygulamaları üzerine tartışmalar. İ. Türkseven Doğrusoy, ve S. Ecemiş Kılıç içinde, *İzmir'de kent, mimarlık ve kamusalılık (1. Baskı)* (s. 111-130). İstanbul: Yalın Yayıncılık.

- Elif, Y. Ö. (2020). *İzmir kentinin mekansal ve toplumsal değişim sürecinde mübadillerin iskan alanları ve günümüzdeki dönüşüm dinamikleri: Eşrefpaşa/İzmir örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Epli İşler, N. (2010). *İstanbul'un 1950 sonrası göç ile değişen kent ve mimari dokusunun sinemadaki temsili*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Erder, S. (2001, Şubat 01). *Üç tip hanenin özel analizi*. Capital: <https://www.capital.com.tr/ekonomi/makro-ekonomi/uc-tip-hanenin-ozel-analizi>
- Erder, S. (2002). *Kentsel gerilim (2. Baskı)*. Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları.
- Erder, S. (2013). *İstanbul'a bir kent konu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim.
- Erdoğan, M. M. (2020, Şubat 17 - 21). 3. göç sertifika programı. *Göçe genel bakış ve Türkiye'deki sosyal uyumluluk çerçevesi sunumu*. İzmir: Konrad Adenauer Stiftung, Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi ve Yaşar Üniversitesi UNESCO Uluslararası Göç Kürsüsü İşbirliği ile Düzenlenen Sınırlı Katılımcılı Eğitim Programı.
- Ersoy, M. (1991). Göç ve konut. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* (11:1-2), 21-39.
- Eş, M., ve Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (48), 205-248.
- Gecekondu. (2021, Kasım 04). *Güncel Sözlük*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/>
- Göksü, E., ve Bal, E. (2010). Türkiye'de neoliberal mekansal gelişim stratejisi olarak kentsel dönüşüm projeleri. D. Özdemir içinde, *Kentsel dönüşümde politika*,

mevzuat, uygulama: Avrupa deneyimi, İstanbul uygulamaları (s. 256-284).
Ankara: Nobel Yayınevi.

Güllüpınar, F. (2012). Kent sosyoojisi kuramları üzerine bir literatür değerlendirmesi.
Çağdaş Yerel Yönetimler 21(3), 1-29.

Güreşçi, E. (2010). Köyden kente göçün köydeki ve kentteki yansımaları: Akpınar köyü üzerine bir değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 2(2), 47-55.

Güzey, Ö. (2009). Sulukule'de kentsel dönüşüm: Devlet eliyle soylulaştırma. *Mimarlık Dergisi* 346, 73-80.

Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. *20. yüzyıl kenti (1. Baskı)* (s. 147-172). içinde Ankara: İmge yayınevi.

Harvey, D. (2015). *Asi şehirler (1. Baskı)*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Harvey, D. (2016). *Sosyal adalet ve şehir (5. Baskı)*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Hürriyet Gazetesi. (2010, Temmuz 19). *Tarihi evler kapış kapış gidiyor*. Hürriyet:
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tarihi-evler-kapis-kapis-gidiyor-15346723>

İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. M. Celal içinde, *75 yılda köylerden şehirlere* (s. 249-268). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İstanbul Teknik Üniversitesi. (b.t.). Planlama kuramları. *İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ders notları*. İstanbul.

Işık, O., ve Pıncıoğlu, M. M. (2011). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği (11. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Işık, Ş. (2017). 21. yüzyıl başında İzmir'in iller arası göçlerdeki konumunda ne değişti?
Ege Coğrafya Dergisi 26(1), 1-19.

İzgü, M. (1997). *Gecekondu*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2020, Ocak 17). *Alan tarihçesi*. Kentsel ve Ekolojik Omurga Olarak Meles Çayı - Ulusal Kentsel Tasarım Fikir Projesi Yarışması:
<https://melesyarisma.izmir.bel.tr/CKYuklenen/2-1.pdf>

İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı 1. (2021, 12 26). *Kadifekale, Yeşildere kentsel dönüşüm ve gelişim projesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri:
https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/file/KENTSEL_DONUSUM/konut_proje/kadifekale_yesildere_12mb.pdf

İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı 2. (2021, 12 26). *Bayraklı kentsel dönüşüm ve gelişim projesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri:
https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/file/KENTSEL_DONUSUM/konut_proje/bayrakli_127mb.pdf

İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı. (2021, 09 03). *Kadifekale, Yeşildere kentsel dönüşüm ve gelişim projesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri:
https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/file/KENTSEL_DONUSUM/konut_proje/kadifekale_yesildere_12mb.pdf

İzmir Kalkınma Ajansı. (2013). *İzmir bölge planı (2014-2023)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi.

İzmir Ticaret Odası. (1999). *İzmir ilçelerinin ekonomik profili ve alternatif yatırım olanakları 1999*. İzmir: İzmir Ticaret Odası.

İzmir Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü. (b.t.). *İzmir'de kentsel dönüşüm. Kapsamlı Kentsel Dönüşüm Sunumu*: <https://izmir.csb.gov.tr/kapsamli-kentsel-donusum-sunumu-i-5578>

Karaboran, H. (1968). Dünya'da ve Türkiye'de gecekondular - gecekondular, slamlar ve bidonevler. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* (11), 111-130.

Karadağ, A. (2000). *Kentsel gelişim süreci, çevresel etkileri ve sorunları ile İzmir*. İzmir: Titizler Grafik Baskı Hizmetleri.

Keleş, R. (2015). *100 soruda Türkiye'de kentleşme, konut ve gecekondular (2. Baskı)*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Keleş, R. (2017). *Kentleşme politikası (16. Baskı)*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kılıç, E. M., ve Göksu, A. E. (2018). Bir kentsel dönüşüm deneyimi: Kadifekale-Uzundere ikileminde bireysel öyküler üzerine düşünmek. *Planlama Dergisi* 28(2), 201-207.

Kızılay, Ş. E. (2016). Kentsel alanda gecekondudan kentsel dönüşüme mekansal süreçler: Yaklaşımlar ve tespitler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 6(11), 717-761.

Koyuncu, A. (2015). *Kentleşme ve göç (1. Baskı)*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

Lefebvre, H. (2017). *Şehir hakkı (2. Baskı)*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Onuncu kalkınma planı. (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. T.C. Kalkınma Bakanlığı: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>

Özdemir, S. vd. (2005). İmar afları sonrasında İzmir'de gecekondulaşma sosyo-ekonomik, mekansal bir çözümleme, İzmir. Proje No: SBB8005, TÜBİTAK.

Özden, P. P. (2016). *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sarsılmaz, T. ve Avlar, E. (2020). Kentsel dönüşüm uygulamalarında yerinde dönüşüm odaklı yaklaşımın Beykoz projesi üzerinden okunması. *Beykoz 2020 Sempozyumu*. İstanbul.

Serter, G. (2013). Şikago okulu kent kuramı: Kentsel ekolojik kuram. *Planlama Dergisi* 23(2), 67-76.

Sevgi, C. (1988). *Kentleşme sürecinde İzmir ve gecekondu*. İzmir: Uzman Yayıncılık.

Şenyapılı, T. (1977). Integration through mobility. *M.B.T.V. Journal of the Faculty of Architecture* 3(2), 237-252.

Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş kentli nüfus sorunu*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Şenyapılı, T. (1981). *Gecekonu "Çevre" işçilerinin mekanı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, Temmuz 12). *Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24656&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

T.C. Resmi Gazete. (2021, 12 26). *'Kentsel Dönüşüm' ilan kararları*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/>

- Tekeli, İ. (2010). *Mekansal ve toplumsal olanın bİlgibilimi yazıları (1. Baskı)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi (2. Baskı)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2015). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm (2. Baskı)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2016). *Göç ve ötesi (2. Baskı)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, S. (2020). *Göçle oluşmuş yaşama bölgelerine yönelik dönüşüm projelerinde müzakereler*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Tezcan, S., ve Zengin Çelik, H. (2017). İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan kentsel dönüşüm projeleri üzerine bir inceleme. *Büyükçekmece I. Uluslararası Yerel Yönetimler Kongresi*. İstanbul.
- Tezcan, S., Ağın, C., ve Zengin Çelik, H. (2019). Göç ve gecekondu olgusunun tarihsel süreçte (1940-2000 dönemi) yazılı medyada yer alma biçimleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3(1), 123-139.
- Turut, H., ve Özgür, E. M. (2018). Klasik kent kuramlarından eleştirel kent kuramlarına geçiş bağlamında kentleri yeniden okumak. *Ege Coğrafya Dergisi* 27(1), 1-19.
- TÜİK. (2017). *ADNKS Göç Durumu*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Tümtaş, M.S. (2020). *Nöbetleşe dışlanma-Göç ve sosyal dışlanma döngüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Türkseven Doğrusoy, İ. (2017). Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda bir eğitim deneyi. İ. Türkseven Doğrusoy, ve S. Ecemiş Kılıç içinde, *İzmir'de kent, mimarlık ve kamusalılık* (s. 133-164). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Tüzün, G. (1982). Türkiye'de toplumsal devingenlik. *Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Anısına Armağan* (s. 173-207). içinde Ankara: İstanbul Üniversitesi.
- Ünverdi, H. (2002). *Sosyo-ekonomik ilişkiler bağlamında İzmir gecekondualarında kimlik yapılanmaları: Karşıyaka-Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi örnekleri*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. *20. Yüzyıl Kenti (1. Baskı)* (s. 77-106). içinde Ankara: İmge Yayınevi.
- Yılmaz, N. (2004). Farklılaştıran ve ayırtıran bir mekanizma olarak kentleşme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (48), 249-267.
- YÖK Tez Merkezi. (2022, 01 05). *Gelişmiş arama*. Yüksek Öğretim Tez Merkezi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp#tabs-2>
- Zendehdelan, A., Pouyanfar, E., ve Ahmad, H. (2013). The perception of the sense of place in public spaces' Quality through the five senses " case study of Naqsh-e-Jahan Square, Isfahan, Iran". *Journal of Basic and Applied Scientific Research* 3(2), 1012-1020.
- Zengin Çelik, H., Tezcan, S., ve Ağın, C. (2018). *İzmir İli, Konak İlçesi sınırları içinde Beştepeler planlama bölgesi'nde 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planı revizyonu çalışmasına esas analiz ve sentez çalışmaları ile mekansal strateji önerileri geliştirmeye yönelik araştırma projesi*. İzmir: İzmir Konak Belediyesi.

EKLER

EK 1: İzmir İli'ndeki Kentsel Dönüşüm Kararları

Yıl	İlçe	Mahalle	Kanun
2012	Karabağlar	Cennetçeşme-Salih Omurtak-Bahriye Üçok-Limontepe- Ali Fuat ErdenUmut-Gazi-Özgür-Yüzbaşı Şerafettin- Devrim -Yurtoğlu-Abdi İpekçi-İhsan Alyanak-Uzundere- Peker	6306 sayılı kanun
2013	Menemen	Ahıhıdır-Seydinasurullah-Kazımpaşa	6306 sayılı kanun
2013	Karabağlar- Buca	Osman Aksüner-Aşık Veysel-Aydın (Karabağlar) ve Seyhan (Buca)	6306 sayılı kanun
2013	Karşıyaka	Cumhuriyet	6306 sayılı kanun
2013	Menemen	Tülbentli-Zafer-Kazımpaşa-Esatpaşa	6306 sayılı kanun
2015	Kemalpaşa	Soğukpınar-Atatürk	6306 sayılı kanun
2006	Konak	Kadifekale, Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağa	73. Madde
2013	Konak	Ege	73. Madde
2012	Konak	Kosova-Akarcalı-Yeşildere-Kocakapı-Ballıkuyu	73. Madde
2012	Karşıyaka	Örnekköy	73. Madde
2012	Karabağlar	Uzundere	73. Madde
2012	Bayındır	Necati Uza, Yenice, Hatay	73. Madde
2012	Gaziemir	Aktepe-Emrez	73. Madde
2012	Torbalı	Çaybaşı-Yeni	73. Madde
2012	Bayraklı	Cengizhan-Alparslan-Fuat Edip Baksı	73. Madde
2016	Çiğli	Güzeltepe	73. Madde

EK 2. Derinlemesine Görüşme Formu

Görüşme Tarihi: ... / ... / 20...

Görüşme No:

Aile Reisi misiniz?	Doğum yeriniz (İl)?	Doğum tarihiniz (Yıl)?	Cinsiyetiniz? (K-E)	Medeni Durumunuz? (E-B)	Hane büyüklüğünüz?	Kaç çocuğunuz var?	Aile ekonomisine katkı sağlayan kişi sayısı?
Evet							
Eşi							
Diğer							

1) Eğitim durumunuz nedir?

- a. Okuma-yazma bilmiyor
- b. Okuma-yazma biliyor
- c. İlkokul
- d. Ortaokul
- e. Lise
- f. Üniversite
- g. Lisansüstü

2) Mesleğiniz nedir?

Nerede çalışıyorsunuz?

3) İzmir'e ilk göç ettiğinizden beri iş değişikliği yaptınız mı? Yaptıysanız nelerdi?

4) Babanızın ve annenizin mesleği neydi (ya da İzmir'e gelen aile büyüğünün)?

Baba

Anne

5) Çocuğunuzun ne iş yapmasını istersiniz? Sizin işinizi devam ettirmesini ister misiniz?

6) İzmir'e ilk kim, ne zaman ve nereden geldi?

7) Kaç yıldır / aydır İzmir'de yaşıyorsunuz?

8) Kadifekale'de ne kadar süre yaşadınız?

9) Kadifekale'yi seçme nedeniniz neydi?

- a.
- b.
- c.

10) (Güncel adresi) İzmir'de kaçınıcı yerleşim yeriniz?

Ne zamandan beri burada yaşıyorsunuz?

11) Hangi mahalleden buraya yerleştiniz?

12) Bu alanı seçme nedeniniz nedir?

- a.
- b.
- c.

13) Bu mahalleden taşınmak ister misiniz?..... Evet ise nereye ve neden (3 neden)?

- a.
- b.
- c.

EK 2. Derinlemesine Görüşme Formu (Devamı)

14) Özel aracınız var mı? Kaç tane?

15) Özel aracını kullanma nedeni?

16) Evinizin mülkiyet durumu?

a. Ev sahibi	i. Ruhsatlı
b. Kiracı	ii. Ruhsatsız

17) (Ev sahibi olanlar için) Konut satın alma biçiminiz?

(Kiracılar için) Kira ücretiniz?

18) Yaşadığınız konut türü?

- a. Apartman
- b. Bahçeli müstakil
- c. Lojman
- d. Gecekondu
- e. Diğer

19) Yaşamak istediğiniz konut türü?

- a. Apartman
- b. Bahçeli müstakil
- c. Lojman
- d. Gecekondu
- e. Diğer

20) Yaşadığınız evin büyüklüğü yeterli mi?

21) Evdeki mekanların kullanılma amacı?

22) Evinizde altyapı eksikliğiniz var mı (Kanalizasyon/Su/Elektrik/Telefon/TV/Doğalgaz)? Varsa ne?

23) Mahallenizde altyapı eksikliğiniz var mı?

24) Kendinizi nereli olarak tanımlarsınız?

25) Kent merkezine gitme sıklığınız ve Nedeniniz (Hane halkı olarak Alışveriş/iş/Eğitim/Sağlık/ Resmi işler/Gezme-Eğlence ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz)?

26) Mahallenizde ne gibi sorunlar var?

27) Belediye hizmetinden memnun musunuz? Mahallenizdeki belediye hizmetleri nelerdir?

28) Uygulanan kentsel dönüşüm ile ilgili görüşleriniz? Yönetimin süreci yönetme şekliyle ilgili görüşleriniz neler (Neden uzağa göndermek istemiş olabilirler)?

EK 3. Görüşme Yapılan Kişiler

- Ötelenenler 01. Ballıkuyu'da yaşıyor. 60 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020.
- Ötelenenler 02. Ballıkuyu'da yaşıyor. 50 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020.
- Ötelenenler 03. Ballıkuyu'da yaşıyor. 51 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020
- Ötelenenler 04. Ballıkuyu'da yaşıyor. 46 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020
- Ötelenenler 05. 19 Mayıs'ta yaşıyor. 46 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020
- Ötelenenler 06. 19 Mayıs'ta yaşıyor. 47 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020
- Ötelenenler 07. Ballıkuyu'da yaşıyor. 68 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 01.12.2020.
- Ötelenenler 08. Mardin Kızıltepe'de yaşıyor. 56 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020
- Ötelenenler 09. Ballıkuyu'da yaşıyor. 41 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 11.12.2020.
- Ötelenenler 10. Çimentepe'de yaşıyor. 58 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 12.12.2020.
- Kabullenenler 01. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 58 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020.
- Kabullenenler 02. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 59 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020.
- Kabullenenler 03. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 61 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020.
- Kabullenenler 04. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 47 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020.
- Kabullenenler 05. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 54 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020.

EK 3. Görüşme Yapılan Kişiler (Devamı)

- Kabullenenler 06. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 56 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 14.12.2020
- Kabullenenler 07. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 54 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 14.12.2020
- Kabullenenler 08. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 51 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 14.12.2020.
- Kabullenenler 09. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 46 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 15.12.2020
- Kabullenenler 10. Uzundere TOKİ'de yaşıyor. 52 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 15.12.2020
- Ayrılanlar 01. 19 Mayıs'ta yaşıyor. 55 Yaşında. Erkek. Görüşme tarihi: 24.11.2020.
- Ayrılanlar 02. Ballıkuyu'da yaşıyor. 67 Yaşında. Erkek. Görüşme tarihi: 01.12.2020.
- Ayrılanlar 03. Çimentepe'de yaşıyor. 66 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 02.12.2020.
- Ayrılanlar 04. Bursa'da yaşıyor. 63 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 04.12.2020.
- Ayrılanlar 05. Eşrefpaşa'da yaşıyor. 42 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 06.12.2020.
- Ayrılanlar 06. Çimentepe'de yaşıyor. 43 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 11.12.2020
- Ayrılanlar 07. Bozyaka'da yaşıyor. 53 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 12.12.2020.
- Ayrılanlar 08. Çimentepe'de yaşıyor. 72 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 12.12.2020.
- Ayrılanlar 09. Buca Çamlık'ta yaşıyor. 52 Yaşında. Kadın. Görüşme Tarihi: 13.12.2020
- Ayrılanlar 10. Karabağlar Cennetçeşme'de yaşıyor. 55 Yaşında. Erkek. Görüşme Tarihi: 13.12.2020

EK 4. ÖKA Karşılaştırması

	Konular	Ötelenenler	Kabulleneler	Ayrılanlar
Demografik yapı	Doğum yeri	Mardin	Mardin, Şanlıurfa, Konya, İzmir	Mardin
	Doğum tarihi	1950-1989	1960-1979	1940-1979
	Ailedeki toplam kişi sayısı	Çoğunlukla 4-6 arası	Çoğunlukla 4-6 arası	Çoğunlukla 4-6 arası
	Hanehalkı sayısı	Çoğunlukla 4-6 arası	Çoğunlukla 4-6 arası	Çoğunlukla 4-6 arası
Sosyo-Ekonomik Durum	Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor, Okuma yazma biliyor, İlkokul	Okuma yazma biliyor, İlkokul, Ortaokul	Okuma yazma bilmiyor, Okuma yazma biliyor, İlkokul, Ortaokul, Lisansüstü
	Çalışan kişi sayısı	Çoğunlukla 1-2	Çoğunlukla 1-2	Çoğunlukla 1-2
	Aile reislerinin işleri	Kurye	Esnaf, Emekli	Esnaf, İşçi, Konfeksiyonda fason işçi
	Önceden yapılan işler	Kuryelik	Garsonluk	Midyecilik, Çiftçilik
	Özel araç sahipliliği	Çoğunluğun yok	Çoğunluğun yok	Çoğunluğun var
	Ev sahipliliği	Ruhsatsız ev sahibi, Kiracı	Ruhsatlı ev sahibi	Ruhsatlı ev sahibi
	Yaşadıkları konut biçimi	Bahçeli müstakil	Apartman dairesi	Bahçeli müstakil
	Yaşamak istedikleri konut biçimi	Bahçeli müstakil	Bahçeli müstakil	Bahçeli müstakil
	Konutta barınma dışı amacıyla kullanılan yerler	Kapı önü - Sosyalleşme, Bahçe/Bodrum - İmalathane	Yok	Yok
	Altyapı eksikliği	Doğalgaz, Kirlilik, Kanalizasyon	Doğalgaz, Evde su akıntısı	Doğalgaz
	Kent merkezine gitme sıklığı	Her gün	Haftada 3-4	Haftada 3-4

EK 4. ÖKA Karşılaştırması (Devamı)

	Konular	Ötelenenler	Kabulleneler	Ayrılanlar
İzmir'e Göç Süreci	İzmir'e ilk kim geldi	Kendi	Kendi	Kendi
	İzmir'e ne zaman göç edildi	1980-2000 sonrası yılları arası	1950-1999 yılları arası	1970-1999 yılları arası
	İzmir'e nereden göç edildi	Mardin, Adana	Mardin, Şanlıurfa, Sinop, Konya, Kastamonu	Mardin
	Kadifekale'de yaşama süreleri	Çoğunlukla 1-20 yıl arası	Çoğunlukla 21-40 yıl arası	Çoğunlukla 11-30 yıl arası
	Kadifekale'den taşındıkları yıl	2006-2010 yılları arası	2009-2011 yılları arası	2008-2010 yılları arası
	Kadifekale'yi seçme nedenleri	Akraba	Akraba	Akraba
	Halihazırda yaşadıkları yer	Konak, Mardin	Uzundere TOKİ	Konak, Buca, Karabağlar, Bozyaka, Bursa
	Halihazırda yaşadıkları yeri seçme nedeni	Akraba	Ev sahibi olmak	Ekonomik nedenler
	Taşınmak isteme durumu	Evet	Evet	Evet
	Taşınmak istenilen yer	Memleket	Eşrefpaşa, Çimentepe	Eşrefpaşa, Daha iyi bir yer
	Merkezi ve Yerel yönetim memnuniyeti	Memnun değil	Memnun değil	Yarısı memnun
	Kentsel dönüşüm süreci memnuniyeti	Memnun değil	Memnun değil	Memnun değil